

Àmbit social i criminològic

CENTRE D'ESTUDIS JURÍDICS
I FORMACIÓ ESPECIALITZADA

Ausiàs March, 40
08010 Barcelona
TEL. 93 207 31 14
FAX: 93 207 67 47

 Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia

D O C U M E N T S D E T R E B A L L

INVESTIGACIÓ

(Ajuts a la investigació, 2009)

**Estudi i anàlisi de
la violència dels joves
que es troben a disposició
dels serveis judicials**

Autors

Leonor M. Cantera Espinosa
Rubén Ávila Rodríguez
Adriano Beiras
Vanessa Gamero

Any 2010

Estudi i anàlisi de la violència dels joves que es troben a disposició dels serveis judicials

AUTORS

Leonor M. Cantera Espinosa

Rubén Ávila Rodríguez

Adriano Beiras

Vanessa Gamero

Novembre 2009

El Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada ha editat aquesta recerca respectant el text original dels autors, que en són responsables de la correcció lingüística.

Les idees i opinions expressades en la recerca són de responsabilitat exclusiva dels autors, i no s'identifiquen necessàriament amb les del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Avis legal

Els continguts d'aquesta investigació estan subjectes a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 Espanya de Creative Commons, el text complet de la qual es troba disponible a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/legalcode.ca>. Així, doncs, se'n permet còpia, distribució i comunicació pública sempre que se citi l'autor del text i la font (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada), tal com consta en la citació recomanada inclosa a cada article. No se'n poden fer usos comercials ni obres derivades.

Resum en català:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca>

Índex

1. Introducció.....	4
2. Objectius	5
2.1 Objectius generals	5
2.2 Objectius específics	5
3. Marc teòric.....	6
3.1 Violència	6
3.2 Violència i joves	8
3.3 Qüestió de gènere.....	24
3.3.1 El sexe i el que no és natural.....	24
3.3.2 Sexualitats	29
3.3.3 Construcció d'identitats.....	34
3.3.4 Problemes socials: heterosexisme i patriarcat.....	41
4. Preguntes d'investigació i hipòtesi	45
5. Metodologia.....	46
5.1 Mostra	51
5.2 Tècniques	52
5.3 La metodologia emprada	53
5.4 Disseny de la recerca.....	56
5.4.1 Els mitjans amb els que es compta per a la realització de la investigació	58
5.5 Distribució de les tasques i responsabilitats.....	59
5.5.1 Responsabilitats.....	61
5.6 Planificació i recursos	66
5.6.1 Pressupost total d'ingressos i de despeses del projecte:PES	66
6. Resultats	67
6.1 Resultats per a l' instrument IAT	70
6.2 Resultats per a les entrevistes individuals i focus grup	75
6.2.1 Bloc temàtic 1. Què significa ser un home?.....	75
6.2.2 Bloc temàtic 2. Què significa ser una dona?.....	94
6.2.3 Bloc temàtic 3: Què es relaciona amb la violència?.....	115
7. Conclusions.....	135
8. Propostes	152
8.1 Investigacions	152
8.2 Intervencions: Personal professional i els usuaris.....	153
8.2.1 Personal Professional	153
8.2.2 Usuaris.....	154
9. Bibliografia.....	155

1. Introducció

Cada vegada més la violència s'introdueix en nostres vides sense deixar-nos indiferents. Principalment, quan aquesta és comesa per joves amb edats entre 14 i 23 anys. Davant la violència que es dona en la família, la que té lloc en l'àmbit de la parella o en les escoles, etc. sovint tenim la pregunta ¿per què? Tractant de conèixer les raons, presenten aquest projecte.

La finalitat és conèixer des de la veu dels i les mateixos/es joves/as la resposta al què significa la violència i el per què de la seva utilització. És reflexionar sobre les dades obtingudes i les seves interrelacions per poder contribuir amb accions que propicien acabar amb aquest mal social que ens allunya de la nostra esperada humanitat.

Tot això amb el compromís de desenvolupar eines que facilitin la prevenció i donin elements d'aproximacions a una problemàtica social complexa i difícil d'entendre i intervenir.

2. Objectius

2.1 Objectius generals

Els objectius proposats en el projecte són:

1. Estudiar com els valors, les creences i les idees sobre el que és ser un home o una dona en joves guarda relació amb la violència exercida per ells i elles.
2. Esbrinar quines dificultats estan presents en el treball d'intervenció amb joves que estan a disposició dels serveis de justícia per haver comès delictes de violència.

2.2 Objectius específics

Amb l'ànim d'assolir aquest objectius generals s'haurà de complir amb els següents objectius específics:

1. Avaluar l'impacte dels estereotips de gènere i la construcció del gènere en joves que estiguin o no en disposició dels serveis de justícia.
2. Conèixer i reflexionar sobre les circumstàncies socials en que emergeix la violència exercida, percebuda o viscuda per ells i elles.
3. Analitzar les possibles dificultats percebudes en els diferents programes d'intervenció proposats pel mateix Departament de Justícia.
4. Desenvolupar i proposar eines d'intervenció que facilitin donar resposta a les necessitats percebudes i actuïn com a prevenció de la violència.

3. Marc teòric

3.1 Violència

La paraula violència prové del llatí (*violentia*) i significa un comportament deliberat que provoca o pot provocar danys físics o psicològics. Com assenyala Blanch (2004) la violència es troba sempre i pertot arreu com a expressió emocional, com a estratègia racional, com a acte obedient, com a demostració de poder, com a símbol d'estatus, com a conducta imitativa, com a fenomen individual, grupal o massiu (p.9). La violència no és una conseqüència inevitable del conflicte, sinó que pot ésser una via estratègica d'assolir determinats resultats. Per comprovar-ho només tenim que veure els diaris, la televisió o les diverses maneres de resoldre les nostres diferències en la vida quotidiana.

La violència com assenyala Blanch (2004) es pot i de fet es manifesta en diversos nivells (interpersonal, grupal, organitzacional, comunitari, societal, estatal, internacional, etc.). Es mostra a través de diverses formes en un ventall de tipologies com la física, psicològica, sexual, econòmica, jurídica, etc. Aquestes formes de violència solen, como assenyala Bourdieu (2000) recolzar-se en la violència simbòlica.

La violència simbòlica ens ajuda a entendre com la naturalització i normalització de la violència ens col·loca en una posició de vulnerabilitat on la persona agredida al entendre'l com a immodificable participa de la seva pròpia situació al no poder identificar-la i nombrar-la. L'habitualitat i la internalització de components culturals i construïts ens marca els límits des d'on és possible percebre i pensar. Tot aquest tipus de violència tenen el seu lloc en les estructures socials. D'aquí que sigui meritori fer menció de la violència directa i indirecta de la que ens parla Galtung.

Per aquest autor la violència directa és aquella que és emesa per una persona o grup sobre una altra. Aquesta violència és més evident perquè sol ésser

física. Generalment aquesta violència es dóna en relacions asimètriques (del home cap a la dona, del pare o mare cap al fill/a, etc.). Mentre que la violència estructural no necessita d'algú per produir-se. Aquesta violència es dóna a través de les estructures (política, econòmica, etc.) i actuen sobre els cossos i pensar de les persones en una comunitat, nació, país, població, etc. Unides a aquests tipus de violència, també tenim la violència cultural que és aquella legitimada a través dels aspectes culturals com a la religió, l'art, la ciència, etc. que violenten la vida justificant, minimitzant i legitimant les desigualtats en nom de les diferències. Per exemple: les guerres santes, determinades patologies, etc.

Aquests dos tipus de violència: l'estructural i la cultural; al ésser menys visible fa difícil detectar el seu origen i la seva manifestació i per tant fa molt més complexa la seva prevenció i desenvolupament de mesures per la seva eradicació.

Les teories que tracten de oferir respostes al per què es dóna el maltractament i la violència ho fan donant raons de tipus naturalistes on la causa de la violència és individual de problemes humans i per tant les "solucions" també són individuals. Al contrari trobem les postures culturalistes que focalitzen el problema en el terreny social i les interaccionistes que assumeix que l'agressió i la violència tenen una base natural, però adquireixen significat i sentit com a pràctiques socials dins de cultures determinades.

Independentment, quan aquesta violència que veiem a diari i que cada vegada més se naturalitza i normalitza arriba a nostres cases; llavors aparentment no tenim respostes per comprendre què mena d'artifici pot contribuir per que això pugui succeir. Sobretot perquè estem parlant d'una problemàtica on conviuen sentiments i emocions juxtaposats. Així com de situacions on la víctima i l'agressor estan units per un vincle afectiu que fa més difícil el adonar-se del que es viu i de prendre mesures de prevenció i protecció. A més a més, on l'agent maltractador, casis sempre legitimat per fer-ho, no sempre està interessat en abandonar les estratègies de violència que semblen donar-li els

resultats desitjats.

“La violència a casa simptomatiza, reflecteix, sintetitza i condensa a nivell domèstic uns processos de violència que es desenvolupen a nivell social” Blanch (2004, p.11).

3.2 Violència i joves

La joventut és un moment de desafiaments i aprenentatges, en els que es consoliden o es desafien els rols socials jugats pels adults. És una etapa construïda socialment a la que es desenvolupen importants postures, enteniments, ruptures i continuïtat de tradicions socials. Les coses antigues i les noves coexisteixen i es contradiuen trencant o reforçant els rols tradicionals. Els canvis i recolzaments en la comprensió del que és masculí i femení, també presents en aquest moment de la vida, acaben per influir directament aspectes relacionats amb la parentalitat, conjugabilitat, violència, corporeïtat i sociabilitat.

No es pot deixar de fer palès diversos aspectes culturals que, davant d'un món globalitzat i de la circulació de les persones en diferents països amb la seva gran diversitat cultural, també exerceixen influències en aquestes vivències. Estem d'acord amb Groppo (2000), quan afirma que la joventut presenta una expressiva heterogeneïtat en conseqüència de la seva combinació amb factors socials, diferències culturals, de nacionalitats i locals o diferències d'ètnia i gènere. Aquest autor entén la joventut com una representació sociocultural; és a dir, és pensada com un concepte més enllà d'una franja d'edat de límits concrets. Per a ell, la joventut és una creació simbòlica criada per grups socials o per individus que són entesos com joves de manera que donen significat a un cert nombre de comportaments i actituds atribuïdes a aquest grup.

Entre els desenvolupaments existents en aquest període, està la consolidació o ruptura de diversos aspectes relacionats al gènere, a les construccions del que s'entén en la nostra societat per masculinitat o feminitat, home o dona.

Tanmateix, actualment existeixen estudis que intenten trencar amb aquestes dicotomies i campanyes per la igualtat. Però encara existeixen i persisteixen rols tradicionals i enteniments hegemònics del que significa ser un home o una dona en la nostra societat.

Entenem el gènere com una construcció social, arrelada per una norma que imposa maneres de comportar-se en la nostra societat i regula performatius i relacions de poder (Butler, 2006). Mitjançant aquest concepte, les masculinitats i feminitats són produïdes socialment i regulades mitjançant regles heteronormatives vigents en la nostra societat.

En referència als estudis acadèmics sobre masculinitat, aquests van guanyar espai acadèmic a mitjans dels anys 70 i 80, motivats pel creixement dels estudis feministes: Tanmateix, no van estar estrictament involucrats amb el moviment feminista. Apareixen, en el context anglosaxó, el que s'anomena com a Men's Studies que buscava entendre la construcció de les masculinitats en diferents sectors, com ara la violència, paternitat, mitjans militars, política, família, globalització i altres sectors. Para Oliveira (1998), per molt temps els homes no s'entien com afectats pel gènere en les seves vides, s'entien com a éssers humans universals i generalitzables. En aquest sentit, no hi havia cap qüestionament sobre la seva condició d'homes, ja que sempre van estar envoltats de privilegis davant els altres grups considerats minoritaris.

A Catalunya, els estudis sobre masculinitats són incipients però els estímuls a estudis i polítiques igualitàries han crescut en les últimes dècades. Una important obra que ha de ser referenciada es titula *Masculinitats per al segle XXI*, primer treball sobre el tema publicat íntegrament en català organitzat per Josep M Armengol (2007), a partir de contribucions als congressos de masculinitat realitzats a Barcelona durant els anys 2003 i 2007. Es tracta d'una obra que busca promoure la crítica a la masculinitat tradicional, propostes per al canvi, accions educatives, exemples d'intervencions, representacions literàries i reflexions per al futur, posant en evidència autors i intervencions realitzades a Catalunya.

D'acord amb Ramírez (2005) hi ha diferents interpretacions sobre la masculinitat. Una està relacionada amb la condició natural o biològica de ser home, una altra estudia "el que fa" l'home, descriu les seves accions, hi ha la que apunta cap a un pla normatiu, l'expectativa que es té sobre com ha de ser un home i hi ha el plantejament semiòtic, que entén la masculinitat com un sistema simbòlic amb una varietat de possibilitats de significació, de la qual un dels principals estudis és el de R. W. Connell. Aquestes perspectives permeten pensar formes diverses d'estudiar el masculí, o sigui, universal, rígida, múltiple o canviant. Connell (1997) ressalta que la masculinitat no ha de ser entesa com un objecte coherent o generalitzable. En aquest sentit, qualsevol temptativa de definició ha de ser part d'una estructura major, que possibiliti la comprensió de dinàmiques emmarcades en una xarxa de significants. Són pràctiques que involucren homes i dones en una posició de gènere produint efectes corporals a partir d'aquesta experiència.

Connell treballa amb el concepte d'hegemonia (prestat de Gramsci), fent referència a normes, regles i exigències que constitueixen un model idealitzat de ser home. Entén que existeixen diverses expressions de masculinitats, però hi ha un consens al voltant d'una forma idealitzada, hegemònica, caracteritzada per l'home blanc, heterosexual, viril, fort i dominant. Es tracta d'un model inabastable, poc palpable, transformant la construcció de la masculinitat en una cerca continua, un joc de conquestes i cerca de característiques en les que juguen homes entre sí i en la que participen les dones. Torna la masculinitat inestable, no fixa, no heretable directament, no donada. El concepte de masculinitat hegemònica i idealitzada també és estudiada per autors com Kimell (1997) i Vale de Almeida (1995, 1996).

Hi ha entre els homes una gran por de ser vist com femení, d'acord amb els estudis de Kimmel (1997). Ell afirma que aquesta por domina les definicions culturals de virilitat, on la homosexualitat seria una gran amenaça, més encara si recordem que, com hem assenyalat anteriorment, la masculinitat no és fixa, ha de ser sempre comprovada per els parells del mateix sexe. Es queda, per tant, constantment la por de no correspondre al que s'espera d'un home,

d'acord amb aquest model hegemònic i tradicional. El que defineix una virilitat hegemònica, segons aquest autor, és un home en poder, amb poder i un home de poder. Les definicions de virilitat en la nostra cultura perpetuen el poder que alguns homes tenen sobre altres i sobre les dones. Paniagua (2000), en un estudi realitzat a Xile amb informants de baix i alt nivell d'ingressos, assenyala que les societats generalment exigeixen que els homes passin per proves que certifiquin la seva masculinitat, resultant aquesta vista com una casualitat molt desitjada i difícil de resultar assolida. Quant aquesta qüestió, Trujillo i Fajardo (2006) afirmen:

Si los hombres, tan universalmente, deben pasar por pruebas para probar su masculinidad, es precisamente porque ésta no está determinada por la naturaleza: no se nace hombre, las sociedades cuentan con sistemas más o menos rígidamente establecidos para hacer hombres a la fuerza. Al ser la naturaleza insuficiente para acometer tal empresa, las sociedades establecen pautas, rituales, pruebas, sistemas de premios y castigos que incentivan la conducta agresiva y activa, inhibiendo los comportamientos pasivos. (p.106 e 107).

Welzer-Lang (2001) assenyala que forma part de la construcció del que és ser masculí aprendre a respectar codis, rituals que es tornen operadors que obliguen al jove a integrar-se corporalment a un grup d'homes. Forma part també d'aquest ritual el patiment. Aquest autor afirma que l'home jove aprèn amb el patiment a ser home. Ha d'aprendre a acceptar el patiment, que modela cossos, els torna rígids, sense dir una paraula per a que pugui integrar el cercle restrictiu dels homes.

L'enteniment de la construcció de la masculinitat fa visible privilegis i dominacions existents en les relacions entre els propis homes i amb les dones. A més, permet el disseny i fonamentació d'estratègies i accions en distints àmbits i enfocaments o metodologies per organismes que busquen la transformació social i la cerca d'una societat més igualitària i justa. Es tracta de

la cerca per alternatives que trenquin amb privilegis de la dominació masculina, proposant escenaris alternatius de relació social, desestabilitzant i desafiant asimetries socials entre els gèneres (Ramírez Rodríguez i Uribe Vázquez, 2009). Podem afegir aquí que aquest estudis també són rellevants per al qüestionament de pràctiques institucionalitzades (jurídiques, polítiques, mèdiques, psicològiques, entre d'altres) que subjectiven, defineixen i consoliden asimetries i desigualtats socials. Pràctiques que molts cops de forma invisible col·laboren per a la manutenció de violències, dominacions, normalitzacions i diversos problemes socials. Masculinitats, idealitzades o marginalitzades, són enteses com a repeticions per formatives que treballen en consonància amb una xarxa de discursos de relacions de poder, que construeixen i normalitzen identitats (Butler, 1997). La mirada crítica a aquestes qüestions auxilia en el desenvolupament de noves maneres de pensar la qüestió i incentiva accions que contemplen la diversitat i complexitat humana. En aquest sentit, les intervencions amb joves en diferents àmbits són bastant rellevants per a promoure qüestionaments, diferències i transformacions socials. La construcció de masculinitats està relacionada amb diverses categories com ara la corporeïtat, la paternitat, la salut, violència, treball, homofòbia, entre d'altres.

Entre els joves que viuen la paternitat, valors tradicionals i contemporanis de masculinitat s'entrecreuen amb aquesta experiència definit la cura, l'afecte, la relació entre parells i la maduresa emocionals d'aquests joves. Beiras (2007) fa un estudi on relaciona la negociació de sentits donats a masculinitat i paternitat entre joves al sud de Brasil. Aquest autor comenta que amb les polítiques d'igualtat de drets i llei que proclamen constitucionalment la igualtat entre els sexes, noves atribucions van ser donades a l'home com a pare.

Joves pares, en intentar conjugar rols antics i contemporanis d'aquest exercici i de les seves vivències sobre masculinitat, passen molts cops per conflictes de valors i contradiccions. És a dir, exerceixen un rol de pare curador, present i més enllà de proveïdor pot, per a alguns, entrar en conflicte amb estàncies de masculinitat tradicionals dificultant canvis concrets, que ja estan molt presents

en els discursos d'aquestes persones. Això no significa que aquest homes joves no puguin assumir característiques diferenciades (Beiras, 2007). L'estudi d'aquest autor evidencia canvis en procés, noves generacions evidenciant diferents perspectives per a les relacions de gènere i paternitat, en molts casos allunyant-se de models preestablerts. És un moment de noves significacions socioculturals sobre masculinitat i paternitat, període potser de transició i d'experimentació de noves posicions de subjecte, d'altres barreges, d'altres discursos. Resultats similars van ser trobats per un estudi de Orlandi, Beiras & Toneli (2009). Aquest autors busquen reflexionar sobre l'exercici de la paternitat en l'adolescència a partir dels sentits que aquests subjectes donen a la paternitat i a les pràctiques de cura dels seus fills. Va ser una investigació realitzada en un ambulatori de maternitat d'un hospital universitari en una ciutat del sud de Brasil. Van ser identificats valors com responsabilitat, preocupació com a proveïdor, l'afecte i la por d'implicar-ne en llocs considerats com a femenins i poc valorats que es contradiguessin amb els ideals de masculinitat, entre altres aspectes. En aquesta investigació, donat el valor que se li atorgava a la maternitat en la cura dels fills, per a alguns subjectes de la investigació s'entenia com a una "ajuda", entenent al pare com a un auxiliar de la parella en l'atenció als fills o les filles.

La vivència de la notícia i el naixement del fill posiciona a aquests joves en noves responsabilitats influenciades per un model de masculinitat construïts per valors tals com de proveïdor, responsable, educador, cap de família, entre d'altres. Per als joves entrevistats en la investigació de Toneli, M. J. F, Galvão-Adrião, K., Peruchi, J., Beiras, A, & Tagliamento, G. (2006), la paternitat es relaciona amb adquirir una responsabilitat que els marca la direcció i el camí al mon adult. Tenir un fill els involucra en responsabilitats de proveir, de protecció, de la llar, educació i bons exemples, aspectes també bastant presents en la construcció de les masculinitats. Per a un dels subjectes entrevistats, la paternitat va significar una alternativa, una fuga en la participació en xarxa organitzada de tràfic de drogues, considerant que li col·locava en una posició de tenir més responsabilitats, de formar una família i de donar bons exemples.

Una altra categoria important que es configura en la joventut relacionada amb la masculinitat és la seva relació amb la violència. Autors com Kaufman (1987) o Machado (1998) entenen la violència com part de la construcció simbòlica del jo masculí, com un dels eixos constitutius de la masculinitat. Kimmell (1997) afirma que la violència és el principal indicador de la virilitat. En aquest mateix sentit, Ramírez (2005) recorda, en el seu estudi sobre violència masculina, que la superioritat, el poder i reconeixement davant dels altres, molts cops amb l'ús de la força (física o no) són reconeguts com models de masculinitat, com característiques d'un home de respecte. Trujillo i Fajardo (2006), afirmen que el model idealitzat de l'home jove és ser agressiu, abusiu, hàbil en els esports, descuidat en els estudis, entre d'altres característiques. Per a aquests autors, molts homes es veuen obligats a seguir aquest model que estimula la violència, la competència entre homes, com a manera d'autoafirmar la masculinitat.

Constantment som estimulats pels mitjans de comunicació, a través de pel·lícules, sèries televisives o reunions entre homes en un bar, en els esports, entre altres mitjans a entendre la violència com a part normal en la masculinització, del poder, de l'exercici de l'honor. Ser valent, rebel, heroi, fer justícia, defensar la seva família o amics són pretextos que justifiquen accions violentes que són premiades amb la masculinitat desitjada pels homes. Com afirma Seidler (2009), la violència s'ha institucionalitzat en certes relacions actuals i podem afegir que es consolida ja fa molts anys, per les guerres, les colonitzacions, les cerques de poder, diferències ètniques i socials, entre d'altres formes. En el món actual aquestes formes es fan evidents a partir de la globalització, tot i que emergeixen sota tota una diversitat de formes de ser. Com afirma Seidler (2009), “ya es hora de que asumamos la responsabilidad de las formas en que la cultura occidental enmarcó las masculinidades dominantes como “independientes” y “autosuficientes” a través del divorcio entre razón y emoción, conocimiento y cuerpo, poder y amor” (p.117). En aquest sentit, afegeix l'autor, és necessari revisar les relacions mundials de violència estructural i també la manera en que es concedeixen les vides personals. D'acord amb Kaufman (1997)

En términos más concretos, la adquisición de la masculinidad hegemónica (y la mayor parte de las subordinadas) es un proceso a través del cual los hombres llegan a suprimir toda una gama de emociones, necesidades y posibilidades, tales como el placer de cuidar de otros, la receptividad, la empatía y la compasión, experimentadas como inconsistentes con el poder masculino. (p. 70)

Entre les noves generacions, segons Montesinos (2002), hi ha un cert aprofundiment del qüestionament de característiques d'una masculinitat tradicional fonamentada en la valentia, que seria comprovada molts cops amb violència. Aquest autor es fonamenta en estudis sociològics que busquen comprendre els canvis socials i culturals i avaluar les seves conseqüències en la formació d'identitats masculines. Contemporàniament, altres formes de ser home guanyen espai a cada dia, barrejant característiques històricament atribuïdes als homes i altres tradicionalment vinculades a dones. Es comenta cada vegada més en els mitjans de comunicació la construcció d'un home que està autoritzat a ser sensible, a externalitzar la seva sensibilitat. Per a Trujillo i Fajardo (2006), estem en un moment caracteritzat pel sorgiment d'un moviment on l'ideal és relativitzat, ampliant els seus límits d'expressió, de manera que es puguin integrar diversos continguts majoritàriament considerats com a femenins. Segons ells “urge contribuir a mostrar otras maneras de entender las identidades masculinas y femeninas como ajenas a los arquetipos viriles transmitidos por la cultura androcéntrica y de los arquetipos femeninos de sumisión y obediencia a lo largo de los siglos. (Trujillo & Fajardo,2006, p. 100)

Recorda Seidler (2009) que els joves en l'actualitat creixen en un món que es configura d'una manera molt distinta al dels seus pares, és a dir, les identitats rígides que els seus pares heretaren passen a ser més fluides, obertes, flexibles als fluxos d'una diversitat de corrents culturals, que estan presents en els mitjans de comunicació, principalment en Internet. Aquesta fluïdesa, potser, sigui l'oportunitat per a promoure canvis subjectius, qüestionaments, diversitats i formes de subjectivitat menys destructives, rígides, dicotòmiques i violentes. Per a Montesinos (2002):

“... se trata de un momento donde los imaginarios colectivos tienen dos referentes, a grandes rasgos, para reproducir los roles de la masculinidad; uno, cifrado en los estereotipos del pasado en los cuales el autoritarismo representaría la esencia del ser hombre, y también de la paternidad; y otro estereotipo que refleja la transformación cultural y, por lo tanto, las tendencias que en ese aspecto va adoptando la nueva identidad masculina. (p. 171)

En la mateixa línia d'explorar les relacions entre masculinitat i violència, Andersson (2008), a Noruega, investiga narracions d'un jove sobre violència i masculinitats. Aquest autor identifica com al seu interlocutor, parlant a partir d'una posició marginal de la societat, organitza la seva narrativa en termes d'una lògica moral i evidencia un discurs de masculinitat alienat a un discurs d'una figura cultural i mitològica d'heroi, de manera que negociar les posicions de víctima i agressor sigui possible. En aquest sentit la violència és utilitzada a partir d'una legitimació moral. Això evidencia la construcció de la masculinitat relacionada amb la figura de l'heroi i d'una posició idealitzada que legitima l'ús de la violència. Kimmel (1997) addiciona a aquesta qüestió la necessitat d'aprovació “homo social” d'aquests actes heroics, segons l'autor “nos probamos, ejecutamos actos heroicos, tomamos riesgos enormes, todo porque queremos que otros hombres admitan nuestra virilidad” (p. 55).

La relació entre masculinitat i heroisme també és estudiada per Beiras, Lodetti, Cabral, Tonelli & Raimundo (2007), relacionant herois i vilans de còmics a construccions de masculinitat i corporeïtat masculina. Entenen les masculinitats i corporeïtats com representacions històriques i socials i analitzen les relacions entre cossos forts, virils i d'acord amb el model normatiu de corporeïtat, representada en els herois famosos com Batman i Superman. Comparen les diferents representacions corporals d'heroi i dolent. Els dolents són representats amb cossos desviant d'aquest model normatiu, que sí es reflecteix en els herois. Analitzen com aquestes representacions reproduïxen al lector les tendències de cossos per cada època, coherent amb les normes socials d'estètica, de cada dècada. Els músculs, d'acord amb l'anàlisi d'aquests autors,

té la funció de destacar els personatges principals en relació als menys rellevants. En els còmics més contemporanis, aquests músculs són molt esvelts, com dels homes que van al gimnàs. Aquestes relacions simbolitzen metafòricament les diferents masculinitats al voltant d'una hegemònica, com a assenyalat Conell, referenciat anteriorment. Per a Glassner (2009) els músculs són entesos socialment com indicatius de masculinitats, confirmant un ideal de força i virilitat que és potenciat pels mitjans de comunicació en l'imaginari social de molts joves.

En aquesta mateixa línia sobre corporeïtat i gènere, Toneli, Galvão & Beiras (2009) exposen un anàlisi amb joves d'una ciutat del sud de Brasil que també mostra la influència dels mitjans de comunicació en la representació corporal i de gènere de molts joves. Aquests autors, a partir d'una investigació amb entrevistes i focus grups amb joves de diferents edats evidencien la consonància entre patrons corporals femenins vehiculats en les societats de consum en els últims anys i la construcció corporal de la cura d'aquests joves. Entenen la corporeïtat com una construcció social desenvolupada per mitjà de símbols que validen i signifiquen subjectes. Alerten sobre la influència de tecnologies de la comunicació en l'ensenyament dels cossos, defensant i redefinint relacions socials i significats viscudes per la joventut sobre la corporeïtat i gènere. Aquestes investigacions redescobreixen les relacions entre corporeïtat i significats donats a la construcció de masculinitats i feminitats i les relacions socials que recolzen o desconstrueixen determinats patrons normatius, molts cops violents i productors de noves malalties psicològiques com ara la anorèxia, la depressió o la bulímia; desafiaments per a la nostra societat actual i estímuls a estudis que evidencien les relacions entre aquestes categories i proposen intervencions puntuals davant d'aquestes qüestions.

Una categoria important i definitiva de la masculinitat és el treball. La importància donada al treball com pas fonamental en el camí d'un home adult és emfatitzada per Olavarría (2001). Segons el sociòleg xilè, el treball porta a l'home respectabilitat social. Aquest aspecte també és emfatitzat per molts homes joves. En les seves investigacions, aquest autor afirma que els recursos

de poder i autoestima estan sustentats, per molts homes, en el treball. Aquest és entès com activitat principal d'un home, constituint-lo i donant-li valor com a masculí. Aquesta importància està relacionada amb la convicció d'homes i dones de que ells han de ser proveïdors, responsable en sostindrà l'economia familiar. Conclusions també arribades de la mà de Beiras (2007), en la seva investigació sobre la negociació de sentits donats a la masculinitat i a la paternitat amb homes joves del sud de Brasil. També Longui (2001), en una etnografia amb homes de sectors de molt baix ingrés econòmic de la regió del nord-oest de Brasil, troba que l'*ethos* masculí és construït al voltant de la virilitat, traduïda per la força física i per l'estatus de treballador i proveïdor de la seva família. Els pares afirmen majoritàriament la importància del treball. Per a ells, els seus fills han de treballar perquè aquest és el camí per ser proveïdors de les seves famílies i, així, adquireixen estatus d'home i guanyen reconeixement social. En aquesta investigació, és interessant recordar que molts d'aquests pares saben, per la seva pròpia experiència, el que és ser un home desproveït d'aquest títol. El treball i el proveir es reafirmen com elements que structuren la identitat d'home i pare, en aquesta regió investigada. Solament com proveïdor de la seva família, aquests homes adquireixen respecte i escapen de la marginalitat.

Per mitjà de l'anàlisi de les paraules i comportaments de joves adolescents i dades recollides dels mitjans de comunicació, Philips (2005) realitza un estudi sobre la construcció de masculinitats "normatives" i "marginalitzades". Per a aquesta investigació, van realitzar-se entrevistes i discussions de grups amb nois adolescents. Philips (2005) reforça que els adolescents són construïts i normalitzats a partir de les relacions amb el sistema cultural, reiterats en les escoles, sistemes de salut, família, cultura popular i pel sistema de mercats capitalistes. Pràctiques d'heterosexualitat, homofòbia, atletisme, privilegis econòmics, agressivitat i violència són utilitzades com a recursos, per aquests joves, per adquirir o mantindre d'estatus d'una norma hegemònica de masculinitat, que proporciona la "popularitat".

Una altra referència bàsica per a la construcció de la masculinitat tradicional

present a la nostra societat és la por per l'homosexualitat i el que és femení (Welzer-Lang, 2001; Guasch, 2006). L'homofòbia i el sexisme, la dicotomia home-dona, femení-masculí són les eines d'aquesta construcció. L'homofòbia assenyalava fronteres de gènere, és una estratègia social que defineix qui s'ajusta o no al model prescrit. Trujillo i Fajardo (2006) recorden que “muchos niños-varones definen de manera muy simples la masculinidad: lo que no es femenino. Todo esto es un contexto social que subvalúa lo considerado femenino, y en el cual el poder y la autoridad son considerados masculinos”. (p. 107). Segons Welzer-Lang (2001), en la socialització masculina, per ser home és necessari no ser associat a la dona, el que és femení és un pol de rebuig central, un enemic interior que ha de ser combatut, per no ser vist com una dona o tractat com a tal. Per a Kimell (1997) la identitat masculina es construeix de la renúncia al que és femení i la no afirmació directa amb el que és masculí, Paniagua (2000), a partir dels seus estudis, afirma que “al calor de la dialéctica de presencias y ausencias que conforma la identidad masculina, el varón aprendió que debía nombrar todo rasgo afectivo, delicado, pasivo, como cualidades femeninas y, al asomo de estos rasgos, como el anuncio de homosexualidad”. (p. 224).

A partir d'aquestes discussions és important posar en evidència les relacions de poder i submissió del que és femení, de les dones existeix el rebuig al que és femení i a l'homosexualitat. L'home és significat aquí a partir d'una posició de poder, de privilegi, que sembla sempre poc fixa o palpable subjectivament a l'home que es diferencia principalment del grup de dones. En aquest sentit, Kaufman (1997) afirma que:

... no existe una masculinidad única, ni una experiencia única de ser hombre. La experiencia de distintos hombres, su poder y privilegio real en el mundo, se basa en una variedad de posiciones y relaciones sociales. El poder social de un blanco pobre es diferente del de uno rico, el de un negro de clase obrera del de un blanco de la misma clase, el de un homosexual del de un bisexual o un heterosexual, el de un judío en Etiopía del de un

judío en Israel, el de un adolescente del de un adulto. Los hombres generalmente tiene privilegios y poder relativos sobre las mujeres en el mismo grupo, pero en la sociedad en conjunto las cosas no siempre son tan claras. (p. 74)

Donat que en aquestes diferents masculinitats estan presents relacions de poder entre els homes, i no només el punt de vista de l'home contra la dona, un home que no té molt de poder social en la societat dominant i no representa la masculinitat hegemònica i també és víctima d'opressió social, segons aquest autor, podria també exercir enorme poder en el medi propi o colindant, davant a dones que són del seu mateix grup o classe social. D'aquesta manera manté el poder sobre les dones i el seu estatus mínimament masculí. En aquest sentit, són de gran importància iniciatives i intervencions que deconstrueixin aquestes lògiques opressores i permetin l'emergència de la diversitat de maneres de subjectivar-ne i ésser en el món, allunyades d'aquests mandats productors de desigualtat de gènere i opressió. Estem en consonància amb Montesinos (2002) al afirmar que:

... la juventud representa la posibilidad de romper con los esquemas tradicionales que atan a los hombres y mujeres a relaciones castrantes, marcadas por una desigualdad que ha dejado de ser armoniosa. Sin duda, las condiciones actuales serán la partera de un nuevo tiempo en que la juventud abra las posibilidades de crear *nuevas identidades de los géneros*, que generen una cultura más equilibrada y liberadora tanto de la mujer como del hombre. (p. 170).

Focalitzant aquesta esperança de canvi present en la joventut és important destacar iniciatives d'intervenció amb homes joves com el Programa H (fent referència a la paraula *home* en català i *homen* del portuguès), coordinada per una organització no governamental (Promundo) en conjunt amb diverses altres ONG en diferents països. Va ser desenvolupada inicialment a Llatinoamericà i posteriorment reproduïda en altres continents. Es tracta d'un conjunt d'intervencions grupals i en la comunitat que busquen promoure actituds

relacionades a la igualtat de gènere entre homes joves, per mitjà de revisions i crítica a una masculinitat tradicional. Focalitza en temes com paternitat, afectivitat, violència i salut sexual i reproductiva. En addició a les sessions educatives proposades en aquest programa, es troba, també, un model d'avaluació que busca identificar els canvis d'actituds a partir de l'experiència de participació en les activitats proposades. Aquest projecte va ser desenvolupat en un primer moment amb joves de comunitats de baix ingrés al Brasil i a Mèxic, on els materials, objectius i intervencions van ser posades en pràctiques i testades. Segons Barker, Nascimento, Segundo & Pulerwitz (2004):

Program H tries first and foremost to tap into the 'alternative' voices that exist in low-income communities, that is, young and adult men who have been questioning traditional views of what it means to be a man. These voices of resistance to the dominant versions of masculinity helped us to develop a set of objectives (what we expect or hope from young men after their participation in the initiative) and to develop an evaluation methodology (p. 147).

D'acord amb els autors, les activitats d'aquests manuals van ser desenvolupades per grups del mateix sexe i generalment per facilitadors homes, dels que es tornen models d'equitat de gènere pels homes joves participants dels grups. Les activitats focalitzen la creació d'espais segurs per permetre que els participants qüestionin els mandats tradicionals de masculinitat. Les activitats consisteixen en role-playings, exercicis de pluja d'idees, sessions de discussió i reflexions individuals sobre com homes i nens són socialitzats, evidenciant els aspectes positius i negatius d'aquesta socialització i els beneficis del canvi de certs comportaments. Els temes presents en aquests manuals van ser seleccionats a partir d'una acurada revisió de literatura sobre la salut i el desenvolupament de nens i basant-se en mostres internacionals de programes d'intervenció amb homes joves.

Els temes presents són: Salut Sexual i reproductiva, violència i prevenció de la violència -incloent la prevenció de la violència de gènere, raons i emocions-

focalitzant en habilitats comunicacionals, diàleg, intel·ligència emocional, paternitat i cura- buscant encoratjar homes joves a reconsiderar les seves concepcions sobre la cura en la família i amb els seus nens i el VIH- incloent prevenció i cura. Aquests manuals van ser editats en portuguès, anglès i castellà i van ser utilitzats per diverses organitzacions no governamentals i governamentals.

Els manuals van acompanyats d'un vídeo educatiu titulat "La vida de Juan" que presenta, en format de dibuix animat i sense paraules, la història d'un jove des de la infància fins a l'edat adulta. Aquest vídeo ha tingut molt d'èxit en intervencions en diferents països. Com no té paraules, permet que els facilitadors treballin amb els participants per treure'n diàlegs i projectar les històries personals en el contingut. El vídeo utilitza un llapis com a metàfora per evidenciar la socialització del gènere, esborrant certs comportaments i pensaments considerats "inapropiats" per homes i dones. Permet la discussió de com aquests joves són socialitzats i aprenen a ser homes i permet el qüestionament de determinats aspectes d'aquesta socialització.

Aquest material vídeo-educatiu va ser nominat per diversos premis considerant la seva qualitat i abast en les intervencions relacionades amb les temàtiques proposades. Segons Barker, Nascimento, Segundo i Pulerwitz (2004), a més de Llatinoamericà, aquests materials d'intervenció van ser utilitzats a vint països, des d'Àsia fins als EE.UU. A Brasil i Mèxic van ser utilitzats també pel sector públic i de salut com a part de les accions de salut amb els joves adolescents. Davant del èxit d'aquest projecte, va sorgir posteriorment el projecte M (fent referència a la paraula *mujer* en castellà i *mulher* del portuguès), dirigit a dones joves i el projecte D (diversitat), dirigit a la lluita contra l'homofòbia. Aquests projectes van seguir la mateixa línia del Projecte H amb dinàmiques d'intervenció i vídeos educatius ("Érase una vez María" i "¿Miedo de qué?")¹.

Davant de tants canvis i d'aquest moment híbrid de transformacions i

¹ Per a obtenir més informació sobre aquests projectes es pot consultar <http://www.promundo.org.br>

qüestionaments sobre les masculinitats, on el que és tradicional i el que és modern lluiten per espai, és important destacar l'esforç de diverses institucions i governs en la promoció de l'equitat de gènere i qüestionament de masculinitats tradicionals. Això va ser evidenciat en un important simposium global, amb la participació de 80 països, realitzat recentment, en març/abril del 2009, a Rio de Janeiro ². Aquest congrés va ser titulat "Involucrando a hombres y niños por la equidad de género". 439 participants de tot el món van estar presents per compartir les seves experiències de canvi de normes rígides de gènere amb homes i nens, representants d'organitzacions no governamentals, finançadores internacionals i governs. Els principals eixos temàtics van ser: la reducció de la violència contra les dones i les nenes, la promoció de la salut sexual i reproductiva, prevenció i tractament del VIH/SIDA i paternitat i cura. Aquesta trobada va resultar en un important document titulat "*Rio Declaration and Call to Action*"³.

We also affirm that the work with men and boys stems from and honours the pioneering work and ongoing leadership of the women's movement. We stand in solidarity with the ongoing struggles for women's empowerment and rights. By working in collaboration with women's rights organizations, we aim to change individual men's attitudes and practices, and transform the imbalance of power between men and women in relationships, families, communities, institutions and nations. Furthermore, we acknowledge the importance of the women's movement for the possibilities offered to men to be more caring and just human beings. (Rio Declaration and Call to Action,2009).

La trobada realitzada a Rio de Janeiro va consolidar una aliança global d'organitzacions no governamentals i agències de les Nacions Unides per a l'involucrament dels homes i els nens en la igualtat de gènere titulada MenEngage⁴. Aquesta aliança, iniciada al 2004, inclou més de 400 organitzacions no governamentals de l'Àfrica Sudsahariana, Amèrica Llatina i el

² Per a més informació <http://www.menengage.org/symposium2009.asp>

³ Disponible a http://www.menengage.org/symposium2009_rio.asp

⁴ Veure <http://www.menengage.org/who-we-are.asp>

Carib, Amèrica del Nord, Àsia i Europa. En els seus objectius, està també la promoció de la salut i la reducció dels nivells globals de violència.

Importants conferències internacionals de la Organització de les Nacions Unides com la IV Conferència Internacional sobre societat i desenvolupament, al 1994, al Cairo, i la IV Conferència Mundial sobre la dona, al 1995, en Beijing, són considerades marcs de debat sobre la importància de l'augment de l'acció dels homes (Ariha, 2005). L'èmfasi principal en aquest moment va ser en les discussions sobre drets sexuals i reproductius. Segons Ariha (2005), en aquests dos fòrums de discussió van ser discutides les directrius per a la recerca d'una major participació masculina a la promoció de la salut, amb especial atenció a la prevenció de la violència contra les dones i els nens.

En aquest sentit, la importància de les investigacions i intervencions amb joves sobre gènere, violència (i en el cas d'aquesta investigació els joves en disposició dels serveis judicials), guanya destacament i importància i és reforçada per diverses polítiques governamentals en els últims anys a Catalunya i a altres parts d'Espanya.

3.3 Qüestió de gènere

3.3.1 El sexe i el que no és natural

3.3.1.1 *Concepcions essencialistes sobre el sexe*

Durant molt de temps tant els discursos moralistes i religiosos, com els discursos mèdics, comprenien el gènere com quelcom natural que partia després del sexe. Així, l'expressió d'aquest sexe es materialitzava en un gènere determinat. Els homes, per tant, tindrien un gènere masculí i les dones, per la seva part, un de femení.

D'aquesta manera, qualsevol desviació sobre la norma natural i naturalitzada seria motiu de recriminació, càstig o treball de redireccionament. Tal i com es mostra en el següent quadre, només podia, doncs, comprendre's una

causa/efecte entre el sexe i el gènere:

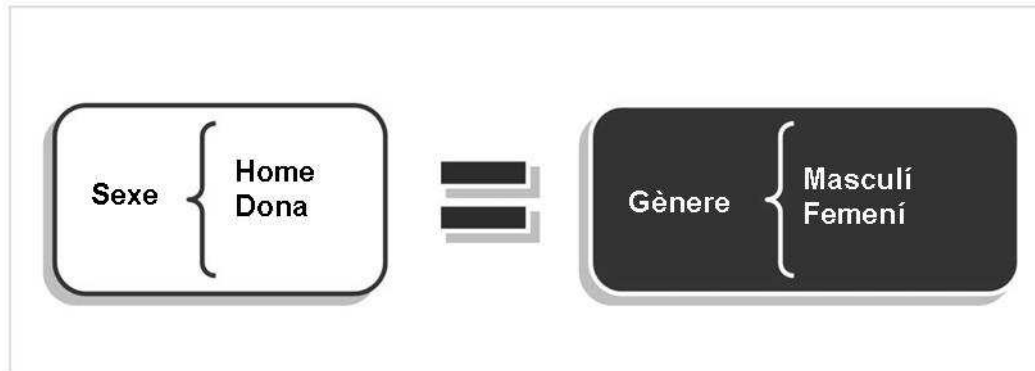

Figura 1. Visió essencialista del sexe/gènere

3.3.1.2 Sobre el feminisme essencialista o de la diferència

Per altra banda, el concepte de sexe/gènere que va ser introduït per Rubin ha suposat un dels eixos vertebrals de les primeres consideracions feministes essencialistes, que van significar, en el seu dia, un gran pas en la lluita dels drets de les dones.

Tal i com assenyala Córdoba (2005), “un ‘sistema de sexo/género’ es un conjunto de disposiciones por medio del cual una sociedad transforma la sexualidad biológica en productos de la actividad humana, y en el cual las necesidades sexuales así transformadas son satisfechas” (Rubin, 1975: 159)

Així, el feminisme essencialista atorgarà al fet de ser home o dona un caràcter natural i es centrarà en analitzar les diferències opressives generades al voltant de la institució d'aquest gènere (cultural) i dels significats associats al mateix. És a dir, qüestionarà l'opressió cap a la dona i el caràcter submís i subordinat que d'aquesta distinció es desprèn.

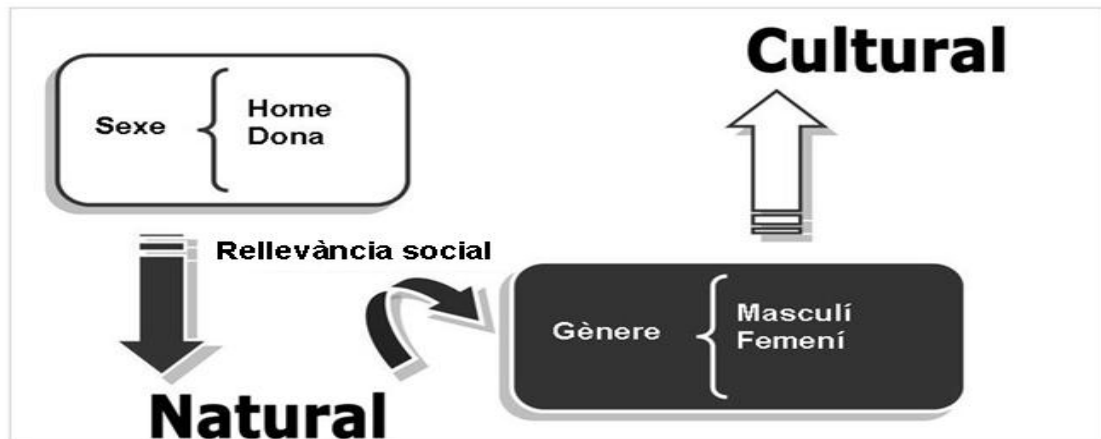

Figura 2. Visió del feminisme de la diferència

El que, com s'assenyala al principi d'aquest apartat, va suposar un gran avenç en la lluita de la dona, també presenta, per la seva part, una sèrie de marges i limitacions que es troben en la dicotomia i el binarisme de la naturalesa-cultura.

Com assenyala Córdoba (2005: 36) el fet de que s'emmarqui el sexe (home/dona) en el terreny de la naturalesa i al gènere (masculí/femení) en un marc cultural no pot explicar “el hecho de que a ambos lados de la dicotomía nos encontremos ante un sistema binario estricto en que cada individuo debe necesariamente pertenecer exclusivamente a uno y sólo a uno de ellos”, así como no puede “explicar desde esta distancia el hecho de que exista una correspondencia directa entre sexo masculino y género masculino y sexo femenino y género femenino en la mayoría de los casos”.

De la mateixa manera, aquesta concepció de la dicotomia social sexe/gènere tampoc serà capaç d'explicar per sí mateixa el per què de que s'obligui a les persones que no estan dintre d'aquesta dicotomia *natural* de sexe a pertànyer a un o altre sexe mitjançant la intervenció mèdica (com en el cas de les persones intersexuals o transsexuals).

3.3.1.3 Teoria queer; qüestionant la construcció del sexe i el gènere

Així, Judith Butler (1997) proposarà un gir en la conceptualització proposta pel feminisme, per a donar resposta a tot allò que, d'una altra manera, no podria explicar-se. Aquesta nova proposta de Butler (1997) es generarà sobre la base de pensaments com els de Rubin (1975), Wittig (1980, 1981, 1982), o Delphy (1985):

“Para la mayoría de personas, las feministas incluidas, el sexo anatómico (y sus implicaciones físicas) crea, o por lo menos permite, el género (...); pensamos por el contrario que es la opresión la que crea el género; que la jerarquía de la división del trabajo es anterior, desde un punto de vista lógico, a la división técnica del trabajo y crea esta última, esto es, crea los roles sexuales, lo que llamamos géneros, y que el género a su vez crea el sexo anatómico, en el sentido que esta partición jerárquica de la humanidad en dos transforma en distinción pertinente para la práctica social una diferencia anatómica en sí misma desprovista de implicaciones sociales; que la práctica social, y sólo ésta, transforma en categoría de pensamiento un hecho físico en sí mismo desprovisto de sentido”. (Delphy, 1985: 118)

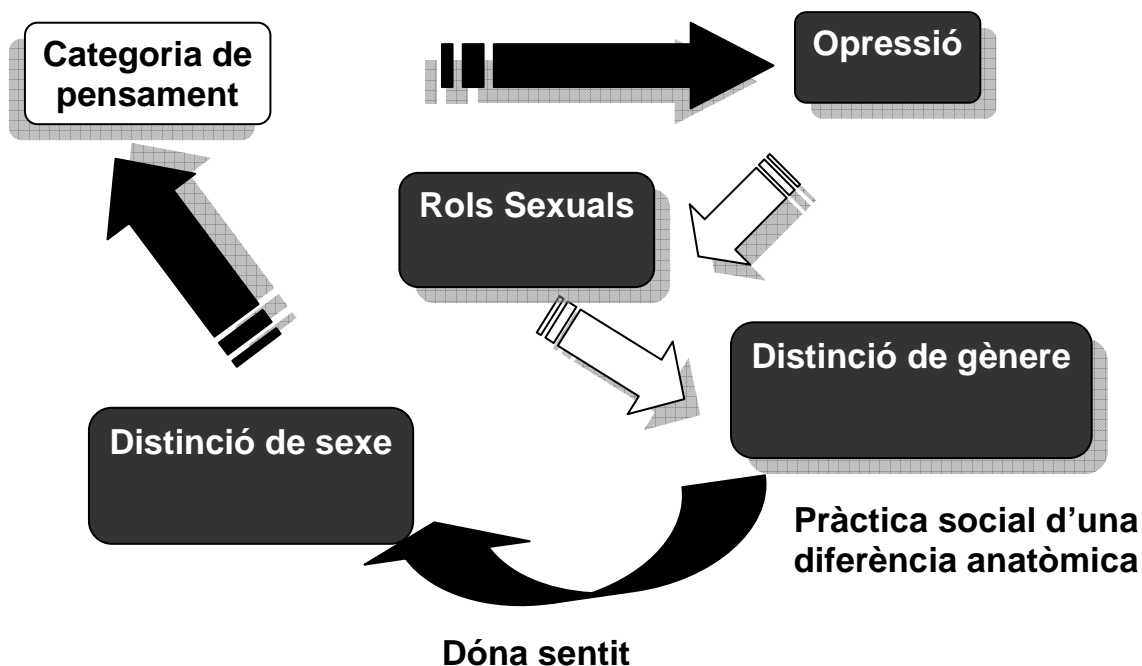

Figura 3. Resum gràfic de la proposta de Delphy

Tanmateix, l'aportació de Butler (1997) a les consideracions feministes que s'exposen a la cita de Delphy i en el quadre explicatiu, proposen la integració de conceptes de Foucault (1976) situant aquesta opressió en un règim heterocentrista i masclista, coma producte d'una adequació hegemònica situada en un context de situacions de poder/coneixement (Motion i Leich, 2007). Serà Judith Butler (1997) qui, com veurem més endavant criticarà aquest punt de vista tradicional sobre la sexualitat dient que ni els homes ni les dones haurien de categoritzar-ne sobre la base del seu sexe, perquè és així com es perpetuen aquestes categories. De manera que per a la teoria queer, no pot qüestionar-se la construcció dels sistemes de sexe/gènere, sense una crítica al sistema discursiu i de poder en el que aquesta construcció és generada:

“Las personas como seres culturales que vivimos en una sociedad hecha de símbolos. Por esta razón, el lenguaje, el pensamiento y los significados que traspasan todas las actividades humanas, desde las más básicas hasta las más complejas.” (Guash, 2002:35)

En conseqüència, la distinció de sexe/gènere és considerada com una tecnologia de poder, l'engranatge de la qual s'assegura la subordinació de les dones als homes, i les erigeix com a subjectes passius i encaminats al compliment de les seves funcions socials i, a la vegada, consolida la subjectivació -com veurem en els següents apartats d'aquesta investigació- que estan col·locats i emmarcats en aquestes posicions de dominació i submissió (homes i dones, respectivament).

3.3.2 Sexualitats⁵

3.3.2.1 Revisió dels discursos clàssics, moderns i postmoderns

El gran calat del discurs legítim establert i creat des de les polítiques mèdiques i psiquiàtriques i la repercussió de la impregnació dels discursos religiosos i moralistes, han influenciat de forma més que evident en la visió essencialista i naturalista de la sexualitat.

D'aquesta manera, els discursos moderns, il·lustrats i positivistes, també van prendre la sexualitat dintre del marc de la naturalesa, i li van atorgar la categoria d'últim reducte de la natura de l'ésser humà, com el que és més indiscutiblement presocial (Còrdoba, 2005).

El problema no és la naïf conceptualització de la sexualitat com quelcom natural, sinó els efectes que es deriven d'aquesta presumpció. Aquesta consideració, legitima un ordre social hegemònic que es serveix de la discriminació, els prejudicis i el càstig per a seguir mantenint el seu ordre com veurem a continuació.

3.3.2.2 Alliberament gai, lesbià, transsexual i bisexual

Per la seva part, els discursos gais i lesbians, majoritàriament, emmarcats en un context social en el que l'ordre establert encamina a aquesta visió

⁵ Tot i que aquest punt no estava previst al marc teòric, l'hem afegit arrel de les discussions dels focus grups.

essencialista de la sexualitat, i presos de discursos estigmatitzants i legitimadors i invisibilitzador es van reforçar en gran mesura en demostrar a la societat en general que les seves pràctiques i la seva forma d'entendre la sexualitat també eren *normals*. Així, la seva contribució va ajudar a seguir perpetuant l'essencialisme del sexe i, per tant, a qüestionar si, per la seva part la homosexualitat i la transsexualitat eren naturals o no.

Com assenyalen diversos autors, (Córdoba, 2005; Llamas y Vidarte, 2000; entre d'altres) el discurs de l'alliberament gai s'emmarca en una concepció essencialista (humanista) de la sexualitat, tot i que parteixi dels discursos construccionistes per parlar de la repressió exercida cap a la homosexualitat.

“El esencialismo da una visión de la homosexualidad como una entidad más o menos constante a lo largo del tiempo y un hecho del que se pueden rastrear rasgos comunes a lo largo de la historia y de las diferentes culturas. En cierto modo, la homosexualidad vendría a ser una “esencia” con un núcleo irreductible invariable que permitiría calificar de homosexuales a sujetos y relaciones en los más diferentes puntos del globo y en situaciones históricas y culturales por completo diferentes. (...)El constructivismo, por su parte, no considera la homosexualidad como una sustancia fija e inamovible, sino que, por supuesto, varía hasta hacerse irreconocible de un período a otro de la historia y de un emplazamiento geográfico a otro. Frente al énfasis que el esencialismo ponía en la naturaleza, aquí la clave será lo que en todo momento hay de cultural en la homosexualidad como una entidad construida socialmente. Es importante no confundir el postulado constructivista con un voluntarismo extremo del sujeto libre que configuraría su propia sexualidad artificialmente sin influjo alguno de su entorno. Todo depende de las relaciones políticas, sociales, económicas, institucionales que determinan en un momento dado el entramado de una sociedad y los diferentes roles, espacios de poder, comportamientos y conductas a que

ello da lugar, entre ellas, la homosexualidad.” (Vidarte, 2000: en línea)⁶

La militància des d'una visió essencialista, implicarà, també, la justificació de dades que avalin aquesta naturalitat homosexual, així com l'estratègia d'intentar donar a entendre que tot el món, de forma natural, té impulsos eròtics homosexuals; de forma que la homosexualitat no pugui veure's com una cosa fora de la natura o, inclús, fora de tota salvació.

“Una aproximación directa a la cuestión homosexual revela la importancia fundamental del impulso homoerótico en todo ser humano, y contribuye a delinear las problemáticas inherentes a su rechazo y a su enmascaramiento.” (Mieli, 1977: 145)

Tanmateix, la teoria queer desmuntarà els arguments presentats fins al moment, per assenyalar la perpetuació d'un ordre capitalista i patriarcal dels mateixos, i posposar una visió de la sexualitat no com un fet natural, sinó com un tret identitari construït socialment.

3.3.2.3 Teoria queer: qüestionament de la tecnologia sexual

La teoria que utilitzem en aquesta investigació es serveix d'elements de la psicoanàlisi de Lacan i de la sociologia de Foucault, per a explicar els seus conceptes clau.

En el que respecta a la sexualitat, la psicoanàlisi ja apuntava a una regulació d'allò sexual des del terreny social afirmant que la sexualitat existia en tant que els impulsos sexuals havien de registrar-se i sublimar-se a les institucions per a que arribés a existir (Borrillo, 2001; Córdoba, 2005).

“Parece cierto que el recién nacido trae consigo al mundo impulsos sexuales en germen, que, después de un período de desarrollo, van

⁶ L'article complet es troba a <http://www.hartza.com/identidad.htm>

sucumbiendo a una represión progresiva, la cual puede ser interrumpida a su vez por avances regulares del desarrollo sexual o detenida por particularidades individuales” (Freud, 1905: 43)

La reflexió de Foucault (1979), per la seva part, recolzada per tesis psicoanalistes i marxistes, es desenvolupa al voltant de la concepció del poder/coneixement (Motion i Leich, 2007) i a la derivada producció de cossos i subjectes. Si Althusser (1970) ja havia apuntat a les posicions de poder i a termes com la interpel·lació, que examinarem més endavant, Foucault profunditza en els espais de resistència, que assoliran una gran importància en la comprensió dels fenòmens de poder. Com assenyala Córdoba (2005), per a l'autor els efectes hegemònics sostinguts de forma continuada per la intensitat de tots els enfrontaments són realment els que mantenen aquestes relacions de poder. En el cas de la sexualitat, no existiria únicament una discriminació respecte dels comportaments oposats als papers sociosexuals establerts, sinó que, a més, aquestes actituds negatives -ja siguin a nivell social, moral, jurídic i/o antropològic- es viuen com a normals i, freqüentment, no són percebudes pels que les viuen (Bourdieu, 1998). A més, el mètodes de subversió a aquest mecanisme de vigilància heterosexual, com hem vist anteriorment, s'havien ocupat més d'oferir una visió essencialista d'altres sexualitats que de qüestionar la construcció social existent al voltant de la sexualitat.

De la mateixa manera, en el seu llibre *Història de la Sexualitat*, Foucault “explora les formes i els mecanismes que produeixen als subjectes sexuals, que defineixen el camp de la sexualitat, que el delimiten davant d'altres instàncies de la realitat” (Córdoba, 2005).

Així, la teoria queer qüestiona l'orientació sexual i la legitimitat de la naturalització de la sexualitat, pels seus trets excoents i col·loca a la sexualitat en una posició de constructe que tan sols pot entendre's com posició i com a pràctica. Això és, no s'entén la sexualitat com quelcom innat o essencialista, sinó que es compren des d'un punt de vista construccionista i, a més, aquesta reflexió es transforma en agència que ofereix possibilitats d'acció, d'elecció i de

resistència, exercides des dels llocs de fractalitats d'aquests poder -espais estranys- i que no prenen l'alliberament com una eina, sinó com a resistència (Motion i Leich, 2007).

“Lo que más me ha irritado entre todos los engaños que envuelven a la sexualidad es la idea persistente pero peculiar de que ‘el sexo es natural’, es decir, que se trata de una función biológica sencilla y universal que, sin ninguna preparación, deben experimentar, gozar y realizar todos los seres humanos aproximadamente de la misma manera.” (Tiefer, 1996: 37)

Tal i com assenyala Tiefer, la concepció que es té al voltant de la sexualitat, avui en dia, és un imaginari socialment construït. Una tecnologia social que, sota la justificació de la sexualitat com quelcom “natural”, legitima el control d'aquesta per part dels homes, la submissió i la negació del plaer per part de les dones i la demonització de les pràctiques que no estan allumbrades per la condició de naturals. Per tant, el règim de la heterosexualitat acabaria per ser un sistema d'organització social que arbitràriament dirigeix, interpreta i, a la vegada, constitueix les relacions afectives entre persones i les pràctiques sexuals derivades d'aquestes relacions afectives. Mitjançant aquest règim s'estableixen implicacions i estratificacions o categoritzacions socials que giren al voltant d'aquests constructes arbitraris. Un sistema relativament coherent d'organització de tota una sèrie de criteris a partir dels quals es construeixen, realitzen i interpreten les relacions afectives entre persones i les pràctiques corporals plaenteres, i a partir de les que s'estableixen les seves implicacions en tots els ordres de la vida social.

Reprenent els conceptes d'essencialisme i construccionisme i el posicionament de la teoria queer, com s'ha parlat anteriorment, des d'un punt de vista construccionista es reflexiona sobre la historicitat del règim de la sexualitat; això és, la sexualitat és quelcom històric i construït, amb l'objectiu de mantenir el control i ensenyament de les pràctiques i discursos hegemònics -tot i que no necessàriament majoritaris. Tanmateix, com alguns autors assenyalen, aquest

qüestionament “supone (...) no reconocer en la repetición que desde la teoría se hace de ese concepto, no un referente real (aunque su realidad sea histórica y discursiva) sino un acto performativo por el cual se está reproduciendo o desplazando el significado de ese concepto. Supone no asumir, en definitiva, el carácter contingente de la nominación (no de la nominación del régimen de la sexualidad con respecto a determinadas categorías, sino el acto de nominación de la teoría respecto a esas mismas categorías) por la cual una palabra puede funcionar en contextos distintos de aquél en el que se ha producido” (Córdoba, 2005:34)

3.3.3 Construcció d'identitats

3.3.3.1 Processos de construcció del gust: identificació, diferenciació i subjectivitat

A continuació es treballaran una sèrie d'aspectes relacionats amb la identitat i la subjectivació de la persona en un context social. Val a dir, tanmateix, que tot i que aquesta investigació es centra en els temes del sexe/gènere i violència, aquests processos de construcció de subjectes i subjectats serveixen per a la formació d'identitats socials en els marcs de poder/coneixement. Aquesta vivència no es limita només al sistema sexe/gènere i sexualitat, sinó que també s'estén a altres conceptes identitaris com ara la cultura, la migració, l'estatus social, el gust juvenil o l'estètica del consum.

Tal i com assenyala Montenegro (2008) des de la Psicologia Cultural i de la Comunicació s'han estudiat processos com els d'identificació, diferenciació i subjectivitat. Per a l'autora, la identificació seria el procés mitjançant el qual les persones construeixen la seva identitat a partir dels elements disponibles en el món social; la diferenciació seria allò que ens distingeix a uns grups socials dels altres i, per la seva part, la subjectivació faria referència al fet que ens entenem a nosaltres mateixos a partir de les nostres experiències mitjançant categories socialment establertes.

Els processos d'identificació, diferenciació i subjectivació tenen molt a veure en

la forma en que les persones o les societats entenem i construïm la nostra sexualitat. La sexualitat, en tant que eix vertebral de la concepció del *self* en els diferents camps culturals, és un dispositiu mitjançant el qual es disposa de la identitat del subjecte.

Existirien, doncs, uns eixos d'identificació i diferenciació socialment establerts, prefixats i ineludibles per a la conformació de qualsevol subjecte: el sexe i el gènere. Això és, ningú pot entendre's a sí mateix sense definir-se en tant que home o dona, heterosexual o homosexual i en el millor dels casos, amb la possibilitat de concebir-se com bisexual. És més, des del moment del naixement es decideix socialment quins processos d'identificació i diferenciació es duran a terme amb cada persona, en quant al sexe es refereix. Existeixen, doncs, eixos dicotòmics al voltant del sexe/gènere i de la sexualitat que decideixen i dirigeixen, com veurem en el següent punt, com ha de ser cadascú.

A partir del posicionament en un o un altre extrem dels dos eixos, és on el subjecte ha de col·locar-se i, és des de la forma en que ens pensem i ens relacionem en un moment històric i social particular, on té lloc el procés de subjectivitat.

Subjectivitat és el terme que s'usa per referir-se al procés pel qual ens convertim en subjectes. El que fem o el que creem que som és el que ens fa ser, en definitiva, el que som i, en resposta, el que la tecnologia social dicta que hem de ser. Així, si ens sentim, ens pensem i ens creiem dones, ens comportarem com a dones i acabarem sent dones i, finalment, serem tot allò que s'espera que una dona sigui.

De la mateixa manera, tal vegada més clarificadora, si, sent un noi, ens atrauen altres nois i tinc pràctiques sexuals amb ells, em pensaré homosexual; a la vegada, al pensar-me homosexual i tenir pràctiques homosexuals, obeiré a una sèrie de constructes socials sobre el què implica ser un home homosexual.

Aquest procés complex, circular i recursiu, la subjectivitat, és el que es mostra

en el següent quadre:

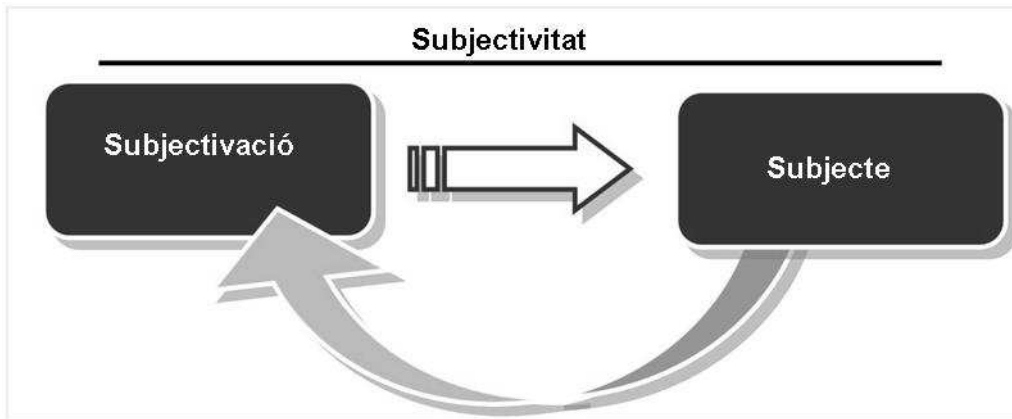

Figura 4. Procés de subjectivitat

El que permet que es mantingui aquesta és, precisament, que està generada des del poder. Així, mecanismes que podrien qüestionar-se des de la coerció de llibertats, són permesos des de la normalitat que el mateix procés de subjectivitat els atorga. El poder, com assenyala Foucault (1975; 1984) no es produeix des de la manipulació ni l'engany, no es produeix des de fora, es genera des de dins, des de la producció d'un saber generat en la base dels discursos institucionalitzats que estableixen aquests eixos normatius i les posicions hegemòniques (home i heterosexual) i sotmeses (dona i homosexual).

Tal i com apuntàvem en els punts anteriors, mecanismes com la lluita per reconèixer la naturalitat de la homosexualitat o per a legitimar l'anomenà *feminisme de la diferència* el que farien és, precisament, reforçar aquests dos eixos d'identificació buscant reconèixer els drets dels subjectes que es troben en una o una altra posició de submissió. Tanmateix, aquests mecanismes reforcen aquesta distinció aconseguint, així, dos efectes adversos: (a) per una part, la invisibilitat de totes aquelles persones que es trobin justament al mig dels eixos d'identificació/diferenciació (p. e. intersexuals, transsexuals, asexuals, ...), per als que els efectes d'aquesta tecnologia social són més punyents; i (b) per altra banda, recolzen la idea de que el subjecte ha de

comprendre's a partir d'aquest eix, de manera que es permet la perdurabilitat de l'hegemonia d'una de les dues posicions, de manera que sempre segueix sent necessària la lluita contra aquesta autoritat que ofega als subjectats reforçant, així, el procés de subjectivitat.

Un dels exemples és el que exposa Adam Isaiah (2007):

All queers have extensive experience with the closet, no matter how much of a sissy or tomboy we were as children, no matter how early we declared our sexual preferences, no matter how determined we are to be openly gay or lesbian. . . . As part of our experience with the closet, which was for most of us the only safe place to be as adolescents, we also know what it is like to keep the closet door firmly shut by pretending not only to be heterosexual but also to be homophobic. (Isaiah, 2007)

3.3.3.2 Performativitat, identitat i les seves possibilitats

Abans d'iniciar aquest punt, val a dir que, com ja s'ha assenyalat, la posició en la que s'emmarquen els arguments de la investigació és una posició constructivista que nega la inalterabilitat i rigidesa de la identitat. Així, doncs, es tracta d'una construcció social no natural que està subjectada a modificacions i transformacions generades sobre la base d'una articulació hegemònica.

Per a justificar aquesta consideració i introduir nous aspectes rellevants per a la comprensió del qüestionament de la idea d'identitat, és necessària la referència a l'obra de Butler (1990a, 1990b, 1993) que proposa la teoria performativa del gènere. Per a l'autora s'entén el gènere com una performance guiada i emmarcada en les relacions de poder, que mitjançant la seva pròpia repetició produeix la il·lusió d'essència, però que solament genera a partir d'aquestes repeticions el gènere; el que significa que mitjançant les pràctiques i actuacions que m'identifiquen com un home, li concedeixo a la possessió d'aquests atributs el caràcter de natural i inherent en mi mateix, donant sentit, d'aquesta forma, al que significa ésser home:

“El género no es ya una expresión de una esencia natural que sería el sexo, sino que el sexo será un efecto de la división social de géneros (lo cual coincide plenamente con las propuestas del feminismo materialista francés)” De la misma forma que “se efectúa un giro en la relación entre sexualidad y género, puesto que esta naturalización de las identidades de género a través de su anclaje en el sexo será efecto de un dispositivo político de reproducción de la heterosexualidad”. (Córdoba, 2005:53)

Així el poder defineix les pràctiques adequades i subversives d'un i altre gènere i mitjançant la performance d'aquestes pràctiques el subjecte pot identificar-se en tant que pertanyent a una d'aquestes construccions que ell mateix genera. El joc està en que precisament, com assenyala Butler (1993) el subjecte no és anterior a aquest procés i per tant no pot col·locar-se fora d'aquest eix per utilitzar-lo de forma intencional. I aquest mecanisme performatiu encamina -sinó força- al subjecte a identificar-se mitjançant els paràmetres construïts socialment -tot i que no negociats-, ja que és tan sols mitjançant aquest acte performatiu que el subjecte pot entendre's com a tal.

Prenent, així mateix, el concepte d'acte performatiu d'Austin (1962), Butler (1993) explica com és mitjançant la interpel·lació al propi reconeixement que es reproduïxen les relacions de producció de la identitat. L'acte de parla performatiu del que parla Austin (1962) és aquell mitjançant el qual dir quelcom genera, en sí mateix, una agència, una acció (p. e. Dir “jo us declaro marit i muller” no és simplement un acte de parla, sinó que en sí mateix genera una acció). La introducció del concepte d'actes performatius de parla per part de l'autor, genera un canvi en la forma de comprendre el llenguatge; fins aleshores es considerava que el llenguatge, per sí mateix, era útil per a designar el que ja existia en el món natural, mentre que el concepte introdueix la noció de que el mateix llenguatge el que genera una realitat.

Un dels exemples clàssics d'aquest concepte és el de la interpel·lació a qui ha robat alguna cosa. No és fins que un policia el crida i ell es gira, que es reconeix el seu estat de delinqüent. Una cosa semblant passaria amb el sexe,

el fet de que al parlar d'homes o d'homosexuals jo em reconegui, genera la falsa il·lusió d'essència en el sexe, el gènere i la sexualitat individuals; però és, tanmateix, el meu reconeixement el que li atorga sentit al fet de que jo sigui home o homosexual i, a la vegada, reforça la construcció social al voltant de les identitats de gènere i la sexualitat.

Aquest concepte, a la vegada, es relaciona amb el concepte d'*habitus* del que parla Bourdieu (1982) que, tal i com resumeix Montenegro (2008), és un sistema de disposicions més o menys estables que són inculcades en les persones i que generen certes maneres de fer, de parlar i de sentir. De manera que el concepte de *habitus* podria explicar el motiu pel que les enunciacions performatives són mostres de l'exercici de poder i dels efectes derivats d'aquests actes performatius, per tant, són els que ja existeixen en un context de poder determinat.

“El poder de las palabras reside en el hecho de quien las pronuncia no lo hace a título personal, ya que es sólo su ‘portador’: el portavoz autorizado sólo puede actuar por las palabras sobre los otros agentes y, a través de su trabajo, sobre las cosas mismas, en la medida en que su palabra concentra el capital simbólico acumulado por el grupo que le ha otorgado ese mandato y de cuyo poder está investido.” (Bourdieu, 1982: 69)

D'aquesta manera, tal i com assenyala Ester Núñez, “la identitat de gènere és definida comunament com 'el sentit de la persistència de la individualitat com home o dona, especialment tal i com s'experimenta en quant a autoconeixement'” (Núñez, 2002: 78). Però aquest sistema dicotòmic d'identitats es deixa enrere a cossos que no poden cabre dins d'aquests límits i que la pròpia medicina, discurs normatiu institucional, s'encarrega de forçar, per exemple.

L'últim aspecte que treballarem en aquest punt és, potser, un dels més interessants de la proposta teòrica d'aquesta investigació, ja que tracta de la

possibilitat d'acció -o qüestionament- que planteja la discussió que ens concerneix. Com ja veníem assenyalant, no pot generar-me la existència d'un subjecte -que no cos- que es situï fora d'aquest marc de subjectivitat i identificació, perquè si fos així el subjecte deixaria d'estar complert i, per tant, la seva acció no seria definitiva. Però, el que es planteja, i el que sembla necessari, és generar un nou espai, un nou context, en el que es qüestionin aquestes posicions d'identitats de gènere i sexualitat sobre la base de les quals el subjecte s'ha hagut de definir prèviament.

“Si por lo tanto, el espacio discursivo en el que toda identidad emerge no determina de antemano, si la afirmación de toda identidad está marcada por su iterabilidad, cada una de las determinaciones de su significado o contenido será posible al precio de la represión o exclusión de las otras posibles alternativas. Su posibilidad depende, pues, de la constitución de ese espacio exterior, de ese otro que marca sus límites y su interioridad. Pero ese exterior necesario, ese otro, es a la vez parte de su mecanismo de producción y reproducción, con lo cual será parte de dicha identidad, a la vez que supondrá una constante amenaza a su estabilidad. Esta necesidad de referencia un exterior marca el carácter incompleto (por tanto, fracasado) de toda identidad plena, pero a la vez muestra el carácter normativo y los efectos de exclusión que toda constitución de sujeto genera.” (Córdoba, 2005:60)

Es tractaria, doncs, de generar un nou espai discursiu en el que es qüestionin les relacions de poder que han dut a terme les diferents identitats construïdes al voltant dels cossos; és a dir, que des de la ja formada identitat dels subjectes, es qüestionessin les relacions de poder -patriarcals- que han generat a aquests subjectes i la exclusió que d'aquesta formació se'n deriva, i que, per tant, s'intentessin desidentificar d'aquesta subjectivació i entendre's des d'un altre context en el que s'intentin elidir, o al menys difuminar, aquestes relacions de poder que són la base de diferents problemes socials com ara la misogínia, l'homofòbia o la violència a la parella -entre molts altres.

3.3.4 Problemes socials: heterosexisme i patriarcat

3.3.4.1 Heterosexisme i patriarcat

“La sexualidad es el cruce de la naturaleza con la cultura. La sexualidad es un conjunto de prácticas y discursos (relativos al género, al deseo, a la afectividad y a la reproducción) que atraviesan transversalmente el sistema social y cultural. La sexualidad no es natural. La especie humana no responde de manera inmediata al imperativo biológico de reproducción genética. Al contrario, existe un amplio sistema normativo que regula cuándo, cómo, con quién y de qué forma la reproducción tiene lugar (o no).” (Guash, 2000:11)

Amb aquesta cita l'autor resumeix les nocions que es venien apuntant fins ara, per a preguntar, en aquest punt, fins a quin punt el poder normatiu influeix en la vida de les persones i els efectes que aquesta forma d'identificació genera.

Resumint, podem concretar que aquesta proposta teòrica apunta a que la sexualitat humana no està determinada per imperatius biològics, sinó que està subjectada, en realitat, a les construccions i límits socialment establerts.

Tanmateix, existeix una ampla gamma de coneixement per a la gestió de la sexualitat humana, “la sexualidad no se ajusta a un modelo unívoco sino que es profundamente plural”. (Guash, 2000:115). Així, la heterosexualitat funciona com un mecanisme normatiu i de poder en la gestió d'un desig i la identificació socials dels subjectes que es deriven d'aquesta mateixa gestió i dels actes performatius que la conformen. Aquesta estratègia, de la que es serveix el control sexual, es situa sobre la base de varies afirmacions prèvies: (a) defensa el matrimoni i la parella estable i fidel; (b) està centrada en la reproducció i en la justificació del sexe com quelcom natural; (c) defineix a la dona, com a sexe, i al que és femení, com a gènere, com a reductes subordinats a un poder encarnat en el que és masculí i força a la vegada a les persones a complir amb els cànons establerts; i (d) condemna -amb el càstig o la invisibilitat- a tots els cossos que queden fora dels límits d'una

categorització dicotòmica i tancada.

3.3.4.2 Control i violència simbòlica

De la mateixa manera, els subjectes definits en el marc d'aquest context de poder/coneixement, reforcen de forma indirecta el manteniment del mateix context (Motion i Leich, 2007). Com assenyala Guasch (2000: 111) i com hem argumentat fins ara, inclús la subcultura gai i lesbiana, en la lluita per la igualtat de drets acaben resultant un pegat sobre la cultura heterosexual que segueix perpetuant un estat de control normatiu, de forma que els estats de control simbòlic exercirien pressió inclús per a aquells que no pertanyen a la norma hegemònica a posicionar-se, al menys, en contraposició a aquesta:

(1) Por un lado, contribuir a imponer un orden social arbitrario con sus correspondientes esquemas y categorías de percepción y valoración que favorece a unas posiciones, a unos grupos frente a otros. (2) Por otro, contribuir a que esta imposición, a pesar de ser decisiva para la conservación de las divisiones desiguales del orden establecido, se presente con todas las apariencias de lo natural y necesario, con la apariencia de la necesidad objetiva. Permitiendo, así, que el orden social, sin necesidad de justificación o de discursos legitimadores, se reproduzca porque se presenta bajo las apariencias de la universalidad. (VV.AA., 2007: en línea)

El que significaria, tal i com hem vist amb anterioritat, que les formes de pressió i violència exercides en aquest context de poder no són percebudes per qui les pateixen com violentes, sinó que acaben entenent com a procés de subjectivació i, conseqüentment, reforçant-lo. S'entendrien, doncs, les identitats sexual i de gènere, com a parts de les complexes perversions que apareixen com efecte de l'aplicació d'una tecnologia social de poder centrada en aquests dos eixos.

Però si la sexualitat, en realitat, és quelcom plural i construït històricament i

social i, per tant, l'heterosexualitat és el nom que rep la normativitat del context subjectivat en el que vivim; l'heterosexualitat i la homosexualitat, que emergeixen d'un control sexual, són, com afirma aquesta aposta teòrica, productes socials, quelcom semblant a un gust que, en el context de poder, pressiona als subjectes a definir-se a partir del mateix i que, mitjançant aquest procés, li atorga rellevància a la conseqüent desencadenament de distincions de sexe, gènere i sexualitats.

3.3.4.3 Problemes socials: *misogínia i homofòbia*

El problema, però, és que aquest model hegemònic de regulació de la sexualitat és la base de conseqüències tals com la misogínia, l'homofòbia o la violència a la parella (Guasch, 2000; 2002a, 2002b) i tot i que és històric i ha estat construït socialment, es serveix de la naturalització dels seus significats per exercir aquests efectes adversos:

“De todas las características que constituyen nuestro modelo sexual hegemónico (la heterosexualidad), únicamente no se cuestiona la homofobia. La homofobia es el miedo de los varones de querer a otros varones y afecta tanto a los heteros como a los gays. La homofobia es el último pilar de la heterosexualidad y es la base de la identidad masculina. La heterosexualidad cambiará hacia una sexualidad abierta y democrática sólo si cambia la identidad masculina actual. La masculinidad contemporánea se basa en el mito del héroe, en la misoginia y en la homofobia. Las dos guerras mundiales y la guerra de Vietnam transforman a los héroes en mutilados. El feminismo denuncia la misoginia social. Con todo, la homofobia continúa prácticamente intacta incluso entre los varones homosexuales. La homofobia forma parte del proceso de socialización masculina y es difícil de erradicar. Pero sólo si los varones son capaces de querer a otros varones podremos construir una sociedad más libre, más justa y más respetuosa con la diversidad social y sexual”. (Guash, 2002:43)

Si prenem l'exemple de l'homofòbia , veurem com no és fins avui en dia que la política comença a interessar-se pels efectes d'aquest problema social i la seva intervenció, en la actualitat, passa, també per normalitzar dintre dels canons establerts per la norma sexual, la seva situació, derivant subjectes subjectats a un poder hegemònic empoderat pel control sexual. Podria considerar-se, doncs, que el sistema cultural empeny a les persones que pertanyen a aquesta cultura a una adhesió dòxica a una lògica binària cega en matèria de gènere i sexualitat (Eribon, 2000).

Al mateix temps, el poder de la homofòbia, en tant que un dels eixos vertebrals de la tecnologia de poder en la sexualitat, acaba afectant tant als que es defineixen en la ortodòxia del poder, com als que estan subjectats a l'altre extrem de l'eix identificador. Així, mentre es segueixi concebent a un home com el contrari a una dona i a un heterosexual com el contrari a un homosexual, la poder a ser *marica* seguirà essent part de la composició del paper masculí tradicional i, per tant, seguiran reforçant-se en l'autoconstrucció de la virilitat masculina i fortificant-se així mecanismes com l'homofòbia o la misogínia.

4. Preguntes d'investigació i hipòtesi

Les preguntes que guien aquesta investigació són:

- Per què es dona la violència?,
- Què podem fer per evitar-la?,
- Continuen els joves tenint creences considerades antigues, com per exemple que els homes són fortes i les dones no?

La nostra hipòtesi és que els significats que cadascú té sobre gènere i masculinitat guarda relació amb la idea i pràctica de la violència.

La societat està vivint un moment híbrid on la subjectivitat de cada persona conviu amb la idea d'igualtat amb creences tradicionals.

5. Metodologia

En aquesta investigació hem escollit la metodologia qualitativa, a més de la quantitativa, perquè la considerem més adequada per una anàlisi de la temàtica escollida. La investigació qualitativa permet un major aprofundiment i riquesa del material investigat promovent mirades crítiques i d'estranyament del tema escollit per a estudiar. Segon Minayo (1996), en l'anàlisi qualitatiu hi ha una menor generalització de les dades i un major aprofundiment i abast de la comprensió d'un determinat grup social, organització, institució, política o representació.

Busquem promoure una investigació exploratòria, donat les nostres limitacions de temps i context, proporcionant les bases per a una o més investigacions futures. Una primera part va consistir en preguntes fetes per mitjà d'entrevistes semi-estructurades. Primerament, van ser aplicades tres preguntes qualitatives individualment, una sobre que és per a tu el fet de ser home, una altra sobre el que significa per a tu ser dona i per últim sobre què entens per violència.

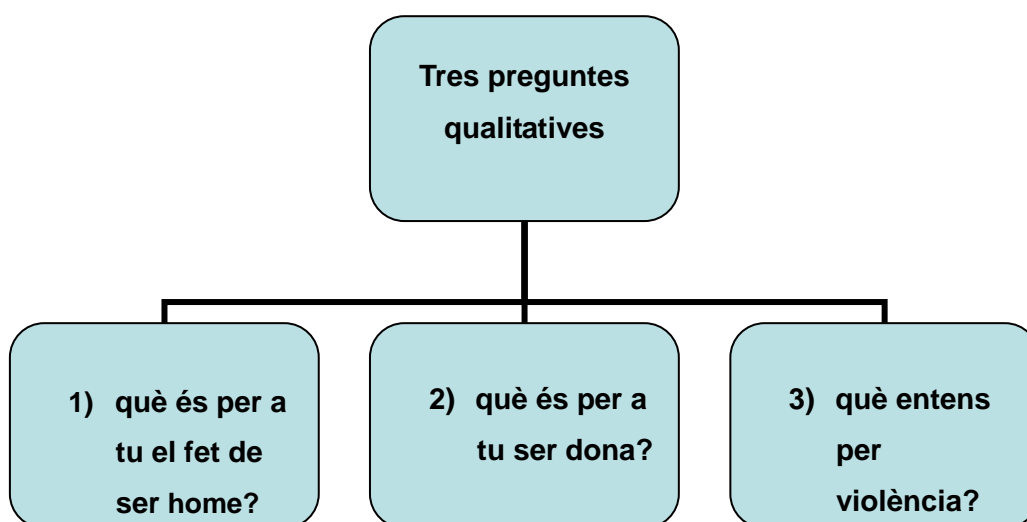

Figura 5. Preguntes qualitatives

Aquestes preguntes van ser escollides per permetre la presentació directa de les creences i estereotips de: què s'entén per ser home, què s'entén per ser dona, així com per violència, presentant la complexitat i tota la varietat

conceptual possible per aquestes qüestions.

Entenem l'entrevista com una construcció conjunta de dades, com un procés que es realitza a base d'experiències múltiples expressades per mitjà del llenguatge de manera que construïm un producte cultural (Romanelli, 1998). L'esmentat autor reconeix que és molt important observar tot el que succeeix en una entrevista per a un posterior anàlisi, és a dir, el recorregut de les dades va més enllà de les respostes directes de les preguntes.

Això permet mirar l'entrevista més a fons, avaluant millor les qüestions que sorgeixen en el procés d'investigació, en el contacte amb el participant, principalment quan es tracta de temes difícils o que poden generar emocions. Per tant, tots els procediments van ser acompanyats per registres en diaris de camp, visites anteriors a cada sector de justícia investigat i contacte amb els professionals tècnics de la justícia.

Posteriorment a l'entrevista, es va aplicar a cada individu l' IAT, *Implicit Association Test* (Test d'Associacions Implícites), un instrument que mesura la força associativa entre parells de categories. Es realitza també individualment i es recull només el sexe i l'edat, preservant així l'anonimat dels subjectes.

En referència a l' IAT, segons Farnham y cols (1999) en Ortiz Castro, Mercedes (2003) consisteix en una tècnica que mesura associacions automàtiques entre conceptes i atribucions. El test suposa que associacions fortes entre parells d'atributs - concepte serien més fàcilment classificats junts que associacions dèbils entre parells de concepte - atribut. D'aquesta manera, la facilitat de la classificació es mesura pels errors de categorització. Amb l'IAT, podem mesurar estereotips i aspectes experiencial-subjetius de les emocions, les creences i actituds d'un subgrup particular respecte a allò universal.

En la realització de l'IAT, els participants responen a diferents estímuls, dividits en dos categories. Un exemple de com s'aplica aquest test seria: primerament es presenten dues categories: Flors i insectes. Immediatament es presenten

dues categories que anomenen categories atribut: agradable i desagradable. En el cas d'aquesta investigació, van ser mesurades associacions entre les paraules *hombre-violencia*, *mujer -paz* i vice-versa, *hombre-paz* y *mujer-violencia*, associant també a les categories corresponents a *violencia - paz*.

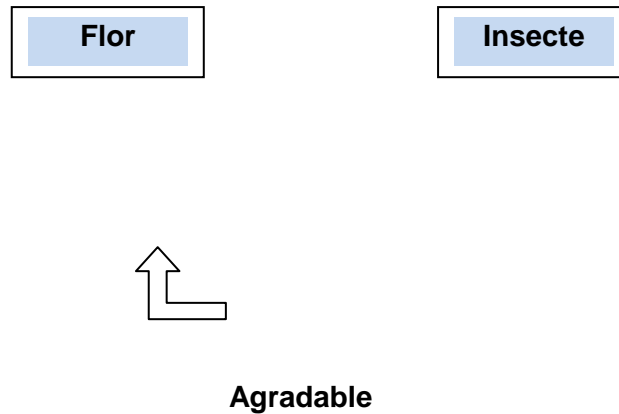

Figura 6. Exemple Associacions 1. IAT

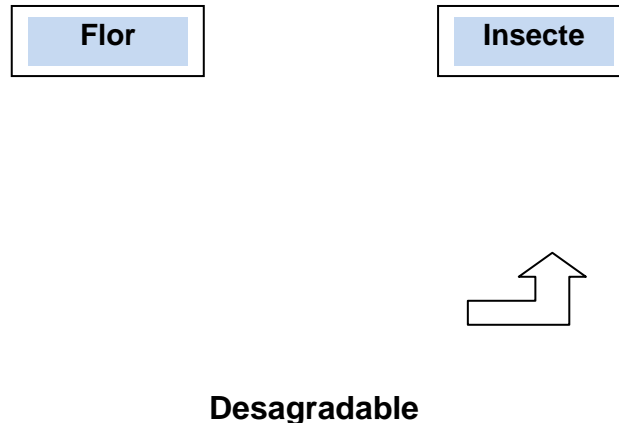

Figura 7. Exemple Associacions 2. IAT

L' IAT, segons Ortiz Castro (2003), és una mesura d'associació automàtica per mitjà de la qual pots mesurar un prejudici implícit que sorgeix quan realitzem avaluacions diferencials de membres de grups de forma inconscient. Es pot buscar la diferència entre grups socials, estableix diferències de valència entre grups. En aquest sentit, el prejudici seria l'associació automàtica entre determinats membres d'un grup i l'avaluació negativa. L'autora afirma que si

aquesta “avaluació d’antipatia” va ser conscient, podríem anomenar-la de prejudici explícit.

L’ IAT s’utilitza de manera informatitzada. La tasca, segons Ortiz Castro (2003), consisteix en classificar estímuls que són presentats arbitràriament, d’acord amb la seva categoria. El temps utilitzat per respondre als primers aparellaments en comparació amb els aparellaments oposats és interpretat com una mesura de força de l’associació implícita. Cada categoria es acompanyada per un conjunt d’estímuls.

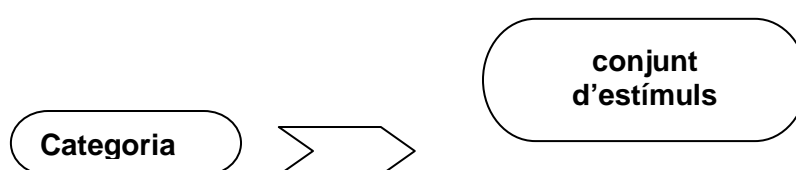

Figura 8. Mesura de força de l’associació implícita

Les categories són posades en la part superior de la pantalla de l’ordinador. Quan l’estímul a classificar es relaciona amb una categoria situada a la dreta de l’ordinador, la tecla de resposta està també a la dreta del teclat. Si aquesta es trobava situada a l’esquerra de la pantalla, el subjecte ha de respondre amb una tecla a l’esquerra del mateix teclat. La tasca es troba dividida en diferents fases. Es sol·licita al participant que respongui de la manera més ràpida possible sense cometre errors, ja que aquests també es mesuren amb l’anàlisi posterior de l’IAT. Si el subjecte fa un error sorgeix una indicació a la pantalla, que desapareixerà quan aquest doni la resposta correcta. La rapidesa en categoritzar serà l’ indicador de la facilitat d’associació dels conceptes (Greenwald & Farnham, 2000). Un cop finalitzada aquesta primera part s’agraeix la participació i s’expliquen les consignes per a la propera sessió.

En la propera sessió es realitzarà la *fotointervenció*. Tal i com s’exposa en el protocol dissenyat per Cantera (2005)⁷ cada vegada més, la fotografia és una

⁷ Proyecto de Investigación internacional sobre **Violencia de Género. Nuevos desafíos para la**

eina que s'utilitza en investigació en disciplines com la sociologia, la pedagogia o la psicologia. En primer lloc es demanarà que, individualment, les persones facin ús d'una càmera fotogràfica per prendre un número determinat de fotografies relacionades amb conceptes tals com el gènere, la violència o la masculinitat. Posteriorment, es generaran els grups de discussió mitjançant els quals es potenciarà el diàleg i la reflexió respecte aquests conceptes i les seves connexions. El material obtingut en aquestes sessions ens permetrà, per una banda, avaluar l'impacte dels estereotips de gènere i la construcció de la masculinitat i la seva relació amb la violència en els diferents grups i, per una altra, generar en els participants una actitud de participació i acció involucrada en el procés.

En el cas d'aquesta investigació, es demanava que realitzaran grupalment cinc fotografies sobre les qüestions respostes anteriorment. Cinc fotografies sobre el què significa ser home, sobre el què significa ser dona i sobre violència. Se'ls adjuntava un formulari on donarien resposta, un altra cop individualment, sobre quina fotografia van fer i per què.

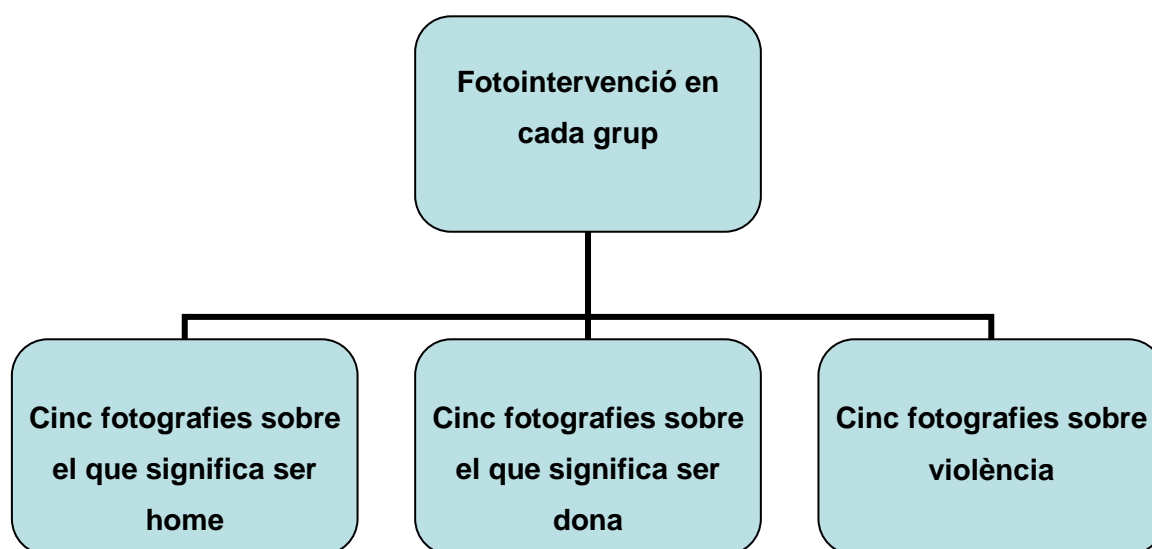

Figura 9. Fotointervenció en cada grup

S'estableix dues sessions per realitzar les passacions, preferentment amb un espai d'una setmana per realitzar les fotografies. Durant aquesta segona sessió es realitza la *fotointervenció* on cada grup explicarà quines fotografies han fet i perquè van decidir fer aquestes fotografies. Un cop finalitzada aquesta part, hauran de seleccionar tres fotografies, una de cada aparell i posteriorment realitzar un relat o una petita història amb cinc o sis fotografies, en aquest cas també grupalment.

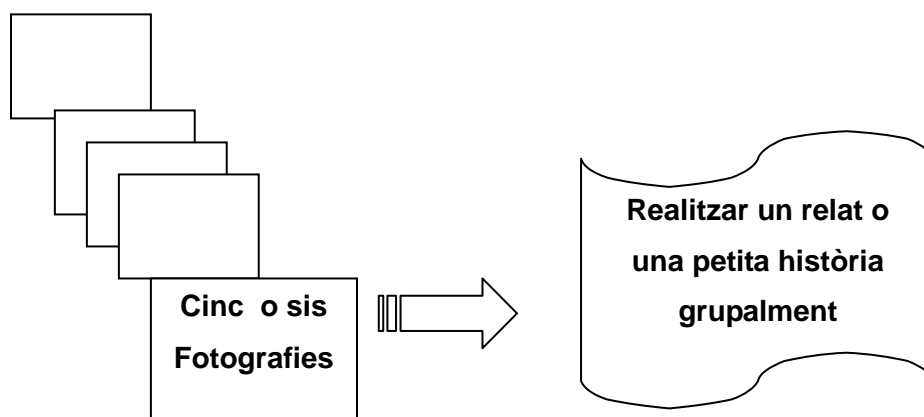

Figura 10. Fotointervenció. Part final

És important i rellevant assenyalar que aquesta tècnica ha permès l'alteració del protocol ajustant-lo a la realitat de la població estudiada. Hi ha poblacions que per les seves característiques no es pot assegurar la participació en el temps i espais de manera predeterminada. En aquest estudi en específic i en alguns dels grups es va substituir el fet de fer les fotografies per que la persona participant escollís fotos d'una revista del cor en substitució a les que ells o elles farien.

5.1 Mostra

La mostra prevista inicialment va ser:

A) diferents grups de joves que estiguin a disposició de serveis judicials:

2 grups en situació de internament en centre,

2 grups en situació de medi obert

2 grups en els que s'estigui actuant mitjançant l'assessorament tècnic

2 grups en els que s'estigui actuant mitjançant la mediació

B) diferents grups de joves que no estiguin a disposició de serveis judicials:

4 grups, tenint en compte que l'edat ha d'estar compresa entre els 14 i els 23 anys i distribuint els grups en funció de l'edat

C) diferents grups d'altres persones implicades en aquests contextos d'emergència de delictes:

1 grup de pares de joves que estiguin a disposició de serveis judicials

D) diferents grups dels professionals que treballen en l'àmbit de la intervenció en joves que estan a disposició de serveis judicials:

2 grups de professionals, distribuint els professionals que treballen en

un mateix programa en diferents grups

5.2 Tècniques

En aquesta investigació , com s'explica anteriorment, s'utilitza tres tècniques diferents: l'*Implicit Association Test* [IAT], la Fotointervenció i les entrevistes individuals d'aprofundiment.

5.3 La metodologia emprada

La metodologia emprada és una de caràcter qualitativa i quantitativa. Per portar-la a terme ens van dirigir als serveis del Departament de Justícia (usuaris i personal treballador) i a la població civil sense delictes ni treball en la Institució de Justícia; específicament en escoles i universitat públiques.

En primer lloc esmentar que l'equip d'investigació va decidir que en totes les ocasions sempre seríem dues persones de nosaltres que acudiríem i faríem les passacions en els centres. Per aquesta raó, vam establir grups de dues persones per a treballar en equip. Diferents aspectes han estat modificats per les circumstàncies i necessitats de cada grup. A mesura que es presentaven les dificultats hem hagut de prendre decisions sobre com adaptar la metodologia.

En el cas dels joves que es troben en **instituts de secundària** o estudiant en la **universitat** no ha calgut modificar res. Les sessions s'han pogut desenvolupar tal i com estaven pensades gràcies a les seves estructures de funcionament.

En el cas de **l'assessorament tècnic** no es podia desenvolupar grupalment per la realitat mateixa de com es porta a terme l'assessorament. Els joves arriben a la seva cita acompanyats o bé de la mare o bé del pare, en ocasions de tots dos. Els tècnics els exposaven que hi havia una investigació sobre violència i que si volien participar en tot cas era voluntari i totalment aïllat del procés d'assessorament i de la situació amb la justícia. S'incidia també en l'aspecte de que era totalment anònim. Un cop arribaven a nosaltres, se'ls explicava per sobre què faríem. Aquell mateix dia farien les tres preguntes qualitatives i l'IAT, programaven una segona cita un cop explicades les consignes per la fotointervenció. Aquesta segona cita es programava en el mateix centre d'assessorament i en el mateix despatx on es havien conegut. Els resultats han estat que a cap dels joves i pares que van fer la primera sessió han realitzat la segona, la justificació normalment és que no poden per motius de feina i la majoria no han aparegut el dia i l'hora senyalada. En aquest moment es quan vam decidir canviar el lloc de realització. Vam pensar que si

érem nosaltres els que ens desplaçaven i no ells podríem obtenir millors resultats. En aquest cas tampoc va ser així.

Després dels diferents obstacles que representava accedir a la segona sessió vam decidir adaptar la metodologia podent realitzar-ho tot en una sola sessió, de manera que no haguéssim d'establir un altre dia per a veure'ns de nou. Per tant, es feia impossible realitzar o donar el temps per fer les fotografies, així que l'equip d'investigació va decidir que es podria fer mitjançant una revista. La persona haurà de seleccionar fullejant la revista les tres fotografies que per ella significa ser home, dona i la violència. La revista destinada a aquest procés és "Pronto" nº 1933, del 23-5-2009 per ser una revista coneguda, assequible i amb moltes fotografies de persones reconegudes en les revistes del cor.

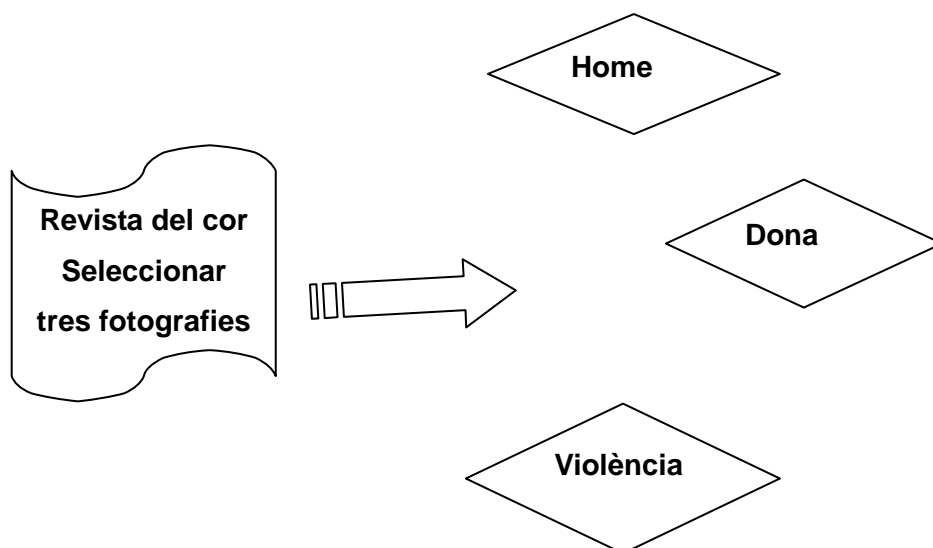

Figura 11. Adaptació de la metodologia. Fotointervenció.

En el cas de la **mediació**, que es realitza en el mateix centre, davant de les dificultats trobades s'ha optat per la mateixa metodologia. Això també es va fer amb els tècnics professionals de la mediació, assessorament tècnic i centre d'educació de règim intern (Can Llupià).

En el cas dels joves que es troben en **centres d'educació de règim intern**, es va observar diferents dificultats que després de diverses reunions amb els professionals del centre es van poder solventar realitzant adaptacions a la

nostra metodologia. En el cas dels centres d'educació de règim intern i concretament en el cas dels Til·lers on totes les passacions estan realitzades, vam haver de reunir-nos en diferents ocasions abans de poder realitzar l'investigació. Entre elles per conèixer les possibilitats del centre a l'hora de fer el que plantejaven. Un cop es discutia la realitat del centre i la millor manera d'adaptar-nos, vam conèixer tot el centre, així com educadors socials i docents qui hi treballen. Reunits amb els professionals vam acabar de parlar de la nostra metodologia i del projecte per tal de buscar la millor manera de fer-ho. Després, s'havia de parlar amb el personal de seguretat, sobretot perquè es realitzarien fotografies, no obstant d'això se'n va encarregar el propi centre. En cap cas nosaltres vam parlar amb el personal de seguretat sobre el projecte. Finalment es va decidir que es podien fer grups de matí i de tarda aprofitant les seves hores de classe per fer el que anomenaríem *taller* als joves. A cada aula vam dividir els joves en dos grups per tal de realitzar la fotointervenció. I a cada grup es va haver d'adaptar el procés i les passacions. En alguns grups comptaven amb dues hores i en altres amb tres hores. En alguns grups es va poder fer les preguntes qualitatives individuals i l'IAT, no obstant en d'altres a petició dels docents i recomanacions es va optar per no fer les preguntes en paper sinó que es discutirien verbalment amb tot el grup de classe i no es va passar l'IAT. Fonamentalment és una decisió que es va prendre pels diferents problemes de lectura i escriptura i d'abstracció que tenien els joves i per les dificultats que representava per ells aquest tipus d'exercici. En aquests cassos vam treballar a partir de les fotografies i dels debats i preguntes que podíem generar nosaltres. En el cas de la fotointervenció es va optar per realitzar tres fotografies de cada apartat en comptes de cinc, ja que tot i tenir més temps que en altres passacions en altres centres, es dispersaven i costava centrar-los en la tasca. També els costava entendre les preguntes en si mateixa, el que implicava que treballéssim les preguntes debatent a l'aula abans de sortir a fóra, al pati o als mòduls a realitzar les fotografies. Els nois anaven sempre acompanyats pels docents, nosaltres i l'equip de seguretat que sempre es mantenia a prop per si ocorria qualsevol incidència. No hi va haver cap incidència d'aquest tipus. En el darrer grup per les característiques del mateix es va decidir que els dotze joves formessin un sol grup per realitzar les fotografies. No obstant, a l'hora de sortir al pati el personal de seguretat ens va

demanar que no hi anéssim tots junts, per tant es va dividir el grup en dos grups de sis persones, tot i que es va treballar com si fos un sol grup.

Cal destacar que en el centre d'educació de règim intern es va solucionar la problemàtica de les fotografies arribant a l'acord de que les fotografies un cop utilitzades en el taller s'esborrarien abans de sortir del centre, tant de les càmeres digitals que nosaltres havíem portat com de l'ordinador que s'havia utilitzat per tal de visualitzar-les.

5.4 Disseny de la recerca

Les següents línees presenten l'equip de recerca , el disseny de treball, , el cronograma i el pressupost utilitzat.

L'equip de recerca va estar format per quatre psicòlogues i psicòlegs: Leonor M. Cantera, Rubén Ávila, Adriano Beiras i Vanesa Gamero. Tots formen part de l'equip de investigació sobre violència sota la tutoria de la professora Leonor M. Cantera.

Les fases de la recerca són les següents:

FASE 1. De novembre 08 a desembre 08

- Recerca bibliogràfica sobre els aspectes teòrics i pràctics dels punts a desenvolupar en la investigació posterior.

Responsable: Vanessa Gamero

FASE 2. De desembre 08 a gener 09

- Anàlisi de les teories explicatives de la construcció de gènere i del concepte de masculinitat i la relació amb la violència, així com de la

intervenció reportada sobre temàtiques relacionades amb aquests aspectes.

- Establir un marc conceptual i pràctic que tingui en compte els aspectes ètics-políticslegals de la investigació i la intervenció relacionades amb les situacions de violència.

Responsable: Rubén M. Ávila

FASE 3. gener 09

- Adequació de la metodologia escollida per a la investigació a aquesta temàtica en concret, tenint en compte les consideracions establertes en la fase anterior.

Responsable: Leonor M. Cantera

FASE 4. De gener 09 a abril 09

- Aplicació de les tècniques d'investigació per a (a) l'obtenció de les dades referents a la construcció de significats respecte al gènere i la violència en els diferents grups proposats per l'estudi i (b) l'assoliment de l'objectiu específic 5 -generar en els participants una actitud de participació i acció involucrada en tot el procés, que permeti donar una resposta medidora i reintegradora.

Responsable: Adriano Beiras

FASE 5. D'abril 09 a maig 09

- Tractament i anàlisi de les dades obtingudes en la fase anterior per a la posterior elaboració de les conclusions de l'estudi i recomanacions de la intervenció

Responsable: Vanessa Gamero i Adriano Beiras

FASE 6. Maig 09

- Contacte amb les persones que han estat implicades en la investigació per a la comunicació de les dades obtingudes, amb el propòsit de validar el material que s'ha aconseguit mitjançant les tècniques emprades en la investigació

Responsable: Leonor M. Cantera i Rubén M. Ávila

FASE 7. De juny 09 a novembre 09

- Elaboració del material obtingut per a la publicació de la informació i la redacció dels informes de progrés i la memòria final.

Responsable: Leonor M. Cantera

5.4.1 Els mitjans amb els que es compta per a la realització de la investigació

L'equip d'investigadors que presenta aquest projecte és un equip consolidat sota la línia d'investigació VIPAT (Violència, Violència en la Parella i el Treball) en el Departament de Psicologia Social de la Universitat Autònoma de Barcelona. Compten, en primer lloc, amb un estil de treball on es dóna la divisió de tasques. I en segon lloc, ja que seria un projecte des de el Departament de

Justícia, amb la possibilitat de contractar a un/a becari que faciliti el treball de recollida d'informació i anàlisi de les dades; així com la facilitació del contacte per obtenir la mostra de la investigació.

5.5 Distribució de les tasques i responsabilitats

Cadascun dels sol·licitants dedicarà a aquest projecte un 25% de la seva jornada laboral. Amb aquesta dedicació es comprometès a realitzar cada una de les seves funcions i a mantenir discussions periòdiques que faciliten en enteniment i la reflexió sobre la violència i els joves.

Per realitzar la recerca vam fer un llistat d'activitats que es presenten a continuació:

- 1) Recerca bibliogràfica temàtica de gènere
- 2) Recerca bibliogràfica temàtica masculinitat
- 3) Recerca bibliogràfica temàtica violència
- 4) Recerca bibliogràfica d'intervenció judicial en joves
- 5) Anàlisi i revisió de la bibliografia referent al gènere
- 6) Anàlisi i revisió de la bibliografia referent a la masculinitat
- 7) Anàlisi i revisió de la bibliografia referent a la violència
- 8) Anàlisi i revisió de la bibliografia referent a la intervenció judicial en joves
- 9) Discussió sobre les qüestions ètic-polítiques-legals

- 10) Adequació de les tècniques a la present investigació: IAT
- 11) Adequació de les tècniques a la present investigació: Fotointervenció
- 12) Contacte amb professionals dels serveis de justícia juvenil
- 13) Contacte amb joves que estiguin a disposició de serveis judicials
- 14) Contacte amb escoles per poder accedir a joves que no estiguin a disposició de serveis judicials
- 15) Aplicació de l'IAT grupal
- 16) Aplicació de la fotointervenció
- 17) Realització de les entrevistes individuals
- 18) Informatització de les dades obtingudes
- 19) Anàlisi qualitativa de les dades
- 20) Discussió grupal de les dades
- 21) Validació de les dades amb els participants
- 22) Recull de les propostes de perfeccionament de la intervenció i la mediació
- 23) Noves propostes d'aspectes a tenir en compte en la intervenció
- 24) Redacció de l'informe final i la memòria

25) Coordinació d'investigació

5.5.1 Responsabilitats

5.5.1.1 Responsable de: FASE 2 i FASE 6

[RUBÉN M. ÁVILA]

Tasques:

- 1) Recerca bibliogràfica temàtica de gènere
- 2) Anàlisi i revisió de la bibliografia referent al gènere
- 3) Discussió sobre les qüestions ètic-polítiques-legals
- 4) Adequació de les tècniques a la present investigació: Fotointervenció
- 5) Contacte amb escoles per poder accedir a joves que no estiguin a disposició de serveis judicials
- 6) Aplicació de l'IAT grupal
- 7) Aplicació de la fotointervenció
- 8) Realització de les entrevistes individuals
- 9) Anàlisi qualitativa de les dades
- 10) Discussió grupal de les dades
- 11) Validació de les dades amb els participants

- 12) Recull de les propostes de perfeccionament de la intervenció i la mediació
- 13) Noves propostes d'aspectes a tenir en compte en la intervenció
- 14) Redacció de l'informe final i la memòria

5.5.1.2 Responsable de: FASE 4 i FASE 5

[ADRIANO BEIRAS]

Tasques:

- 1) Recerca bibliogràfica temàtica masculinitat
- 2) Recerca bibliogràfica temàtica violència
- 3) Anàlisi i revisió de la bibliografia referent a la masculinitat
- 4) Anàlisi i revisió de la bibliografia referent a la violència
- 5) Discussió sobre les qüestions ètic-polítiques-legals
- 6) Contacte amb professionals dels serveis de justícia juvenil
- 7) Aplicació de l'IAT grupal
- 8) Aplicació de la fotointervenció
- 9) Realització de les entrevistes individuals

- 10) Anàlisi qualitativa de les dades
- 11) Discussió grupal de les dades
- 12) Validació de les dades amb els participants
- 13) Recull de les propostes de perfeccionament de la intervenció i la mediació
- 14) Noves propostes d'aspectes a tenir en compte en la intervenció
- 15) Redacció de l'informe final i la memòria

5.5.1.3 Responsable de: FASE 3, FASE 6 i FASE 7

[LEONOR M. CANTERA]

Tasques:

- 1) Discussió sobre les qüestions ètic-polítiques-legals
- 2) Adequació de les tècniques a la present investigació: IAT
- 3) Adequació de les tècniques a la present investigació: Fotointervenció
- 4) Contacte amb professionals dels serveis de justícia juvenil
- 5) Contacte amb joves que estiguin a disposició de serveis judicials
- 6) Aplicació de l'IAT grupal

- 7) Aplicació de la fotointervenció
- 8) Realització de les entrevistes individuals
- 9) Anàlisi qualitativa de les dades
- 10) Discussió grupal de les dades
- 11) Validació de les dades amb els participants
- 12) Recull de les propostes de perfeccionament de la intervenció i la mediació
- 13) Noves propostes d'aspectes a tenir en compte en la intervenció
- 14) Redacció de l'informe final i la memòria
- 15) Coordinació d'investigació

5.5.1.4 Responsable de: FASE 1 i FASE 5

[VANESSA GAMERO]

Tasques:

- 1) Recerca bibliogràfica d'intervenció judicial en joves
- 2) Anàlisi i revisió de la bibliografia referent a la intervenció judicial en joves
- 3) Discussió sobre les qüestions ètic-polítiques-legals

- 4) Aplicació de l'IAT grupal
- 5) Aplicació de la fotointervenció
- 6) Realització de les entrevistes individuals
- 7) Informatització de les dades obtingudes
- 8) Anàlisi qualitativa de les dades
- 9) Discussió grupal de les dades
- 10) Validació de les dades amb els participants
- 11) Recull de les propostes de perfeccionament de la intervenció i la mediació
- 12) Noves propostes d'aspectes a tenir en compte en la intervenció

5.6 Planificació i recursos

5.6.1 Pressupost total d'ingressos i de despeses del projecte:PES

Despeses	Import
Rubén Ávila	1.000,00
Vanesa Gamero	1.000,00
Adriano Beira	1.000,00
Leonor M. Cantera	1.000,00
TOTAL DESPESES	4.000,00€
TOTAL INGRESSOS (aportació d'ajuda)	4.000,00€
BALANCE	0,00

Taula. 1. Pressupost.

6. Resultats

A continuació detallem els resultats de les dades obtingudes a les diferents proves. Per tal d'organitzar de forma sistemàtica tota la informació recollida, es presentarà en els següents apartats:

Resultats per a l'instrument IAT. Els resultats estaran dividits en generals i específics pels diferents grups estudiants.

Resultats per a les entrevistes individuals. S'especificaran les categories més rellevants i la freqüència en cada un dels grups. Posteriorment s'especificaren exemples de cada una de les categories que emergeixen a aquesta prova.

Resultats dels focus grup. Com a l'apartat anterior, s'especificaren les freqüències de cada un dels grups i els exemples més rellevants de les temàtiques que han anat emergint en els diferents grups.

En primer lloc, però, detallem a les següents taules les dades més rellevants quant la mostra.

	<i>Freq</i>	<i>%</i>
Joves que no estan a disposició dels serveis judicials	105	59,00%
Pares i mares de joves que es troben a disposició dels serveis judicials	14	7,90%
Joves en situació d'internament o mesures en medi obert ⁸	30	16,90%

⁸ A excepció de la prova IAT, aquestes dades van estar recollides a partir dels diaris de camp.

Joves en situació d'assessorament tècnic	6	3,40%
Joves en situació de mediació	9	5,10%
Professionals	14	7,90%
Total	181	100,00%

Taula 2. Freqüències de la distribució dels diferents grups

	Sexe	Freq	%
Joves que no estan a disposició dels serveis judicials	Dona	73	69,50%
	Home	32	30,50%
Pares i mares de joves que es troben a disposició dels serveis judicials	Dona	7	50,00%
	Home	7	50,00%
Joves en situació d'internament o mesures en medi obert	Dona	6	20,00%
	Home	24	80,00%
Joves en situació d'assessorament tècnic	Dona	1	16,70%
	Home	5	83,30%

Joves en situació de mediació	Dona	1	11,10%
	Home	8	88,90%
Professionals	Dona	8	57,10%
	Home	6	42,90%
Total	Dona	96	53,93%
	Home	82	46,07%

Taula 3. Freqüències de la distribució dels diferents grups per sexe

	<i>Mitja</i>	<i>SD</i>	<i>Mínim</i>	<i>Màxim</i>
Joves que no estan a disposició dels serveis judicials	20,04	3,98	16	37
Pares i mares de joves que es troben a disposició dels serveis judicials	43,36	4,65	34	51
Joves en situació d'internament o mesures en medi obert	15,29	1,04	14	18
Joves en situació d'assessorament tècnic	16,5	0,84	15	17
Joves en situació de mediació	15,22	0,83	14	16

Professionals	34,64	9,06	25	54
Total	24,18	3,4	14	54

Taula 4. Mitja, SD, mínim i màxim d'edat per grups

Així, doncs, veiem que l'edat mitja dels joves que es troben a disposició dels serveis judicials i dels que no es troben en disposició varia en uns 5 anys aproximadament.

També podem veure que el biaix del sexe és més palès en els joves que es troben en disposició dels serveis judicials. Val a dir, però, que aquest era, qualitativament, la proporció de joves nois i noies que es trobaven en disposició dels serveis judicials. Això és especialment significatiu en el tema que ens ocupa. Si a la població general juvenil el percentatge de dones és més gran que el d'homes i a la població específica estudiada és molt major el d'homes, el factor del sexe pot estar influint a l'hora de trobar-se en aquesta situació.

Tanmateix, val la pena remarcar que això no vol dir que existeixi una relació directament proporcional entre l'exercici de violència i el sexe, sinó que altres factors poden estar incidint, com, per exemple, la resolució de conflictes, la visibilitat de cert tipus de violència i la diferència entre els conceptes de violència i de faltes penals.

6.1 Resultats per a l' instrument IAT

El test d'associació implícita (IAT) és una tècnica de molt novadora aplicació. Tot i que existeixen nombrosos estudis que permeten discernir entre associacions explícites i associacions implícites en aquestes mesures, el disseny del IAT per a aquesta investigació s'ha utilitzat el disseny un IAT que ja ha estat testat en una investigació de caire nacional subvencionada pel Instituto de la Mujer.

Com en la investigació nomenada, per analitzar les dades s'ha seguit el procediment algorítmic que dona com a resultat l'IAT efecte.

Aquestes dades es mostren de forma esquemàtica en els següents gràfics. Val a dir, però que les diferències no poden ser considerades com a diferències significatives, donat que el nombre de persones en cada grup és molt dispar. Així, només es prendran aquestes dades com tendències de resposta.

Així mateix, alguns problemes informàtics amb els equips de la investigació i alguns problemes de capacitat lectora i comprensiva de les persones que han fet aquests tests, han invalidat alguns dels casos d'aquesta prova; pel que el total de participants és el següent:

	<i>Freq</i>
Joves que no estan a disposició dels serveis judicials	43
Pares i mares de joves que es troben a disposició dels serveis judicials	9
Joves en situació d'internament o mesures en medi obert	14
Joves en situació d'assessorament tècnic	6
Joves en situació de mediació	9
Professionals	14
Total	95

Taula 5. Participants dels que es compte amb l'IAT

D'aquesta mostra, doncs, presentem les dades a continuació:

- Resultat de l'IAT administrat a les dones
- Resultat de l'IAT administrat als homes
- Mitja obtinguda de tots els resultats
- Umbral de significació = 0,1

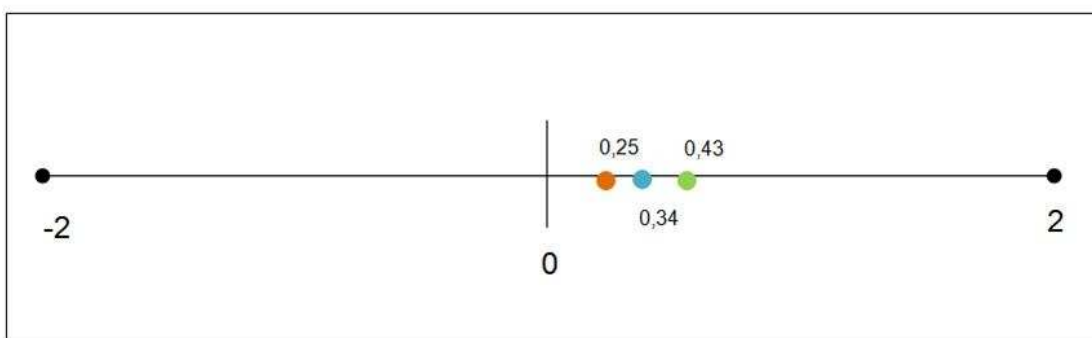

Figura 12. IAT Efecte per al grup de joves que no es troben en disposició dels serveis judicials

Veiem que per aquest IAT el resultat són significatius; és a dir, implícitament s'associa més l'home amb la violència que no pas la dona. Aquest grau de significació és molt més fort en el cas de les noies.

Aquestes dades, coincideixen amb les de l'estudi al que hem fet menció anteriorment. Com explicàvem al marc teòric d'aquesta investigació, molts cops la violència simbòlica permet que les persones que estan en una situació de vulneració davant de la norma hegemònica, siguin les que associen de manera més forta els estereotips de gènere.

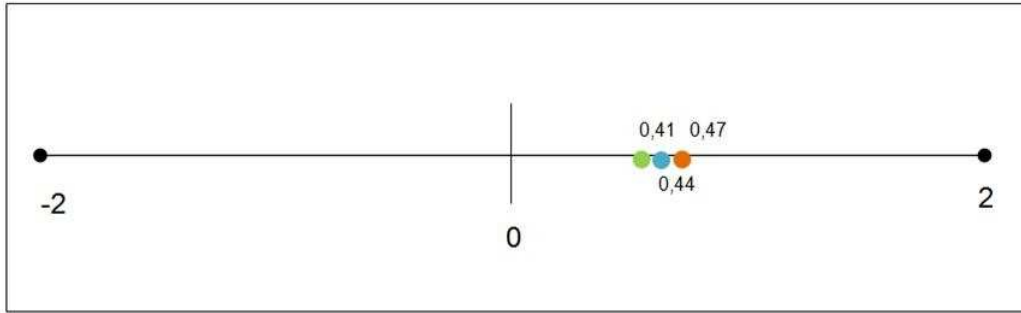

Figura 13. IAT Efecte per als pares i mares del grup de joves que es troben en disposició dels serveis judicials

Aquest gràfic és molt semblant a l'anterior. En canvi, en aquest gràfic els homes associen de forma més forta l'home amb la violència (0,47 vs 0,41).

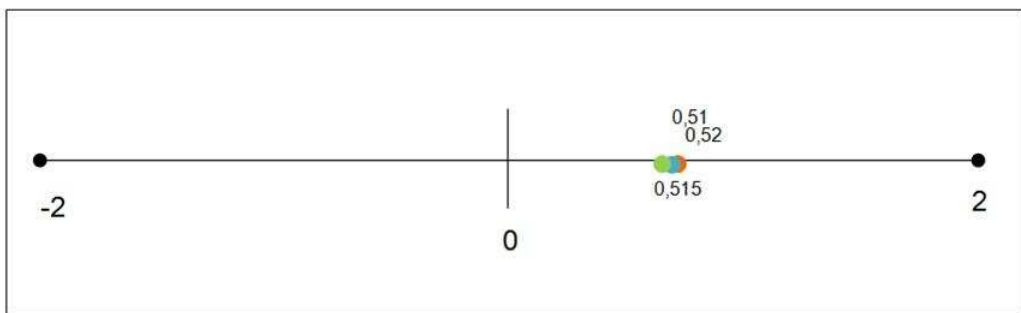

Figura 14. IAT Efecte per als joves en situació d'internament o mesures de medi obert

Veiem que per aquest IAT el resultat són significatius; és a dir, implícitament s'associa més l'home amb la violència que no pas la dona. Aquest grau de significació és molt més fort que en els casos anteriors. En canvi, no hi ha diferències significatives entre homes i dones.

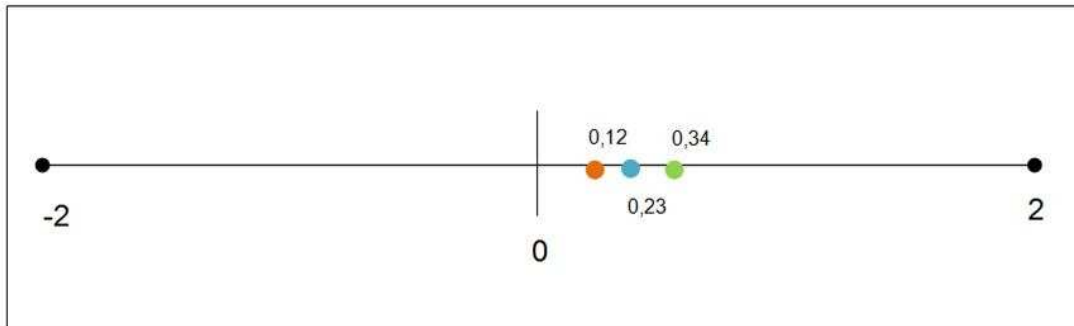

Figura 15. IAT Efecte per al grup de joves que es troben en assessorament tècnic

En aquest cas, l'associació home-violència és menys forta que en els anteriors. Això pot tenir a veure amb la situació d'assessorament tècnic que estan vivint aquestes persones.

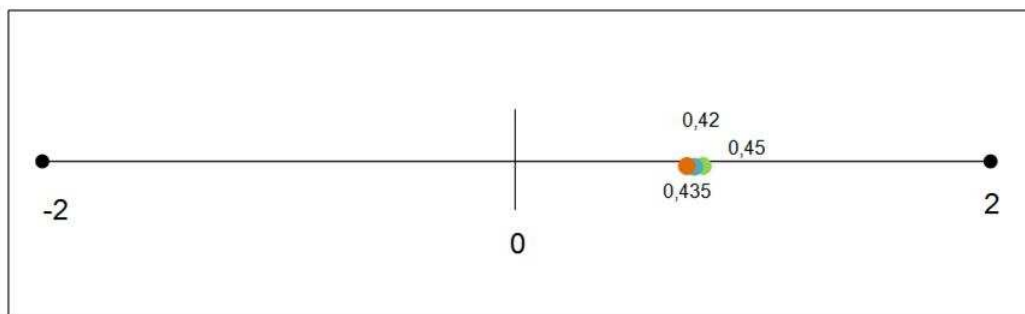

Figura 16. IAT Efecte per als joves en situació de mediació

En aquest gràfic també es veu un grau d'associació forta, semblant al que es veia al segon gràfic.

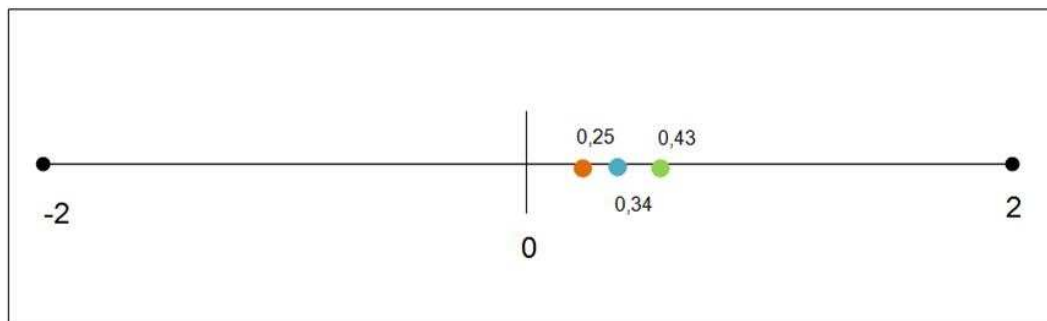

Figura 17. IAT Efecte per al grup de professionals

En aquest gràfic també es veu un grau d'associació fort, semblant al que es veia al primer gràfic.

Altra vegada, les noies associen de forma més forta l'home amb la violència, mentre que els homes ho fan amb menys fortalesa. Això, també podria tenir a veure amb l'auto imatge positiva que els homes han/poden tenir sobre sí mateixos.

6.2 Resultats per a les entrevistes individuals i focus grup

En primer lloc es detallen les diferents categories trobades en l'anàlisi qualitatiu d'aquesta prova amb alguns exemples i, a continuació s'explicitaren taules de freqüències per a cada un dels grups per a cada un dels blocs temàtics:

6.2.1 Bloc temàtic 1. Què significa ser un home?

6.2.1.1 Distinció sexe/gènere

- Ser hombre significa haber nacido con un determinado sexo o sentir formar parte de él (incluyendo transexuales), pero además significa una manera de comportarse, unos pensamientos ligeramente distintos a las mujeres, aunque estas diferencias no se dan siempre a cualquier

momento.

- Tiene varios significados, quiero decir, que puede mirarse desde diversos puntos de vista, estrictamente biológico, por tanto, tiene el cromosoma y, o social, que dependiendo de la cultura será definidos de una u otra manera.
- Significa tener una determinada dotación cromosómica. A partir de aquí se han creado una serie de convenciones sociales que van cambiando a lo largo del tiempo.
- Ser hombre significa, dejando de lado las cuestiones biológicas, una manera de hacer y comportarse determinada cultural e históricamente. Se asocia al hombre la fuerza, el poder... también muy marcado por la sociedad patriarcal que ha predominado a lo largo de la historia.

6.2.1.2 *Valors culturals*

- Ser hombre significa, culturalmente, ser más fuerte o más hábil para según que cosa, pero en realidad estas diferencias se pueden dar a nivel más individual (un hombre puede ser fuerte y otro no y por eso no deja de ser hombre).
- Ser home és una categoria social creada per englobar un sexe determinat (masculí) i s'hi associen una sèrie de característiques culturals i arbitràries, que varien segons context i època (físiques emocionals, de personalitat...)

6.2.1.3 *Característiques físiques*

- Significa tenir unes característiques físiques determinades genèticament en primer lloc. Però alhora està associat a determinades conductes,

pensaments, que avui en dia estan canviant cada cop més, però que existeixen i et marquen què has de fer o com se suposa que has d'actuar.

6.2.1.4 Rols socials

- Responder, comportarse y/o pensar en base a un rol establecido a través de un acuerdo cultural.
- Ser home és una categoria social creada per englobar un sexe determinat (masculí) i s'hi associen una sèrie de característiques culturals i arbitràries, que varien segons context i època (físiques emocionals, de personalitat...)
- Ser home significa adoptar el rol d'home que marca la societat.

6.2.1.5 Poder i superioritat

- en nuestra sociedad figura de poder.
- Ser humano que se cree superior al otro sexo.
- Ser hombre, en algunos casos, significa ser superior a otros.
- Tener ventajas, poder sentirte mas fuerte en diferentes ocasiones y creer ser superior a las mujeres.

6.2.1.6 Privilegis

- Ser una persona con "privilegios" en la sociedad actual. Es decir tener un mayor salario, mayor reconocimiento laboral, etc.

6.2.1.7 Criança

- Haber sido criado como tal, es decir, tener algunos de los comportamientos que se atribuyen de forma esstereotipada pero, sobre todo, consiste en algo físico, es decir, los rasgos pertenecientes a la categoría hombre.

6.2.1.8 Lluita masculinitat

- Ser hombre significa, independientemente del sentido biológico, una especie de lucha por “limpiar” la cara sucia que algunos provocan tratando como tratan a sus mujeres. Además, creo que cada uno de los sexos juega su papel en el mundo así que ser hombre también significa jugar este papel.
- Ser el responsable de llevar y heredar tu apellido y que no se pierda.

6.2.1.9 Només diferències físiques

- Ser hombre es ser una persona, un ser humano. Igual que la mujer, pero con cuerpo físico de hombre. Son iguales, independientemente del sexo que tengan.

6.2.1.10 Diferències home i dona

- Es un ser vivo con Diferentes Qualidades físicas que la mujer.
- Ser hombre es ser una persona que puede hacer cosas por si mismo y para los demas. Con una fisonomia diferente a la de la mujer.
- No todo el mundo es igual. Si que es verdad que en los tiempos de ahora ser hombre no es muy diferente de ser mujer pero como ya he

dicho no todo el mundo es igual pero aún así se ven por las noticias a muchas mujeres, víctimas de maltratadores i no al revés.

- Ésser humano con capacidad para pensar, el cual esta muy sobrevalorado, por encima de las mujeres.
- El sexo contrario al de la mujer.
- Ser home significa ser diferent a la dona i tenir unes característiques úniques així com tenir més probabilitat a tenir malalties lligades al sexe, tenir desavantatges socials al sortir de festa, tot i que en teoria entre homes i dones haurien de tenir els mateixos drets, i ajudar a donar lloc a la vida.
- Significa ser una persona que socialment té la vida més fàcil que les dones; per trobar feina, etc. A part d'això significa el mateix que ser una dona, una persona lliure, però del sexe contrari.
- Creo que la definición de ser hombre está muy mediatizada por el contexto cultural, que le otorga características como la fortaleza. Yo creo que el hombre suele ser más racional que la mujer, más fuerte (física y mentalmente).

6.2.1.11 Diferències heterosexual-homosexual

- Pues un tío al que no le gustan los tíos.
- A mí me gustan mucho las tías, por eso soy un hombre.

6.2.1.12 Òrgans sexuals o reproductors

- Polla y huevos

- Un buen rabo
- Es nacer con un pene, i tener testosterona.
- Ser una persona dotada d'aparell reproductor masculí.

6.2.1.13 Força i impulsivitat

- El ser humano, cualidades físicas y psicológicas más fuertes que una mujer.
- Ser hombre puede significar el fuerte, el que no tiene miedo a nada o eso intenta aparentar. El que no le importa lo que piensen los demás de él.
- Ser home vol dir tenir més força, tenir un caràcter més tancat i en alguns casos tenir més possibilitats alhora d'aconseguir treball.
- Ser home comporta tenir més força, ser més pràctics a la vida.
- Hombre muchas veces o casi siempre se asocia con fuerza y impulsividad. El caracter de los hombres hace que sus actuaciones a veces no las piensa. Actualmente los hombres estan cambiando, lo que los valores de decadas pasadas hacen que este cambio sea más lento en algunos sectores. Hay que valorar también que no es lo mismo ser hombre en una sociedad desarrollada que en una con menos posibilidades.

6.2.1.14 Esport

- Personalment no ho sé. Però per l'entorn en que m'envolto puc afirmar que significa orgull, “xuleria” i molt d'esport. Ho dic globalment pero em

mantenc pel seu comportament . I que sempre dpendrán de nosaltres, les dones, sempre! Jaja

6.2.1.15 Paternitat

- Tenir la capacitat de tenir fills amb una dona.

6.2.1.16 Genètica

- Ser home significa haver nascut amb un cromosoma X i un de Y, per tant tenir unes característiques concretes que tots els homes tenen, per exemple, penis.
- Els homes són els humans que tenen un cromosoma X i un altre Y.

6.2.1.17 Drets i deures

- Ser home hauria de significar el mateix (en quant a drets i deures) que ser dona.
- Tenir drets, llibertats i responsabilitats

6.2.1.18 Construcció discursiva

- Personalment crec que no vol dir res, tant un home com una dona són considerades persones i tenir instints sexuals i físics diferents no vol dir res, tant l'un com l'altre tenen els seus avantatges i els seus inconvenients. Perquè a un "home" se li diu home? Qui va inventar tan normal i insignificant paraula? Com taula?
- Ser hombre puede significar diferentes cosas en función de la persona. Para algunos puede ser simplemente haber nacido con cuerpo de

hombre. Para otros puede tener más peso el hecho de sentirse hombre que el de haber nacido con una anatomía masculina.

- Desde ya la respuesta sería de fácil contestación si nos ceñimos exclusivamente a cuestiones biológicas pero creo que el sentirse perteneciente a un género es más una construcción social. Ser hombre (y por lo tanto, sentirse hombre) es de difícil contestación y me resulta difícil no caer en los discursos [***] en la sociedad que definen lo que es ser hombre.
- Hombre es una construcción social derivada de la existencia de ciertas relaciones de poder, que habitualmente se ha relacionado con fortaleza, masculinidad y ciertas prácticas y objetos atribuidos a este género como corbatas, pajaritas, maquinillas de afeitar, y ciertas características físicas atribuidas "biológicamente", a pesar de que su naturalidad sea discutible.

6.2.1.19 *Simplicitat*

- Ser un home significa no tenir tantes preocupacions ni mals de cap, és a dir, viure d'una manera més simple.

6.2.1.20 *Falta de sensibilitat*

- Ser un home significa tenir com una “ideologia” i perspectiva de la vida diferent a les dones. Amb menys sensibilitat i sense pensar en les conseqüències dels fets que fan, viure per les seves passions. Són com màquines simples.

6.2.1.21 “*ser un sortit*”

- Ser un sortit i fer-se la vida simple.

- Es ser un salido mental, un guarro

	% FREQ EN DONES	% FREQ EN HOMES
<i>Distinció sexe/gènere</i>	13,70%	6,25%
<i>Valors culturals</i>	12,21%	12,50%
<i>Característiques físiques</i>	13,70%	8,30%
<i>Rols socials</i>	12,21%	7,12%
<i>Poder i superioritat</i>	21,92%	3,13%
<i>Privilegis</i>	4,11%	0,00%
<i>Criança</i>	0,00%	0,00%
<i>Lluita masculinitat</i>	0,00%	6,25%
<i>Només diferències físiques</i>	32,88%	18,75%
<i>Diferències home-dona</i>	8,22%	12,50%
<i>Diferències heterosexual-homosexual</i>	0,00%	0,00%

<i>Òrgans sexuals o reproductors</i>	8,22%	12,50%
<i>Força i impulsivitat</i>	1,37%	0,00%
<i>Esport</i>	0,00%	3,13%
<i>Paternitat</i>	0,00%	3,13%
<i>Genètica</i>	2,74%	6,25%
<i>Drets i deures</i>	1,37%	6,25%
<i>Construcció discursiva</i>	2,74%	0,00%
<i>Simplicitat</i>	1,37%	0,00%
<i>Falta de sensibilitat</i>	1,37%	0,00%
<i>“Ser un sortit”</i>	1,37%	0,00%

Taula 6. Consideracions sobre el bloc temàtic 1, en joves que no es troben en disposició dels serveis judicials

	% FREQ EN DONES	% FREQ EN HOMES
<i>Distinció sexe/gènere</i>	0,00%	0,00%
<i>Valors culturals</i>	0,00%	0,00%
<i>Característiques físiques</i>	14,29%	28,57%
<i>Rols socials</i>	14,29%	14,29%
<i>Poder i superioritat</i>	14,29%	0,00%
<i>Privilegis</i>	0,00%	0,00%
<i>Criança</i>	0,00%	0,00%
<i>Lluita masculinitat</i>	0,00%	14,29%
<i>Només diferències físiques</i>	28,57%	14,29%
<i>Diferències home-dona</i>	14,29%	28,57%
<i>Diferències heterosexual-homosexual</i>	0,00%	0,00%
<i>Òrgans sexuals o</i>	0,00%	0,00%

<i>reproductors</i>		
<i>Força i impulsivitat</i>	0,00%	0,00%
<i>Esport</i>	0,00%	0,00%
<i>Paternitat</i>	0,00%	0,00%
<i>Genètica</i>	14,29%	0,00%
<i>Drets i deures</i>	0,00%	0,00%
<i>Construcció discursiva</i>	0,00%	0,00%
<i>Simplicitat</i>	0,00%	0,00%
<i>Falta de sensibilitat</i>	0,00%	0,00%
<i>“Ser un sortit”</i>	0,00%	0,00%

Taula 7. Consideracions sobre el bloc temàtic 1, en pares i mares de joves que es troben en disposició dels serveis judicials

	% FREQ EN DONES	% FREQ EN HOMES
<i>Distinció sexe/gènere</i>	33,33%	8,33%
<i>Valors culturals</i>	16,67%	8,33%
<i>Característiques físiques</i>	16,67%	16,67%
<i>Rols socials</i>	16,67%	8,33%
<i>Poder i superioritat</i>	33,33%	41,67%
<i>Privilegis</i>	16,67%	8,33%
<i>Criança</i>	0,00%	8,33%
<i>Lluita masculinitat</i>	0,00%	8,33%
<i>Només diferències físiques</i>	0,00%	20,83%
<i>Diferències home-dona</i>	66,67%	25,00%
<i>Diferències heterosexual-homosexual</i>	50,00%	66,67%
<i>Òrgans sexuals o</i>	0,00%	33,33%

<i>reproductors</i>		
<i>Força i impulsivitat</i>	0,00%	12,50%
<i>Esport</i>	0,00%	0,00%
<i>Paternitat</i>	0,00%	16,67%
<i>Genètica</i>	16,67%	4,17%
<i>Drets i deures</i>	0,00%	8,33%
<i>Construcció discursiva</i>	0,00%	0,00%
<i>Simplicitat</i>	16,67%	0,00%
<i>Falta de sensibilitat</i>	16,67%	0,00%
<i>“Ser un sortit”</i>	33,33%	8,33%

Taula 8. Consideracions sobre el bloc temàtic 1, en joves que estan en internament o mesures de medi obert

	% FREQ EN DONES	% FREQ EN HOMES
<i>Distinció sexe/gènere</i>	100,00%	20,00%
<i>Valors culturals</i>	0,00%	0,00%
<i>Característiques físiques</i>	0,00%	0,00%
<i>Rols socials</i>	0,00%	20,00%
<i>Poder i superioritat</i>	0,00%	0,00%
<i>Privilegis</i>	0,00%	0,00%
<i>Criança</i>	0,00%	0,00%
<i>Lluita masculinitat</i>	0,00%	0,00%
<i>Només diferències físiques</i>	0,00%	0,00%
<i>Diferències home-dona</i>	0,00%	40,00%
<i>Diferències heterosexual-homosexual</i>	0,00%	0,00%
<i>Òrgans sexuals o</i>	0,00%	0,00%

<i>reproductors</i>		
<i>Força i impulsivitat</i>	0,00%	20,00%
<i>Esport</i>	0,00%	0,00%
<i>Paternitat</i>	100,00%	20,00%
<i>Genètica</i>	0,00%	0,00%
<i>Drets i deures</i>	0,00%	20,00%
<i>Construcció discursiva</i>	0,00%	0,00%
<i>Simplicitat</i>	0,00%	0,00%
<i>Falta de sensibilitat</i>	0,00%	0,00%
<i>“Ser un sortit”</i>	0,00%	0,00%

Taula 9. Consideracions sobre el bloc temàtic 1, en joves que estan en assessorament tècnic

	% FREQ EN DONES	% FREQ EN HOMES
<i>Distinció sexe/gènere</i>	0,00%	12,50%
<i>Valors culturals</i>	0,00%	
<i>Característiques físiques</i>	0,00%	12,50%
<i>Rols socials</i>	0,00%	25,00%
<i>Poder i superioritat</i>	0,00%	25,00%
<i>Privilegis</i>	0,00%	0,00%
<i>Criança</i>	0,00%	0,00%
<i>Lluita masculinitat</i>	0,00%	12,50%
<i>Només diferències físiques</i>	0,00%	0,00%
<i>Diferències home-dona</i>	100,00%	0,00%
<i>Diferències heterosexual-homosexual</i>	0,00%	0,00%
<i>Òrgans sexuals o</i>	0,00%	12,50%

<i>reproductors</i>		
<i>Força i impulsivitat</i>	100,00%	12,50%
<i>Esport</i>	0,00%	0,00%
<i>Paternitat</i>	0,00%	0,00%
<i>Genètica</i>	0,00%	0,00%
<i>Drets i deures</i>	0,00%	12,50%
<i>Construcció discursiva</i>	0,00%	0,00%
<i>Amor als altres</i>	0,00%	12,50%
<i>Persona, humano</i>	0,00%	12,50%
<i>“Ser un sortit”</i>	0,00%	0,00%

Taula 10. Consideracions sobre el bloc temàtic 1, en joves que estan en mediació

	% FREQ EN DONES	% FREQ EN HOMES
<i>Distinció sexe/gènere</i>	16,67%	25,00%
<i>Valors culturals</i>	50,00%	25,00%
<i>Característiques físiques</i>	0,00%	37,50%
<i>Rols socials</i>	33,33%	25,00%
<i>Poder i superioritat</i>	0,00%	12,50%
<i>Privilegis</i>	0,00%	0,00%
<i>Criança</i>	16,67%	0,00%
<i>Lluita masculinitat</i>	0,00%	0,00%
<i>Només diferències físiques</i>	0,00%	0,00%
<i>Diferències home-dona</i>	0,00%	12,50%
<i>Diferències heterosexual-homosexual</i>	0,00%	0,00%
<i>Òrgans sexuals o</i>	0,00%	0,00%

<i>reproductors</i>		
<i>Força i impulsivitat</i>	0,00%	0,00%
<i>Esport</i>	0,00%	0,00%
<i>Paternitat</i>	16,67%	0,00%
<i>Genètica</i>	0,00%	0,00%
<i>Drets i deures</i>	33,33%	25,00%
<i>Construcció discursiva</i>	0,00%	0,00%
<i>Llibertat i autonomia</i>	0,00%	12,50%
<i>Persona, humano</i>	50,00%	25,00%
<i>“Ser un sortit”</i>	0,00%	0,00%

Taula 11. Consideracions sobre el bloc temàtic 1, professionals

6.2.2 Bloc temàtic 2. Què significa ser una dona?

6.2.2.1 Constructe discursiu

- Haber siado criada como tal, es decir, tener algunos rasgos de los comportamientos que se atribuyen de forma estereotipa, pero sobretodo, consiste en algo físico, es decir, tener los rasgos pertenecientes a la categoría mujer.

6.2.2.2 Lluita constant

- Es luchar constantemente para superar con éxito la carrera de obstáculos que tenemos ante cualquier situación, haciendo poco a poco, que la siguiente sea más sencilla. es la lucha por la evolución del papel atribuido culturalmente y que hasta la actualidad, ha mantenido a la mujer en un estatus diferente al del hombre.
- Significa lluita contínua, lluita contra la inferioritat en que vivim. Orgull de dona, que malgrat aquesta inferioritat indignant no perdem l'esperit de lluita.
- Tenir la capacitat de tenir fills amb un home.

6.2.2.3 Òrgans sexuals i reproductius

- Lo mismo pero asociado a la feminidad y a genitales femeninos, entendiéndose esta según a la R.A.E como frágil, endeble, débil.
- Tenir aparell reproductor sexual femení.
- Tenir un aparell reproductor que permet crear vida, patir més, tenir unes qualitats físiques desenvolupades diferents a la dels homes com la flexibilitat. Tenir un punt de vista diferent a l'hora de veure algun problema.

6.2.2.4 Estigmatització social

- La libertad de expresar la feminidad de la manera que se desea sin que ello implique una estigmatización social y sin que tenga consecuencias en su relación como persona.

6.2.2.5 Valors positius associats amb estereotips

- Tengo una hija que es mujer. Lo significa todo en la vida. Es alguien que contribuye a la evolución de la vida y del cariño como le da una madre a sus hijos. Una mujer siempre es considerada por mí como una princesa. Y, aunque cueste creer es lo que más queremos los hombres.
- Mujer podrá considerarse como sinónimo de paciencia, ternura, amor incondicional. La mujer adopta diversos roles ama de casa, profesional, madre, esposa, etc. Se puede considerar que hoy día estos roles se han ampliado llevando con ello a la concepción de mujer mucho más amplia y variable.
- Como efectos tanto tiempo de historia, la mujer ha tardado en ser consciente de sus capacidades, derechos, libertad. Actualmente ya ser mujer es ser sensible, ser inteligente, ejercer su libertad y defender la igualdad. Ser madre, pero también trabajadora.
- Significa tener capacidad para controlar diversas situaciones como puede ser trabajar a la vez que cuidar a los hijos, la casa...

6.2.2.6 Diferència sexe/gènere

- Está relacionado con el género y la identidad de las personas. De igual que el género masculino, el femenino dota a la persona de una constitución física con rasgos y características específicas y condiciona el comportamiento en función del código genético.
- Una mujer es aquella que es más femenina.
- Ser mujer consiste también en una cuestión de sexo y género, que también se le asocia con comportamientos más propios, en general

diferentes de los hombres.

6.2.2.7 Superació de sí mateixa

- La mujer tiene que intentar siempre superarse antes la dificultades y la cultura a cambiado pero seguimos con lo mismo peso siempre o mas

6.2.2.8 Llibertat i autonomia

- Poder vivir de forma libre y autónoma

6.2.2.9 Diferència home/dona

- Ser mujer también significa ser persona pero con muchos elementos naturales- biológicos que le permiten ser diferente y complementaria al hombre.

6.2.2.10 El mateix que ser home

- Lo mismo que ser hombre

6.2.2.11 Ser persona

- Al igual que el hombre es ser individu o persona. Pero por el contrario tiene muchas exigencias i demostrar en todo momento aquello que vale.

6.2.2.12 Rols socials

- Ser mujer también conlleva toda una serie de connotaciones que tambien heredamos de los tiempos pasados. Segun la cultura en las pautas comportamientos... pueden variar. A fecha de hoy ser mujer conlleva todavía una lucha contra patrones establecidos que diferencian

el ser hombre de ser mujer.

6.2.2.13 Diferències biològiques i genètiques

- Mujer; una biología concreta
- Un tipo de cuerpo
- También significa ser persona con rasgos biológicos y genéticos que se complementan con los esquemas y roles de cada cultura. En los dos supuestos, lo importante es ser buena persona e intentar cambiar roles o esquemas que son injustos e inadecuados. En nuestra cultura, la mujer se asocia a maternidad, empatía, etc características más sentimentales que en los hombres, que se asocia más a fuerza y calor.
- Significa ser una persona con atributos, cualidades, características y elementos propios de la feminidad, tanto fisiológicas (corporales) como mentales (neurológicos), emocionales, etc. Su sexo (características que en conjunto forman su sexualidad) está unido al típico estereotipo que la sociedad ha percibido a lo largo del tiempo (persona sumisa, dependiente, dedicada a satisfacer las necesidades de quienes la rodean) más en la actualidad es un ser que constantemente rompe esquemas y que lucha por su lugar en la sociedad.

6.2.2.14 Diferències físiques

- Significa ser persona. Persona determinada por más variables físicas y/o evolutivas que determinan un comportamiento y más actitudes. A nivel relacional, ser mujer, en nuestra sociedad, requiere la adquisición de unos valores, pautas y normas que te permiten un desarrollo personal adaptado.

6.2.2.15 Valors culturals

- Un poco lo mismo que antes, persona de género femenino. Dentro de la sociedad, con algunas connotaciones concretas...
- Es una característica biológica y un constructo cultura que determina a la persona a ser de una determinada manera. Las mujeres están clasificadas como el sexo debil, sentimentales, histericas... y sobresalir de la "norma" te descalifica como mujer. Para u i ser mujer es llevar la carga de la vida de la mayor parte de personas que están en tu entorno familiar, característica arraigada al género y que debería cambiar.

6.2.2.16 Submissió

- ej: débil, sufridora, sentimental...
- Ser mas floja tener más responsabilidades de casa ejemp: fregar, barrer, acer la comida vir a buscar a los niños al cole.
- La mujeres son mas femeninas entonces se callan y ya esta.
- Acatar muchas veces ordenes de otras personas; ya sean justas o injustas porque por ser mujer toca.

6.2.2.17 Compromís de gènere

- Más allá del hecho determinado por el género, supone una mirada concreta respecto al mundo, un compromiso con el género y el desarrollo de una percepción especial.
- Ser mujer significa vivir con estereotipos perjudiciales. Por suerte, son muchas las mujeres que luchan por romper con ellos. Ser mujer implica

ser fuerte en un mundo de hombres y tener que autoexigirte mucho para combatir esas discriminaciones. Significa ser más completa que un hombre: mismas aptitudes intelectuales, laborales....y además, más capacidad para sentir, sensibilizarse con las situaciones, más emocionalidad.

- Es luchar constantemente para superar con éxito la carrera de obstáculos que tenemos ante cualquier situación, haciendo poco a poco, que la siguiente sea más sencilla. es la lucha por la evolución del papel atribuido culturalmente y que hasta la actualidad, ha mantenido a la mujer en un estatus diferente al del hombre.
- Significa lluita contínua, lluita contra la inferioritat en que vivim. Orgull de dona, que malgrat aquesta inferioritat indignant no perdem l'esperit de lluita.
- Tenir la capacitat de tenir fills amb un home.

6.2.2.18 Comprensió

- La palabra mujer siempre se ha relacionado con maternidad, como si son mas comprensivas, mas atentas, que estan pensando siempre en que hacer.

6.2.2.19 Maternitat

- El rol de la dona a la societat en loq ue esté vivent és determinat per a moltes d'aquestes. Una de les diferencies entre ser home o dona és poder tenir la possibilitat de tenir fills.les
- Con ja he dit abans la diferencia fundamental és la fisiologia i reproductora. El més més diferencial és la maternitat. Per la resta més o

menys som iguals encara que les dones tenen un sentiment més maternal i familiar.

6.2.2.20 Noves concepcions de dona

- Actualment ser dona, a pesar de tenir i de introduir-se en el mercat laboral, també fa que faci altres coses familiars.
- El fet de ser dona en segles anteriors era una dificultat per a la família perquè significava que hi havia una persona que mai pot viure sola, però pot viure sol amb els seus pares i després amb el seu marit. En el nostre temps les dones han canviat i després de les dones feministes que lluitaven per molts anys, ara ser dona és més proper a ser igual que l'home. Ser dona en el segle XXI significa que el futur és ple d'aprenentatge a les escoles i universitats com el futur dels homes i la idea d'una dona ser sol esposa i mare ha canviat a la idea d'una dona que té molts papers, diferents i semblants o iguals als papers dels homes. La imatge de la dona del segle XXI té, per suposat, connexió amb l'economia i la política del país d'origen de la dona.

	% FREQ EN DONES	% FREQ EN HOMES
<i>Distinció sexe/gènere</i>	13,70%	6,25%
<i>Valors culturals</i>	32,88%	8,30%
<i>Estigmatització social</i>	13,70%	0,00%

<i>Rols socials</i>	8,22%	7,12%
<i>Lluita constant</i>	32,88%	12,50%
<i>Constructe discursiu</i>	0,00%	0,00%
<i>Valors positius associats amb estereotips</i>	8,22%	18,75%
<i>Superació de sí mateixa</i>	13,70%	0,00%
<i>Només diferències físiques</i>	13,70%	0,00%
<i>Diferències home-dona</i>	13,70%	3,13%
<i>Diferències heterosexual-homosexual</i>	0,00%	0,00%
<i>Òrgans sexuals o reproductors</i>	21,92%	0,00%
<i>Llibertat i autonomia</i>	0,00%	0,00%
<i>El mateix que ser home</i>	1,37%	18,75%
<i>Ser persona</i>	0,00%	0,00%
<i>Genètica</i>	13,70%	0,00%

<i>Submissió</i>	2,74%	6,25%
<i>Compromís de gènere</i>	12,21%	0,00%
<i>Comprensió</i>	0,00%	3,13%
<i>Maternitat</i>	12,21%	0,00%
<i>Noves concepcions de dona</i>	0,00%	0,00%

Taula 12. Trets característics del bloc temàtic 2, en joves que no es troben en disposició dels serveis judicials

	% FREQ EN DONES	% FREQ EN HOMES
<i>Distinció sexe/gènere</i>	13,70%	6,25%
<i>Valors culturals</i>	32,88%	8,30%
<i>Estigmatització social</i>	13,70%	0,00%
<i>Rols socials</i>	8,22%	7,12%
<i>Lluita constant</i>	32,88%	12,50%
<i>Constructe discursiu</i>	0,00%	0,00%
<i>Valors positius associats amb estereotips</i>	8,22%	18,75%
<i>Superació de sí mateixa</i>	13,70%	0,00%
<i>Només diferències físiques</i>	13,70%	0,00%
<i>Diferències home-dona</i>	13,70%	3,13%
<i>Diferències heterosexual-homosexual</i>	0,00%	0,00%

<i>Òrgans sexuals o reproductors</i>	21,92%	0,00%
<i>Llibertat i autonomia</i>	0,00%	0,00%
<i>El mateix que ser home</i>	1,37%	18,75%
<i>Ser persona</i>	0,00%	0,00%
<i>Genètica</i>	13,70%	0,00%
<i>Submissió</i>	2,74%	6,25%
<i>Compromís de gènere</i>	12,21%	0,00%
<i>Comprensió</i>	0,00%	3,13%
<i>Maternitat</i>	12,21%	0,00%
<i>Noves concepcions de dona</i>	0,00%	0,00%

Taula 13. Trets característics del bloc temàtic 2, en pares i mares de joves que es troben en disposició dels serveis judicials

	% FREQ EN DONES	% FREQ EN HOMES
<i>Distinció sexe/gènere</i>	33,33%	8,33%
<i>Valors culturals</i>	0,00%	16,67%
<i>Estigmatització social</i>	0,00%	0,00%
<i>Rols socials</i>	0,00%	16,67%
<i>Lluita constant</i>	33,33%	0,00%
<i>Constructe discursiu</i>	0,00%	0,00%
<i>Valors positius associats amb estereotips</i>	0,00%	41,67%
<i>Superació de sí mateixa</i>	16,67%	0,00%
<i>Només diferències físiques</i>	33,33%	33,33%
<i>Diferències home-dona</i>	16,67%	20,83%
<i>Diferències heterosexual-homosexual</i>	0,00%	0,00%

<i>Òrgans sexuals o reproductors</i>	0,00%	0,00%
<i>Llibertat i autonomia</i>	0,00%	0,00%
<i>El mateix que ser home</i>	0,00%	0,00%
<i>Ser persona</i>	0,00%	0,00%
<i>Genètica</i>	0,00%	0,00%
<i>Submissió</i>	0,00%	20,83%
<i>Compromís de gènere</i>	0,00%	0,00%
<i>Comprensió</i>	16,67%	20,83%
<i>Maternitat</i>	0,00%	0,00%
<i>Noves concepcions de dona</i>	0,00%	0,00%

Taula 14. Trets característics del bloc temàtic 2, en pares i mares de joves que es troben en disposició dels serveis judicials

	% FREQ EN DONES	% FREQ EN HOMES
<i>Distinció sexe/gènere</i>	0,00%	0,00%
<i>Valors culturals</i>	16,67%	0,00%
<i>Estigmatització social</i>	0,00%	0,00%
<i>Rols socials</i>	0,00%	0,00%
<i>Lluita constant</i>	0,00%	0,00%
<i>Constructe discursiu</i>	0,00%	0,00%
<i>Valors positius associats amb estereotips</i>	33,33%	33,33%
<i>Superació de sí mateixa</i>	16,67%	0,00%
<i>Només diferències físiques</i>	0,00%	25,00%
<i>Diferències home-dona</i>	33,33%	20,83%
<i>Diferències heterosexual-homosexual</i>	0,00%	8,33%

<i>Òrgans sexuals o reproductors</i>	0,00%	4,17%
<i>Llibertat i autonomia</i>	0,00%	0,00%
<i>El mateix que ser home</i>	0,00%	0,00%
<i>Ser persona</i>	0,00%	0,00%
<i>Genètica</i>	50,00%	8,33%
<i>Submissió</i>	0,00%	4,17%
<i>Compromís de gènere</i>	0,00%	0,00%
<i>Comprensió</i>	0,00%	4,17%
<i>Maternitat</i>	33,33%	16,67%
<i>Noves concepcions de dona</i>	0,00%	8,33%

Taula 15. Trets característics del bloc temàtic 2, en joves en situació d'internament o en mesures de medi obert

	% FREQ EN DONES	% FREQ EN HOMES
<i>Distinció sexe/gènere</i>	0,00%	0,00%
<i>Valors culturals</i>	0,00%	0,00%
<i>Estigmatització social</i>	0,00%	0,00%
<i>Rols socials</i>	0,00%	0,00%
<i>Lluita constant</i>	0,00%	0,00%
<i>Constructe discursiu</i>	0,00%	0,00%
<i>Valors positius associats amb estereotips</i>	0,00%	40,00%
<i>Superació de sí mateixa</i>	0,00%	0,00%
<i>Només diferències físiques</i>	0,00%	20,00%
<i>Diferències home-dona</i>	100,00%	40,00%
<i>Diferències heterosexual-homosexual</i>	0,00%	0,00%

<i>Òrgans sexuals o reproductors</i>	0,00%	0,00%
<i>Llibertat i autonomia</i>	0,00%	0,00%
<i>El mateix que ser home</i>	0,00%	0,00%
<i>Ser persona</i>	0,00%	20,00%
<i>Genètica</i>	0,00%	0,00%
<i>Submissió</i>	0,00%	0,00%
<i>Compromís de gènere</i>	0,00%	0,00%
<i>Comprensió</i>	0,00%	0,00%
<i>Maternitat</i>	100,00%	40,00%
<i>Noves concepcions de dona</i>	0,00%	0,00%

Taula 16. Trets característics del bloc temàtic 2, en joves en situació d'assessorament tècnic

	% FREQ EN DONES	% FREQ EN HOMES
<i>Distinció sexe/gènere</i>	0,00%	12,50%
<i>Valors culturals</i>	100,00%	0,00%
<i>Estigmatització social</i>	0,00%	12,50%
<i>Rols socials</i>	0,00%	0,00%
<i>Lluita constant</i>	0,00%	10,00%
<i>Constructe discursiu</i>	0,00%	0,00%
<i>Valors positius associats amb estereotips</i>	0,00%	25,00%
<i>Superació de sí mateixa</i>	100,00%	0,00%
<i>Només diferències físiques</i>	0,00%	0,00%
<i>Diferències home-dona</i>	100,00%	12,50%
<i>Diferències heterosexual-homosexual</i>	0,00%	0,00%

<i>Òrgans sexuals o reproductors</i>	0,00%	0,00%
<i>Llibertat i autonomia</i>	0,00%	0,00%
<i>El mateix que ser home</i>	0,00%	0,00%
<i>Ser persona</i>	0,00%	0,00%
<i>Genètica</i>	0,00%	12,50%
<i>Submissió</i>	0,00%	12,50%
<i>Compromís de gènere</i>	0,00%	0,00%
<i>Comprensió</i>	0,00%	0,00%
<i>Maternitat</i>	0,00%	12,50%
<i>Noves concepcions de dona</i>	0,00%	12,50%

Taula 17. Trets característics del bloc temàtic 2, en joves en situació de mediació

	% FREQ EN DONES	% FREQ EN HOMES
<i>Distinció sexe/gènere</i>	26,67%	25,00%
<i>Valors culturals</i>	50,00%	25,00%
<i>Estigmatització social</i>	0,00%	12,50%
<i>Rols socials</i>	16,67%	37,50%
<i>Lluita constant</i>	16,67%	25,00%
<i>Constructe discursiu</i>	0,00%	0,00%
<i>Valors positius associats amb estereotips</i>	0,00%	0,00%
<i>Superació de sí mateixa</i>	0,00%	0,00%
<i>Només diferències físiques</i>	0,00%	0,00%
<i>Diferències home-dona</i>	0,00%	12,50%
<i>Diferències heterosexual-homosexual</i>	0,00%	0,00%

<i>Òrgans sexuals o reproductors</i>	0,00%	0,00%
<i>Llibertat i autonomia</i>	0,00%	12,50%
<i>El mateix que ser home</i>	0,00%	0,00%
<i>Ser persona</i>	0,00%	25,00%
<i>Genètica</i>	0,00%	0,00%
<i>Submissió</i>	16,67%	12,50%
<i>Compromís de gènere</i>	33,33%	25,00%
<i>Comprensió</i>	0,00%	25,00%
<i>Maternitat</i>	16,67%	12,50%
<i>Noves concepcions de dona</i>	33,33%	12,50%

Taula 18 Trets característics del bloc temàtic 2, en professionals que treballen amb joves que es troben en disposició dels serveis judicials

6.2.3 Bloc temàtic 3: Què es relaciona amb la violència?

6.2.3.1 Educació cultural

- Contexto y educación cultural basado en las diferencias de cada sexo en vez de las igualdades, poco manejo del control o autocontrol e ideas que no son ciertas per se cree así.

6.2.3.2 Limitació a violència de gènere

- Avui dia el què ens mostren més és la violència masculina vers la femenina. Però està clar, almenys per mi, que aquesta visió està molt limitada. Violència pot estar relacionada amb qualsevol persona, home o dona, arreu del món.
- Ho relaciono amb la violència de gènere, amb les milers de dones que han estat maltractades per les seves actuals o antigues parelles, perquè els homes es creuen superiors a elles pel fet de tenir més força en l'àmbit físic, ja que al psicològic ho dubto.
- Superioridad del hombre hacia la mujer.
- Violencia de genero. Muy activa en esta época.
- La violencia del hombre hacia la mujer puede ser debida al no obedecer al “hombre” de la casa, etc.
- Aunque en la actualidad también hay violencia de la mujer hacia el hombre suponiendo también por los mismo motivos.
- Desde hace mucho tiempo, el hombre es el que “lleva los pantalones” en la casa. Algunos se piensan que por eso pueden pegar a sus mujeres. Actualmente se sigue pensando igual, aunque las mujeres tenemos más asumido que valemos.
- Que un home pel seu físic, cregui que pot estar per sobre d'una dona es il·lògic, hi ha dones que poden ser molt més fortes que ells i no se... és tot molt relatiu, la violència de fet pot significar moltes coses, pot haver-hi violència psicològica si un li diu “PUTA” ha se dona i la tracta malament verbalment.

6.2.3.3 Agressió física

- Se relaciona a una agresión, ya sea física o psicológica, hacia una persona, animal u objeto.
- También es una actitud una caracterización en la manera de hacer o ser de las cosas o de las personas. Ej: la violencia de las palabras.
- cualquier acto humano que implique una agresión física (también psicológica).
- Maltratar a una persona mediante puñetazos, patadas, insultos, etc.

6.2.3.4 Agressió psicològica

- Se realciona a una agresión, ya sea física o psicológica, hacia una persona, animal u objeto.
- También es una actitud una caracterización en la manera de hacer o ser de las cosas o de las personas. Ej: la violencia de las palabras.
- cualquier acto humano que implique una agresión física (también psicológica).
- La violencia no únicamente debe entenderse como agresividad física, que sería la que generalmente utilizan los hombres que maltratan. Sin embargo, también existe otro tipo de violencia, la psicológica, que probablemente sea la que utilizan las mujeres que maltratan.

6.2.3.5 Manca d'autocontrol

- Manca d'autocontrol, insatisfacció, inseguretad, dominància, por... Poden

associar-se a qualsevol dels dos gèneres anteriors.

- Supongo que respeto. De algún modo la violencia es llevar los nervios y la mala educación al extremo. Si al conjunto de hombres y mujeres de un colectivo los educas con fundamentos de respeto, amistad, compañerismo e incluso sacrificio, pondría la mano en el fuego a que la violencia costará mucho que se haga presente.

6.2.3.6 Intencionalitat

- El daño intencionado. La violencia puede ser tanto psíquica como física, sin obviar la violencia simbólica.
- La violencia abarca muchos aspectos pero yo diría que la violencia es todo acto que atenta contra la integridad física y psicológica de una persona o animal de uno mismo.
- Cualquier acción realizada con intención de dañar, perjudicar o agravar a alguien o algo.

6.2.3.7 Privació de llibertat

- Ejercer cualquier tipo de acción que interfiera en la libertad y en el bienestar de una persona.

6.2.3.8 Força i poder

- Se relaciona la fuerza, la impulsividad, el poder... supongo que es por este motivo que se asocia más a la figura masculina ya que culturalmente son adjetivos atribuidos al hombre.

6.2.3.9 Diferències (o no) home-dona

- Puedes ser violento seas hombre o mujer. Normalmente se relaciona más al hombre, porque tiene más fuerza física, la mujer es más débil físicamente.
- La diferència entre sexes por debilidad física o mental de uno de los dos sexes en una relación.
- Simplement els homes són més forts. Les relacions de parella acostumen a ser home-dona. Com a relació sempre hi ha problemes més o menys importants. Les dones ho acostumem a fer dialogant, parlant, en canvi una part molt petita d'homes ho fan utilitzant la violència. Per això sempre estaran relacionats homes i dones.
- Al hombre se le enseña desde hace tiempo que el es el fuerte, el superior y se cree con derecho a dominar y la mujer se debilitase da violencia entre los sexes porque uno ejerce y el otro se deja. Porque la sociedad lo enseña la contempla desde siglos y siglos. Ahora no ha cambiado nada.
- Els homes som molt més immediats en les accions, reaccionem ràpid, posen juntament amb elements fisiològics de l'home, es pot relacionar més aquest fet amb conductes violents.
- Les dones no tendeixen tant a l'inmediatès dels seus actes, encara que la seva violència vers els altres decau més amb aspectes psicològics.

6.2.3.10 Graus de violència

- El insulto, el pegar, el matar...

- Insultos, maltrato psicológico y por supuesto físico.
- Des del maltractament psicològic a la violència de gènere, racista, terrorista, etc.
- Es relaciona la violència de gènere, maltractar a la gent, fer bullying, obligar a la gent a fer algo que no vol, etc. En general fer algo que li faci mal a una altra persona.
- La agresión, ya sea física o psicológica, el sometimiento, humillación, maltrato, el trato negligente intencionado y todas aquellas situaciones de injusticia y desigualdad social intencionadas, institucionalizadas o establecidas económica o políticamente

6.2.3.11 Situació violenta

- Se relaciona con violencia cualquier acto de agresión, ya sea a una persona o a un animal. También se puede relacionar sin que haya agresión, solo con crear un ambiente de violencia.
- Con respecto a la violencia, está el machismo del hombre, y el feminismo de la mujer.

6.2.3.12 Maltractament i abusos

- Relaciono el maltrato y la agresión ya sea física o psicológica.
- Agresión, insultos, abusos, vejación.
- Insultar, pegar.
- Palizas, violencia de género...

- Menysprear, Pegar, Insultar, fer que algú se senti malament.

6.2.3.13 Violència estructural

- El dinero y el Poder. La filosofía de aquellas personas que tienen como objetivo alcanzar más poder y dinero del que tienen para ser felices.
- La gent agressiva tant homes com dones, les discussions, el no-diàleg, les desigualtats socials, pel·lícules violentes i molta publicitat si pot relacionar.
- Abusar, Insultar, fer mal, no respectar, guerres

6.2.3.14 Inseguretat personal

- És atacar o reaccionar d'una manera en què fas mal físicament a una altra persona. És un recurs que s'utilitza quan no s'està prou segur d'un mateix i només pot guanyar superant a l'altre físicament amb violència i no amb diàleg.

6.2.3.15 Manca de recursos personals

- reaccionar malament (pegant, cridant, etc.) davant una situació que no t'agrada.
- Con violencia se relaciona lo socialmente "aceptado"; (entre comillas porque cuando alguien ejerce violencia suele ser castigado, pero a la vez es lo que tu sociedad te está enseñando desde pequeños con las películas, los juegos de lucha y, sin ir más lejos, las noticias, la publicidad...).
- La violència és allò que fa un individu en contra de la seva voluntat.

Haurien de ser castigades sempre.

- La falsa creencia de un otro/a inferior al que se tiene el derecho de someter. Miedo a perder "el poder" y la necesidad de reivindicarlo mediante la fuerza u otro mecanismo de intimidación y sometimiento. Falta de una actitud crítica hacia si mismo, de autocuestionamiento y de soluciones alternativas a los problemas. Afirmación de un poder que se percibe en crisis. Miedo a mostrar debilidad.

6.2.3.16 Relacionada amb sentiments negatius

- La violencia es una forma de exteriorizar la ira que afecta y perjudica a otro ser humano. La más evidente es la violencia física pero la violencia verbal, psicológica etc. puede afectar a los niveles más profundos de la persona (la psique) que se ve afligida.
- La violencia es un patrón de conducta aprendido mediante el cual se da respuesta a las emociones, como la ira, la rabia, estados de frustración, impotencia, etc, para descargar la tensión que nos produce.

6.2.3.17 Diferències socio-cultural

- Las significaciones de ser hombre y mujer y cómo se relacionan con violencia son diferentes del país a país y tienen relación y conexión con la situación económica, política y cultural del país del origen. Por eso la violencia es más conocida y aceptada en países que no tiene sistemas de educación suficientes y en las que a la economía no permite a las mujeres estudiar y aprender cosas nuevas que son útiles por una mejor vida. Además, la educación insuficiente hace los hombres ver a las mujeres no como personas iguales a otras.

	% FREQ EN DONES	% FREQ EN HOMES
<i>Educació cultural</i>	29,17%	12,5%
<i>Limitació a violència de gènere</i>	56,94%	15,62%
<i>Agressió física</i>	84,72%	75%
<i>Agressió psicològica</i>	75%	31,25%
<i>Manca d'autocontrol</i>	23,61%	12,5%
<i>Intencionalitat</i>	29,17%	6,25%
<i>Privació de llibertat</i>	23,61%	31,25%
<i>Força i poder</i>	29,17%	25%
<i>Diferències home-dona</i>	47,22%	6,25%
<i>Graus de violència</i>	20,83%	6,25%
<i>Situació violenta</i>	13,89%	21,87%
<i>Maltractament i abusos</i>	29,17%	15,62%

<i>Violència estructural</i>	20,83%	21,87%
<i>Inseguretat personal</i>	44,44%	15,62%
<i>Manca de recursos personals</i>	50%	15,62%
<i>Sentiments negatius</i>	31,94%	0,00%
<i>Diferències socio-culturals</i>	31,94%	12,5%

Taula 19. Freqüències bloc temàtic 3, en joves que no es troben en disposició dels serveis judicials

	% FREQ EN DONES	% FREQ EN HOMES
<i>Educació cultural</i>	0,00%	0,00%
<i>Limitació a violència de gènere</i>	28,60%	42,90%
<i>Agressió física</i>	57,10%	71,40%
<i>Agressió psicològica</i>	28,60%	28,57%
<i>Manca d'autocontrol</i>	42,86%	28,57%
<i>Intencionalitat</i>	0,00%	0,00%
<i>Privació de llibertat</i>	14,29%	28,57%
<i>Força i poder</i>	28,60%	28,57%
<i>Diferències home-dona</i>	0,00%	0,00%
<i>Graus de violència</i>	28,60%	14,3%
<i>Situació violenta</i>	14,29%	28,57%
<i>Maltractament i abusos</i>	42,86%	28,57%

<i>Violència estructural</i>	28,60%	42,90%
<i>Inseguretat personal</i>	0,00%	0,00%
<i>Manca de recursos personals</i>	14,29%	0,00%
<i>Sentiments negatius</i>	0,00%	0,00%
<i>Diferències socio-culturals</i>	0,00%	0,00%

Taula 20. Freqüències bloc temàtic 3, en pares i mares de joves que es troben en disposició dels serveis judicials

	% FREQ EN DONES	% FREQ EN HOMES
<i>Educació cultural</i>	33,33%	16,67%
<i>Limitació a violència de gènere</i>	66,67%	62,50%
<i>Agressió física</i>	33,33%	75,00%
<i>Agressió psicològica</i>	33,33%	41,67%
<i>Manca d'autocontrol</i>	0,00%	0,00%
<i>Intencionalitat</i>	66,67%	62,50%
<i>Privació de llibertat</i>	50%	75,00%
<i>Força i poder</i>	33,33%	25,00%
<i>Diferències home-dona</i>	0,00%	0,00%
<i>Graus de violència</i>	16,67%	16,67%
<i>Situació violenta</i>	33,33%	41,67%
<i>Maltractament i abusos</i>	16,67%	29,17%

<i>Violència estructural</i>	33,33%	50,00%
<i>Inseguretat personal</i>	0,00%	16,67%
<i>Manca de recursos personals</i>	33,33%	45,83%
<i>Sentiments negatius</i>	0,00%	0,00%
<i>Diferències socio-culturals</i>	0,00%	0,00%

Taula 21. Freqüències bloc temàtic 3, en joves que es troben en situació d'internament o en mesures de medi obert

	% FREQ EN DONES	% FREQ EN HOMES
<i>Educació cultural</i>	0,00%	0,00%
<i>Limitació a violència de gènere</i>	100,00%	40,00%
<i>Agressió física</i>	0,00%	60,00%
<i>Agressió psicològica</i>	0,00%	20,00%
<i>Manca d'autocontrol</i>	0,00%	0,00%
<i>Intencionalitat</i>	0,00%	0,00%
<i>Privació de llibertat</i>	100,00%	40,00%
<i>Força i poder</i>	100,00%	20,00%
<i>Diferències home-dona</i>	0,00%	0,00%
<i>Graus de violència</i>	0,00%	20,00%
<i>Situació violenta</i>	0,00%	40,00%
<i>Maltractament i abusos</i>	0,00%	20,00%

<i>Violència estructural</i>	100,00%	20,00%
<i>Inseguretat personal</i>	0,00%	0,00%
<i>Manca de recursos personals</i>	0,00%	0,00%
<i>Sentiments negatius</i>	0,00%	0,00%
<i>Diferències socio-culturals</i>	0,00%	0,00%

Taula 22. Freqüències bloc temàtic 3, en joves que no es troben en situació d'assessorament tècnic

	% FREQ EN DONES	% FREQ EN HOMES
<i>Educació cultural</i>	0,00%	0,00%
<i>Limitació a violència de gènere</i>	100,00%	25,00%
<i>Agressió física</i>	0,00%	25,00%
<i>Agressió psicològica</i>	0,00%	37,50%
<i>Manca d'autocontrol</i>	0,00%	0,00%
<i>Intencionalitat</i>	0,00%	0,00%
<i>Privació de llibertat</i>	100,00%	25,00%
<i>Força i poder</i>	100,00%	12,50%
<i>Diferències home-dona</i>	0,00%	37,50%
<i>Graus de violència</i>	0,00%	25,00%
<i>Situació violenta</i>	0,00%	0,00%
<i>Maltractament i abusos</i>	100,00%	50,00%

<i>Violència estructural</i>	0,00%	12,50%
<i>Inseguretat personal</i>	0,00%	25,00%
<i>Manca de recursos personals</i>	0,00%	37,50%
<i>Sentiments negatius</i>	0,00%	0,00%
<i>Diferències socio-culturals</i>	0,00%	0,00%

Taula 23. Freqüències bloc temàtic 3, en joves que es troben en mediació

	% FREQ EN DONES	% FREQ EN HOMES
<i>Educació cultural</i>	12,50%	33,33%
<i>Limitació a violència de gènere</i>	25,00%	16,67%
<i>Agressió física</i>	12,50%	33,33%
<i>Agressió psicològica</i>	50,00%	33,33%
<i>Manca d'autocontrol</i>	0,00%	33,33%
<i>Intencionalitat</i>	25,00%	33,33%
<i>Privació de llibertat</i>	25,00%	50,00%
<i>Força i poder</i>	12,50%	16,67%
<i>Diferències home-dona</i>	25,00%	66,67%
<i>Graus de violència</i>	12,50%	50,00%
<i>Situació violenta</i>	25,00%	16,67%
<i>Maltractament i abusos</i>	25,00%	50,00%

<i>Violència estructural</i>	37,50%	16,67%
<i>Inseguretat personal</i>	37,50%	50,00%
<i>Manca de recursos personals</i>	50,00%	33,33%
<i>Sentiments negatius</i>	0,00%	33,33%
<i>Diferències socio-culturals</i>	12,50%	66,67%

Taula 24. Freqüències bloc temàtic 3, en professionals

7. Conclusions

Malgrat les limitacions que ha tingut la realització d'aquesta recerca: tardança en començar la recollida de dades, disponibilitat de participació per part dels usuaris, un període de vacances entremig, i una investigació ambiciosa en tant sols un any; hem pogut desvelar algunes qüestions susceptibles de ser analitzades, reflexionades i pensades per a des d'elles aventurar-nos al desenvolupament d'idees per a la intervenció i la investigació. Sent un estudi exploratori i descriptiu ens permet jugar si no en l'aprofundiment d'anàlisi, sí de posar sobre la taula elements per raonar i obrir portes de noves possibles investigacions i intervencions.

Les dades reflexen el moment en el que ens trobem. Un moment de transició on els rols tradicionals i aquell que s'esperava de nosaltres cada vegada més es difumina. Això que sembla obvi i part de la mateixa vida ens col·loca en una posició de total vulnerabilitat. Això és així perquè encara no tenim models alterns que ens ajudi a viure d'una manera si no ordenada al menys amb coherència i benestar. Tot aquests canvis porten frustració i amb ella el malestar de què, com i quan fer el que es suposa que s'ha de fer; però que aparentment ningú té a ciències certes el com fer-ho.

Aquest moment social es caracteritza per una situació híbrida on el vell model de viure i convida viu amb el "nou" model. On els rols es veuen afectats per les noves incorporacions del pensament científic que posa en joc la naturalitat i normalització de les coses. El gènere i el seu rol segon el sexe que es tingui és unes de les creences que fa temps que va començar i encara continua gronxant-se'n.

D'acord a cada context social els joves van formant la seva identitat, creences i valors. Des de la percepció d'aquell que li volteja van configurant la seva realitat i amb ella la visió de quina cosa s'espera que faci com a sexe - gènere que representa. A través dels vídeo jocs, institucions com la família, l'escola, l'església, etc. va internalitzant les desigualtats socials com a part natural de la

vida. A vegades somnia a un món diferent on no hagi por, dolor, injustícies, etc. A vegades, perquè aquesta “veritat” desitjada sembla no arribar; agafen la justícia per les seves mans i la forma que la societat immediata les mostra és fer justícia des de la injustícia. Cosa que arriben, a vegades, a entendre; encara que no estiguem d’acord amb les seves accions, quan són detinguts per la força de l’ordre.

Sense dubte, aquesta confusió entre el que pensen que són, el que en realitat són i les demandes que reben de la societat en general els porta cap una confusió amb patiment.

Arrel dels resultats presentats podem parlar de les categories que van sortir des de la veu dels i les participants. Aquestes, seguint l’ordre de preguntes que es van fer, són:

1) Relacionats al què és ser home

El ésser home estava vinculat a la part biològica. La majoria de les persones participants independentment del seu sexe relacionava el ser home a la part biològica i encara que alguns mencionaven la part social aquesta era com mera anècdota i no substancial. Les respostes giraven en raonaments com aquest:

Ser hombre significa haber nacido con un determinado sexo o sentir formar parte de él (incluyendo transexuales), pero además significa una manera de comportarse, unos pensamientos ligeramente distintos a las mujeres, aunque estas diferencias no se dan siempre a cualquier momento.

A vegades feien referències al home com el culpable de tots els mals. De fet, a rel d’aquesta pregunta algunes mares parlaven amb menys preu (amb comentaris com “són uns inútils” o preguntant-ne a elles mateixes on eren els homes en moments com el que estaven vivint amb els seus fills i filles) i ho lligaven a la seva solitud en el procés judicial del seu fill o de la seva filla.

Això que sembla ser una qüestió puntual no ho és i ens subratlla la importància de reflexionar sobre la percepció i la naturalització. Els éssers humans parlem de la nostra existència des de la percepció de les coses i per allò fent ús de les idees, creences i valors dipositats en la nostra memòria com elements immodificables i inalterables. Això agafa la forma de veritat absoluta perquè no només la “ciència” ho diu sinó perquè qui ho explica té com reforçament la seva pròpia història. Aquesta explicació de naturalitat i normalitat, “de tota la vida”, obscureix i invisibilitza les relacions de desigualtats propiciats per les estructures socials. Les relacions de domini i control d’uns sobre altres, les injustícies socials, els privilegis d’uns sobre altres i la justificacions de les jerarquies a partir, no de les diferències; sinó de la assimetria social que això comporta.

Ser home continua tenint una explicació amb clau de rol - gènere on l’home se li continua atribuint característiques construïdes socialment com a naturals i per tant immodificables. Això és summament important perquè com podem explicar li a un jove que ha comés un delictes que ho ha fet malament i a més a més li diem que no “se n’adona de res” perquè això que fa i parla és qüestió de pel·lícules; quan s’ha cregut que era i havia de demostrar-lo constantment fort, viril, sense por, etc.? O, a una jove, com li diem que això de la igualtat ho ha entès malament? Que no es tractava d’imitar les conductes dels nois; fent una vegada més des del privilegi de persona professional, reforçador de les dicotomies socials que fomenten la desigualtat des de les diferències.

El fet de que encara un noi tingui que dir que és un home perquè li agrada molt les ties és preocupant perquè aquell noi com molts altres necessitarà cada vegada que vegi la seva sexualitat en qüestionament o perill auto reforçar les seves creences d’això que és ser un home en aquesta societat. Això mostra com la nostra societat fonamentada sobre la base patriarcal, heterocentrista i homòfoga contribueix al malestar col·lectiu i a la violència simbòlica, estructural i cultural.

Col·locar la seva identitat a rel de l’òrgan genital (Polla y huevos, Un buen rabo,

Es nacer con un pene, i tener testosterona. Ser una persona dotada d'aparell reproductor masculí) fa una castració violenta de manera directa, és a dir a la persona i indirecta, en termes de Galtung, a la construcció i el devenir social.

2) Relacionats al ser dona

Innumerables són els avenços de les dones en la nostra societat, però i malgrat això, encara tenim molt per fer. Necessiten rompre amb les desigualtats de gènere. La construcció social de la categoria dona, el seu enteniment socio històric més enllà del coneixement essencialista de la diferència està present en algunes de las respostes presentades per els subjectes d'aquesta investigació. Trobem respostes que relacionen la lluita i l'estigmatització social cap a les dones en paral·lel a altres que persisteixen en percepcions essencialistes, que relacionen el fet de ser dones a lo biològic (els seus òrgans reproductius i sexuals) i a la genètica marcant des d'aquesta explicació les diferències de manera justificades.

Aquest tipus de respostes ens donen una idea de la importància de continuar fent formació com mesura de prevenció a través del mitjans de comunicació, l'escola, etc.; perquè malgrat l'existència de estudis com el de l'antropòloga Margaret Mead (1999) i Simone de Beauvoir (1980) emfatitzant l' importància dels condicionaments culturals es continua fent diferències recolzades en la biologia. Per a aquests autors i altres la societat és productora de diferències entre els sexes. Els valors culturals contínuament subjectiven y determinen les maneres de ser dones i homes en la nostra societat. No obstant, el treball realitzat és tant minuciós que se'ns presenta de una manera general, natural i normal que encara del innumerables esforços per combatre això, predomina la idea generalitzada de que les diferències entre homes i dones és una qüestió biològica, natural, de tota la vida i precisament, la violència existent és perquè no volem admetre-la.

Malgrat l'existència de polítiques dirigides a l'empoderament de les dones, sembla major la força que insisteix en una visió de la dona con fràgil, víctima

sostinguda en el temps i impredecible per les seves característiques hormonals biològiques. Això ho poden veure en la construcció de determinades lleis, en la família, en la religió, i en l'escola, entre altres.

Però no tot és tant gris i existeixen respostes on l'orgull de ser dona hi és present, encara que unida a la necessitat de estar constantment en lluita. Per exemple en frases com la següent on ser dona és: "una lluita constant". Per tant significa viure en l'estigmatització social continua.

Les respostes obtingudes sobre l'ésser dona mostren, també, l'inici sostingut de veure als homes i a les dones com a iguals; encara que existí contradicció entre les parts de la resposta d'una mateixa persona. Això obre un ventall de preguntes per les que a vegades creiem tenir respostes i altres per les que encara que tinguéssim respostes no sabríem com traduir-les en realitat social. Per exemple: Hi ha suficients programes de prevenció de la desigualtat entre els gèneres?, Com el feminisme ha influït en la retòrica sobre homes i dones?, Realment, en arribat a l'igualtat de beneficis, reconeixement i privilegis socials les dones i els homes?, Per què la joventut encara continua pensant que el fet de ser home o dona bé per la via biològica i res més?, Com fer evident les produccions discursives que "empoderen" les dones?, Què necessiten per contribuir a la conscienciació d'institucions reconegudes pel seu perfil decisiu a nivell social com la justícia? Totes aquestes preguntes i més, són qüestions de reflexió sobre la submissió femenina, l'hipocresia social amb la seva doble moralitat i de la necessitat d'unir esforços cap al reconeixement i l'aturada de la violència en les nostres vides.

3) Relacionats a la violència

En aquest apartat de l'investigació, la violència va ser mirada com les formes d'expressió més que com a definició de la mateixa. Les respostes giraven cap a senyalar-les de manera numèriques: "agressions físiques, maltractaments i abusos". També, "l'agressió psicològica, l'ús de la força i el poder".

Altre forma de mostrar la idea imperant en la nostra societat sobre la violència és observar que a través de les respostes es donava una relació entre violència i masculinitat. Dit d'altra manera, el fet d'ésser homes fa que siguin violents sense detenir-se a mirar les conseqüències de les seves conductes agressives. Com avui en dia existeix la preocupació d'un sector ampli en Catalunya que busca trobar formes de combatre la violència, aquesta informació és important ja que a vegades pensen que amb una formació és més que suficient. La conceptualització biològica sense cap mena d'influència cultural hi és tant present en la societat que malgrat saber que el fenomen social – cultural té que veure amb les formes i maneres en que ens relacionem, a la més mínima oportunitat de relaxació tornen a dir que com és una qüestió de sempre poca cosa podem fer per realment canviar les nostres formes de relacionar-nos. És important la formació sense el risc de donar tot per perdut.

La violència es mostra en diversos àmbits: en l'educació cultural, en les relacions de gènere, en la privatització de la llibertat, etc. En alguns sectors es continua, davant la manca de respostes satisfactòries i executòries, donant solucions des de la patologització.

4) La sexualitat

Un altre punt meritori de assenyalar és que en diferents grups va sorgir el tema de la sexualitat a rel de parlar de la infidelitat. D'altra banda, causa que, segons la seva opinió, justifica l'agressió directa a la seva parella, en el cas de ser un home i la seva dona o noia és l'agent de la infidelitat. Pels seus arguments podríem pensar en la violència causada per motius d'honor. Recuperant el tema de la sexualitat, en diferents ocasions es va parlar de les conductes de salut sexual. Vàries associacions podem destacar sobre el debat generat. Frases com "la más bonita es la que está más podrida por dentro" va ser comú escoltar-les com a principis compartits per tots els integrants del focus Group. És rellevant destacar la relació entre l'ús de violència dintre de la parella i la carència de conductes de salut sexual, tal i com demostren Roberts, Auinger i Klein (2005) en la seva investigació amb 973 noies adolescents que es troben

sortint amb algun noi, és a dir, tenen parella, i a més són sexualment actives. En el seu estudi, *Intimate partner abuse and the reproductive health of sexually active female adolescents*, van determinar l'associació entre l'abús verbal i l'abús físic menor per part del company sentimental de les noies adolescents i la conducta de reproducció saludable. Com a abús físic menor Roberts, Auinger i Klein inclouen: llançar un objecte cap a elles, empènyer-les i sacsejar-les. Com a abús verbal inclouen: insults en públic, amenaces, etc. És important l'especificació sobre què entenen els autors sobre abús verbal o abús físic menor ja que uns dels grans problemes de les investigacions sobre violència fins ara ha estat que el que entenen els diferents autors en les diferents investigacions com a violència varien i per tant fan que les dades siguin difícilment comparables i les prevalences variïn tant d'unes investigacions a d'altres. És per aquest motiu que optem per la clarificació de què és el que els autors van contemplar com a violència en el seu estudi. Com a conductes de reproducció sexual saludables van incloure: l'ús del preservatiu, la història personal d'enfermetats de transmissió sexual i la història individual d'embaràs. Els resultats van mostrar una alta associació entre l'abús verbal i no usar preservatius. Així com una alta associació entre l'abús físic i la història personal d'embaràs no desitjat.

En el nostre cas no podem concloure aquestes afirmacions, no obstant si podem afirmar que es necessari aprofundir en l'àmbit de la conducta sexual saludable. No només era un tema que sorgia espontàniament en els debats sinó que demostraven interès en saber més, així com s'evidenciava que hi ha molts estereotips i idees preconcebudes que caldria corregir. Tenint també una possibilitat de tractar la violència sexual que es pot donar dintre d'una relació de parella, que molts cops no s'identifica com a tal. Destaquem també l'enriquiment que suposa en els grups de règim intern que els focus grup estiguessin formats per nois i noies de diferents nacionalitats, religions i cultures. Això provoca que s'evidenciï la construcció social que tenim de molts aspectes de la nostra vida quotidiana, i com les nostres pràctiques socials són constitutives i constitueixen les nostres construccions, envers què entenem per violència, per parella, per amor o pel dret d'una sexualitat saludable.

Podem destacar també la relació entre status social i violència, en aquest cas fins i tot podem parlar d'autolesions. Als centres de règim intern els nois s'autolesionen fent-se el que ells autodenominen "chochos", com més grans i amples són aquestes ferides, més oberta és la cicatriu que quedarà, més prestigi social adquireix el noi en qüestió. D'alguna manera presenten un incís d'orgull quan et mostren els seus braços, lloc on és fan aquestes ferides, i es visibilitza també perquè porten les mànigues de la samarreta arreplegades de manera que els braços quedin al descobert i poden "ensenyar" o que siguin perceptibles pels altres les seves cicatrius. La necessitat de crear el teu status social dintre del centre envers els altres companys es perfectament visible en la interacció entre els diferents nois i noies. Aslund, Starrin, Leppert i Nilsson (2009) realitzaren un estudi amb 5.396 adolescents tenint en compte l' status social, les experiències vergonyoses (com poden ser les experiències de rebuig o d'humiliació), el gènere i la relació que això tenia amb les conductes agressives adolescents. Utilitzen un model d'estatus i vergonya. Conclouen que l'estatus social i les experiències ridiculitzadores o vergonyoses⁹ estan relacionades en la predicció de conductes agressives, suggerint que l' estatus social d'un adolescent pot influir o pot ser un factor de risc a l'hora d'actuar agressivament quan ha estat subjecte d'una situació vergonyosa o ridiculitzadora. Els autors declaren en el seu treball *Social Status and Shaming Experiences Related to Adolescent Overt Agression at School*, que sembla ser que l' status social mitjà té una funció protectora en l'associació entre aquestes experiències vergonyoses i l'agressió.

És rellevant també poder aprofundir amb els nois i noies sobre aquestes experiències d'humiliació, ridiculització, d'estigmatització, etc. En definitiva, fóra important tractar el tema de l'exclusió social i com això afecta a la nostra vida quotidiana. Van sorgir en els debats aspectes com que passa quan no els deixen entrar en una discoteca per exemple pel fet de ser d'aquesta o altra nacionalitat i com això és entès o viscut. La nostra intervenció-investigació va ser només una pinzellada que va fer brotat totes aquelles qüestions que són necessàries aprofundir i treballar amb els nois i noies adolescents.

⁹ Traducció dels autors. La paraula original és "shaming"

Nosaltres també podem destacar que els adolescents tenen una sensibilitat alta per l'avaluació dels seus companys o dels seus parells, així com una particular preocupació per encaixar o adequar-se als aspectes que conformarien la masculinitat o feminitat depenent dels casos si són nois o bé si són noies. S'evidencia una preocupació per adaptar-se als rols de gènere establerts a la nostra societat, essent molt visible la relació entre els talls, anomenats "chochos" i la seva representació de la masculinitat. En cap cas trobem aquest tipus de cicatrius en les noies.

A les conclusions de l'estudi de Aslund, Starrin, Leppert i Nilsson (2009) trobem que l'atribució d'un alt o baix estatus social en combinació amb més experiències vergonyoses està fortament associat a agressions físiques. No obstant, els nois i noies adolescents mostren models oposats. Els nois amb una atribució baixa d'estatus social i més experiències vergonyoses tenen un alt risc d'agredir físicament. Mentre que les noies amb una atribució alta d'estatus social i més experiències vergonyoses tenen més probabilitat d'actuar agressivament. Com ja s'ha mencionat anteriorment sembla ser que tenir una atribució mitjana d'estatus social, provoca una menor incidència d'accions agressives físicament.

Un altre estudi que convé assenyalar és el de Gambetti i Giusberti (2009) del Departament de Psicologia de la Universitat de Bologna, a Itàlia. Els resultats del seu estudi amb 104 nens aporten evidència sobre la relació entre la disposició a la ràbia i el risc de prendre decisions en situacions conflictives d'una manera optimista (beneficis percebuts) i sense por, és a dir, baixa percepció de perill, capaç de comprometre's en decisions de risc. Els seus resultats mostren la correlació entre el tret de ràbia i la possibilitat de prendre decisions de risc. Dins l'àmbit de les emocions i de la cognició, la percepció de beneficis en una decisió de risc va correlacionar positivament amb el tret de ràbia. Així mateix la percepció de risc va correlacionar negativament amb el tret de ràbia.

Un altre estudi que podem destacar, encara que aquests sigui amb homes

adults que es troben a presó i no amb menors, és el que publiquen Archer i Southall aquest any 2009 amb una mostra de 122 homes britànics que es troben en situació d'empresonament. Aquest estudi mira d'analitzar si la carència d'auto control o bé la percepció de costos i beneficis pot ser un predictor de comportaments agressius vinculats al que anomenem Bullying i victimització.

El concepte de baix auto control és molt semblant al d'impulsivitat, i ambdós haurien de ser estudiats amb els nois i noies que es troben en disposició judicial, tal vegada podrien revelar nova informació que aportés dades per tal de comprendre millor el comportament agressiu i delictiu de molts joves a Catalunya. L'estudi d'Archer i Southall *Does Cost-Benefit Analyses or Self-Control Predict Involvement in Bullying Behavior by Male Prisoners?* Mostra que el comportament de bullying està positivament relacionat amb la impulsivitat, el que podríem anomenar en ocasions *actuar en calent*, sense considerar les conseqüències de l'acció a llarg termini.

Des d'un punt de vista biològic s'han fet estudis que mostren la relació entre la Testosterona i Bullying i encara que no estem d'acord amb aquests estudis resulta interessant veure com la ciència es posiciona reforçant la idea de naturalitat i difícil canvi. És el cas de l'estudi *Androgen Dynamics in the Context of Children's Peer Relations: An Examination of the Links Between Testosterone and Peer Victimization*, estudi realitzat per Vaillancourt, deCatanzaro, Duku and Muir (2009). La mostra va ser 151 nois i noies (80 nois i 71 noies) entre dotze i tretze anys a Canadà. Els seus resultats indiquen que en promig les noies que són objecte de bullying verbal produeixen menys testosterona que les noies que no són objecte d'aquest bullying. En canvi, els nois subjectes de bullying verbal produeixen més testosterona que els seus companys que no han patit bullying. Similars evidències s'han trobat comparant social i física bullying amb la testosterona. Molts estudis miren d'estudiar l'agressió com un fenomen relacionat amb l'activitat biològica del nostre cos. Així es considera que els homes són típicament més agressius que les dones, i ho podem relacionar amb els nivells de testosterona més elevats per exemple.

Des d'una perspectiva més social trobem que totes aquestes explicacions són insuficients i romandrien inconsistents. Tot i que aquestes idees poden contribuir a un major enteniment global del problema envers de la violència i l'agressivitat no poden ser les úniques respostes a aquest problema. No obstant, no volíem deixar de costat l'esment d'algun estudi d'aquest tipus, donat que la publicació envers a una vessant biològica és bastant extensa.

És clàssic recordar que l'estatus social ha estat estudiat en els éssers humans principalment en el context de les competicions esportives o atlètiques on els participants són homes. En la majoria d'ocasions demostren una associació entre nivells alts de testosterona i un resultat de guanyadors, en oposició als perdedors i uns majors nivells de testosterona quan juguen o la competició s'ha disputat a casa. Els estudis relacionats amb l'estatus social i la testosterona entre dones són pocs i insuficients. Aquests pocs estudis demostren que els efectes trobats en els estudis amb homes no poden ser replicats en el cas de les dones.

Es diu que en els grups de nens o adolescents ocorre d'una manera natural el fenomen de competir per l'estatus. No obstant, aquest fenomen en ocasions agafa la forma de bullying. Recordem que per parlar de bullying ha d'ocórrer repetidament, intencionalment i dins del marc d'un desequilibri de poder. Per tant, no podem generalitzar interpretant una única baralla entre dos adolescents com a bullying, ja que per a poder esmentar la situació com a bullying fa falta que es doni repetidament per una o més persones amb més poder que la víctima. Volem recordar aquí també que el poder pot estar associat a moltes coses, no només a l'altura, l'edat, força muscular, popularitat entre els seus iguals, etc. Pot ser una o una combinació de molts d'aquests factors. Si podem assenyalar que majoritàriament aquells que són víctimes de bullying posseeixen baix estatus social mentre que aquells que són agressors dins el marc del que estem parlant posseeixen un alt estatus social.

L'estudi al que fem referència va utilitzar la saliva per a estudiar l'associació entre la testosterona i el fenomen de bullying en nois i també en noies. Tenint

sempre present que per als pre-adolescents la relació entre els seus iguals és l'experiència escolar més destacable adquirint un valor central. De la mateixa manera és en aquesta etapa quan els diferents estudis demostren que més probabilitats hi ha de que es doni una situació de bullying.

L'estudi va tenir moltes coses presents com per exemple les mostres de saliva es van agafar durant dues setmanes a l'inici del curs escolar, donat que altres estudis han demostrat que a l'inici del curs es quan les probabilitats de bullying incrementen, ja que es quan es formen els nous grups. Quan menjar, com recollir la mostra i com emmagatzemar-la van ser ensenyat pels investigadors als pares i nens i nenes participants. Els resultats donen llum a diferents qüestions. Diferents investigacions demostren que tot i que sembla ser que els nois i les noies són verbalment abusats en les mateixes proporcions no succeeix el mateix amb l'abús físic. Els resultats indiquen hi ha una major tendència a que els nois siguin agredits físicament que no pas les noies. En canvi, en oposició, les noies tenen una major tendència a patir bullying social que els nois, el que significa molts cops, exclusió social, expansió d'un rumor negatiu, etc.

Els resultats van ser clars en aquest cas, mentre que les noies objectes de bullying verbal tenien menys nivells de testosterona, en el cas dels nois era al contrari, aquells que eren víctimes de violència verbal tenien nivells més alts de testosterona que aquells nois que no eren víctimes de violència verbal. Del que es pot interpretar que els nivells de testosterona poden ser més un reflex dels nivells d'estrès que no pas de la sexualitat, tenint present que aquells que estan sotmesos a bullying tenen més alts els seus nivells hormonals. Una tendència similar s'observa al parlar de violència física i bullying social, tot i que no és estadísticament significatiu.

Tot i que valorem el significat i la rellevància d'aquests tipus d'estudis trobem necessari introduir el gènere com a factor que pot estar moderant els nivells de testosterona. I una consideració que ells mateixos apunten és que podem trobar dues explicacions a aquests resultats: els nivells de testosterona en nois

puja i en noies baixa a conseqüència de les diferents respostes atribuïdes a les diferències sexuals que les noies fan en relació als nois tenint més en compte la valoració que fan les seves companyes i companys, per tant, reporten més estrès en relació a l'avaluació que fan els teus iguals que els nois. A més, les noies afronten la situació de bullying de manera diferent, hi ha una tendència a internalitzar l'abús manifestant-lo a través de depressió, ansietat i baixa autoestima. Els nois en canvi tenen una tendència a externalitzar l'abús transformant el seu comportament en quelcom més agressiu i disruptiu. Per tant, aquesta primera hipòtesi té com a fonament les diferents estratègies que nois i noies utilitzen a l'hora d'afrontar una situació de bullying. La segona explicació alternativa que els autors assenyalen és des d'una perspectiva totalment biològica: les noies amb una baixa adrenocortical i/o andrògens dels ovaris tenen una predisposició més alta a ser víctimes en una primera adolescència per part dels seus companys i companyes. De la mateixa manera els nois que són més madurs en el desenvolupament gonadal i tenen elevats nivells de testosterona tenen més possibilitat que els companys de la mateixa edat a ser víctimes de bullying.

Continuant en la mateixa línia d'altres autors, Kelleher, Harley, Lynch, Arseneault, Fitzpatrick i Cannon (2008), ens parlen en la seva publicació sobre l'associació entre el trauma infantil, bullying i símptomes psicòtics: *Associations between childhood trauma, bullying and psychotic symptoms among a school-based adolescent sample*. A través d'entrevistes psiquiàtriques amb 211 adolescents amb una edat compresa entre els 12 i els 15 anys i els seus pares, els autors presenten el seu estudi. Els adolescents que van reportar símptomes psicòtics van ser significativament més propensos a reportar haver estat abusats físicament durant la infància, haver estat exposats a violència domèstica i més propensos a ser identificats tant com a víctimes de bullying com perpetuadors d'aquest tipus de violència. En el cas de tenir més possibilitats d'haver estat abusats físicament durant la seva infància és significatiu i parlem de que tenen sis vegades més possibilitats de fer aquest tipus de reports. En canvi, en el cas de haver estat testimonis de violència domèstica parlem d'una possibilitat deu vegades major de fer aquest tipus de declaració. Per tant, els autors conclouen que els resultats suggereixen que el

trauma infantil pot incrementar el risc d'experiències psicòtiques. En tant a les característiques de perpetuar bullying o ser víctima d'aquest conclouen que seran necessàries més investigacions i estudis entorn a aquest àmbit.

Els trastorns diagnosticats en major proporció van ser relacionats amb trastorns depressius. Els participants que van reportar experiències de símptomes psicòtics, principalment experiències d'al·lucinacions auditives o visuals, van ser en major proporció nois i aquests tenien més possibilitats de pertànyer al grup socioeconòmic alt. Així com tenien més probabilitats de ser autors de bullying cap a un altre individu que aquells subjectes que no van reportar experiències de símptomes psicòtics.

Finalment, és convenient assenyalar que la varietat de categories presentades mostra el moment que estem vivint. Un de caràcter híbrid; on la certesa de que el home és com és, sense aparent dubte i la dona el mateix; conviu amb l'esperança d'un canvi, de l'idea de l'amor romàntic, el mite de l'igualtat i el sentiment i la percepció de ser una persona progressista sense cap prejudici. Els resultats trobats en l'IAT demostren la prevalença de l'associació de l'home amb violència, entre les respostes dels joves a disposició de la justícia i entre els professionals i les mares i pares participants. Aquesta dada confirma la continuïtat d'una associació directa entre masculinitat i violència. Això ens fa pensar sobre l'importància de l'enteniment de la construcció subjectiva de masculinitat, les idees socials que tenim sobre el que és ser home i les seves conseqüències en la població en general.

Malgrat les limitacions ja esmentades en aquest estudi, ens arrisquem a emfatitzar l'importància d'intervencions relacionades amb la masculinitat en els sectors de justícia, no sol amb els joves, sinó, sempre que sigui possible, amb els professionals i persones involucrades com els pares i mares. En la mesura que aquesta possibilitat no es doni; les qüestions relacionades amb el gènere que afecten les relacions i la convivència continuaren invisibles i es mantindrà reforçant l'estructura de desigualtat de poder i violència creixent.

Hem d'entendre que la qüestió de gènere està involucrada en les nostres accions i relacions en els diferents àmbits com presentem al marc teòric d'aquest estudi. A més, és important per la seva rellevància a l'hora d'intervenir entendre el concepte gènere, masculinitat, creences i valors relacionats amb la violència i la seva implicació en la vida dels joves. La construcció subjectiva present tant en les creences d'homes com de les dones que valoren la violència com part del gènere masculí també influeixen en la concepció i manera de veure la violència com una estrictament d'agressió física i ús de poder. Sens dubte això és de rellevància a l'hora d'intervenir per què si no es té en compte podem oblidar-nos de considerar altres tipus de violència i agressió que no són considerats com actes violents per els joves de l'estudi.

Els resultats, en general ens ensenyen que malgrat estar avançant en direcció a la igualtat de gènere en la societat i la disminució d'actes violents per mitjà d'accions més concretes del govern, dels mitjans de comunicació, i d'altres sectors (que es confirma en algunes de les respostes presentades a les preguntes fetes en aquesta investigació, on s'emfatitza la construcció social del gènere, que els homes i dones són iguals o mereixen els mateixos drets; i també en dades que demostren el coneixement de diferents tipus i enteniments sobre que és violència) hi ha la necessitat d'un treball constant i continu per a concretar aquestes accions i disminuir les visions estereotipades de la nostra societat. Fem ressaltar la importància de treballar amb aquestes qüestions considerant la seva complexitat, anant més enllà de dicotomies com a víctima i agressor, masculí i femení (present en moltes accions, lleis i serveis assistencials) per mitjà de la promoció de capacitacions, sensibilitzacions i actes de prevenció.

Si pensem que aquests joves són el futur de la nostra societat, que són les bases per a noves generacions, és profundament rellevant l'atenció social a aquest públic amb relació als temes investigats en aquest estudi (violència, gènere, joventut, estereotips). L'experiència d'aquest estudi amb fotointervenció consolida aquesta tècnica com una possibilitat innovadora d'intervenció-investigació-acció amb les temàtiques de gènere i violència amb els joves.

Aquest tipus d'intervenció es mostra significativa i atractiva entre els joves que per aquest medi poden passar a tenir una visió més ampla i crítica en qüestions de gènere i tipus de violència. Aquesta tècnica es presenta com una manera simple i directa d'intervenir en la problemàtica de violència com forma de promoure el diàleg, la reflexió i el coneixement; aproximant les idees i enteniments entre els joves i professionals. Considerant que en aquesta època la tecnologies, foto, mòbils i videojocs i diversos altres aparells són utilitzats de manera diària; la fotointervenció amb el poder de l'imatge i la seva capacitat de promoure la discussió grupal demostra que serveix com una important eina d'intervenció eficaç en aquests sectors.

Aquest estudi demostra la complexitat del tema en l'àmbit judicial, les circumstàncies socials involucrades, presents en la diversitat de respostes i categories sorgides a cada sector estudiat. La fotointervenció és presentada com una possibilitat d'accés a l'estudi-acció i intervenció en l'àmbit jurídic i en aquesta franja d'edat, a més d'auxiliar també en la capacitat professional i exploració de les necessitats concretes de treball, les temàtiques que mereixen més atenció, etc. Aquest aspecte compleix amb un dels nostres objectius referents a desenvolupar i proposar eines d'intervenció que faciliten donar resposta a la necessitat percebuda i actuïn com prevenció de la violència.

En via de teixir conclusions finals, ens sembla rellevant tornar als objectius d'aquest treball. Malgrat les nostres limitacions de temps per les dificultats d'accés a alguns sectors de justícia i posterior anàlisi, ens aventurarem a afirmar que hem aconseguit l'objectiu d'estudiar i conèixer els valors, creences i idees que és ser home i que és ser dona i l'enteniment de la violència entre joves en general i a disposició de la justícia. Els resultats ens presenta importants dades que emfatitzen la rellevància d'accions directes en aquest sector, tant d'investigacions com d'intervencions, capacitacions i prevenció de la violència, a més de la promoció de la igualtat de gènere. La continuïtat d'un estudi com aquest seria de gran valor en la mesura que contribuiria al desenvolupament d'accions concretes i polítiques públiques relacionades als temes investigats.

Poder donar-nos respostes a: Per què encara continuen utilitzant la violència?, Què fa que es pensin (els joves) a ells mateixos com no masclistes? Què fa que es pensin (les noies) a elles mateixes com fortes i no masclistes?, Quins tipus de violències continua invisibilitzades?, Per què la violència continua sent una solució als conflictes o com a mesura d'obtenció d'alguna cosa desitjada?, On comença a distanciar-se el discurs de la pràctica de cada subjecte participant?; continuen sent temes d'investigació. Amb elles i altres preguntes per a les que no tenim encara respostes volem finalitzar aquesta part com forma també, de contribució d'aquesta investigació. Amb l'esperança de que conjuntament eradiquem la violència de la nostra societat.

8. Propostes

Una vegada fet aquesta investigació i reconeixen les limitacions esmentades sota les conclusions ens aventurarem a proposar les següents idees de possibles d'una banda, temes d'investigacions i d'altra intervencions en el Departament de Justícia.

8.1 Investigacions

Arrel els resultats obtinguts les investigacions possibles són:

- 1) Focalitzar el àmbit professional investigant les seves conceptualitzacions sobre la violència i gènere.
- 2) Estudiar les dificultats dels professionals a l'hora d'intervenir.
- 3) Conèixer la reproducció de qüestions associats a gènere i desigualtat a l'hora d'intervenir.
- 4) Estudiar sobre la violència simbòlica i institucionalitzada com a factor de reproducció de la violència i les seves conseqüències en els usuaris.
- 5) Comparació entre concepcions de gènere dels joves interns i els que es troben fora sense estar complint condemna.
- 6) Els canvis relacionats a la masculinitat i la violència de gènere.
- 7) Estudiar i comparar les creences i valors dels joves amb les expressos en institucions o llocs rellevants per ells, com per exemple: l'escola, la família, els medis de comunicació, llocs de vídeos jocs.
- 8) Explorar els canvis socials i la seva influència en els comportaments de

les noies i nois adolescents.

- 9) Utilitzar la tècnica de relats de vida amb els joves per veure la construcció de la masculinitat, feminitat, identitat i les relacions amb conductes violentes.

8.2 Intervencions: Personal professional i els usuaris

8.2.1 Personal Professional

- 1) Sensibilització sobre gènere i la seva relació amb la violència.
- 2) Capacitació sobre com traduir els seus coneixement en accions concretes.
- 3) Treball en formes de taller per desenvolupar mesures d'autocura.
- 4) Utilització de la tècnica de fotointervenció per poder aprofundir en temes com: tipus de violència, violència més enllà de l'agressió, desigualtat de gènere, etc.
- 5) Trobades entre professionals i joves per intercanviar les seves formes de veure la violència, el poder, el gènere, etc. a través de la tècnica de la fotointervenció per millorar la relació i treball amb els joves.
- 6) Formació com a prevenció de la violència masculina en conceptes rellevants com: masculinitat, relacions de poder i violència.
- 7) Formació en la realització de projectes de prevenció de l'homofòbia i la seva relació amb la violència.

8.2.2 Usuaris

- 1) Tallers de sensibilització sobre gènere i violència.
- 2) Treball amb la fotointervenció com forma d'entendre les creences i valors dels joves en relació a la violència.
- 3) Treballar la prevenció utilitzant projectes portats a terme a través d'ONG com: Promundo, Institut Papai, Salut i Gènere, Family Violence Foundation, etc.
- 4) Estratègies per la promoció dels canvis subjectius del joves que estan complint condemna per promoure l'aturada de la violència.
- 5) Tallers per promoure el bon tracte des del treball vivencial afectiu.

9. Bibliografia

- Andersson, Kjerstin. (2008). Constructing young masculinity: a case study of heroic discourse on violence. *Discourse & Society*. 19(2): 139–161.
- Almeida, Miguel Vale de. (1995). *Senhores de Si. Uma interpretação antropológica da masculinidade*. Lisboa: Fim de Século.
- Almeida, Miguel Vale de. (1996). *Gênero, masculinidade e poder: revendo um caso do sul de Portugal*. Anuário Antropológico/95. Rio de Janeiro: Tempo Brasileiro.
- Ariha, Margareth M. S. (2005). *O masculino nas conferências e programas das Nações Unidas: para uma crítica do discurso de gênero*. Tesis de Doctorado en Salud Publica no publicada. Universidad de São Paulo, São Paulo, Brazil.
- Armengol, Josep M. (2007). (Org). *Masculinitats per al segle XXI. Contribucions als congressos de masculinitat a Barcelona 2003-2007*. Barcelona: CEDIC.
- Aslund, C. ; Starrin, B.; Leppert, J.; i Nilsson, K. W. (2009). Social Status and Shaming Experiences Related to Adolescent Overt Aggression at School. *Aggressive Behavior*. 35, 1–13
- Barker, Gary; Nascimento, Marcos; Segundo, Márcio; Pulerwitz, Julie. (2004). How do we know if men have changed? Promoting and measuring attitude change with young men: lessons from Program H in Latin America . In: S. Ruxton (ed) *Gender Equality and Men: Learning from Practice*, Oxfam GB, 147-161.
- Beauvoir, S. (1980). *O segundo sexo*. Rio de Janeiro: Nova Fronteira.

- Beiras, A. (2007). A Negociação de Sentidos sobre Masculinidades e Paternidades em Contextos Populares de Florianópolis. Tesis de Maestría en Psicología no publicada. Universidad Federal de Santa Catarina, Florianópolis, Brasil. <http://www.tede.ufsc.br/teses/PPSI0266-D.pdf>
- Beiras, A., Raimundo, P., Lodetti, A. S., Cabral, A. G, Toneli, M. J. F.(2007). Gênero e super-heróis: o traçado do corpo masculino pela norma. *Psicologia e Sociedade*.
- Blanch, J. (2004). "La violència a la societat i a la família: una solució problemàtica", en *La violència a casa*. Sabadell. Caixa Sabadell.
- Butler, J. (1990). "Actos performativos y construcción del género", en *Debate Feminista*, nº 18, 1998 en Sue-Ellen Case (ed.), *Performing Feminism: Feminist Critical Theory and Theatre*, Baltimore, J. Hopkins University Press.
- Butler, J. (1990). *Gender Trouble. Feminism and Subversión of Identity*. Routledge, Londres.
- Butler, J. (1993) *Cuerpos que importan. Sobre los límites materiales y discursivos del 'sexo'*. Buenos Aires, Paidós, 2002.
- Butler, J. (2004) *Undoing Gender*, Routledge, New York-London.
- Butler, J. (2006). Regulaciones de género. *Revista de Estudios de Género La Ventana*. 23, 7-35.
- Cantera, L.M. (2004). Más allá del género. Nuevos enfoques de "nuevas" dimensiones y direcciones de la violencia en la pareja. Barcelona: Programa de Doctorado en Psicología Social. Universitat Autònoma de Barcelona.

Cantera, L.M. (Coord.). (2004). La violència a casa. Sabadell. Caixa Sabadell.

Cantera, L. M. (2009). La fotointervención como herramienta docente. Rep: te: Revista d'ensenyament de la Psicologia: Teoria i Experiència. Núm. 5 (1). ISSN:1699-5546
[http://psicologia.udg.es/revista/publicacions/05/Cat/02\(5\)29_Cat.pdf](http://psicologia.udg.es/revista/publicacions/05/Cat/02(5)29_Cat.pdf)

Connell, R. W. (1997)La organización social de la masculinidad". en VALDÉS, Teresa y José OLAVARRÍA (eds.). Masculinidades, poder y crisis. FLACSO, Santiago, pp. 31-48.

Córdoba, D. (2003). Identidad sexual y performatividad. Athenea Digital. Núm. 4. ISSN: 1578-8646 <http://antalya.uab.es/athenea/num4/cordoba.pdf>

Córdoba, D. (2005). Teoría queer: Reflexiones sobre sexo, sexualidad e identidad. Hacia una politización de la sexualidad. En D. Córdoba; J. Sáez y P. Vidarte (Editores). Teoría queer: Políticas bolleras, maricas, trans, mestizas. Madrid: Editorial Egales.

Eribon, D. (1992). Michel Foucault. Anagrama, Barcelona.

Eribon, D. (2000). Identidades. Reflexiones sobre la cuestión gay. Edicions Bellaterra, Barcelona.

Eribon, D. (2001). Reflexiones sobre la cuestión gay. Anagrama, Barcelona.

Farnham y cols (1999) Estoy con la tesis de Mercedes, pero no está completa y no encontré esta referencia. Si encuentras, buenísimo, si no, voy pedir a leonor después de volver del congreso o podemos referenciar como aput o citado por Ortiz Castro , Mercedes...

FLACSO Chile, pp. 49-62.

- Galtung, J. (1998). *Tras la violencia 3R: reconstrucción reconciliación, resolución, afrontando los efectos visibles e invisibles de la guerra y la violencia*. Bilbao: bakeaz, gernika gogoratuz
- Gambetti, E.; Giusberti, F. (2009). Trait Anger and Anger Expression Style in Children's Risky Decisions. *Aggressive Behavior* 35, 14–23
- Glassner, B. (1989). Men and muscles. In M. S. Kimmel & M. A. Messner (Eds.), *Men's Lives* (pp. 252-261). Boston: Allyn and Bacon.
- Gomez, L. (2003). *Procesos de subjetivación y movimiento feminista. Una aproximación política al análisis psicosocial de la identidad contemporánea*. Tesis doctoral, Universitat de València.
- Greenwald, A. G, Farnham, S. D. (2000). Using the Implicit Association Test to Measure Self-Esteem and Self-Concept. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79 (6), 1022-1038.
- Groppo, Luís Antonio. (2000). *Juventude: ensaios sobre sociologia e história das juventudes modernas*. Rio de Janeiro: Difel.
- Guasch, O. (1991). *La sociedad rosa*. Anagrama, Barcelona.
- Guasch, O. (2000) *La crisis de la heterosexualidad*. Alertes, Barcelona.
- Guasch, O. (2002) "L'heterosexualitat com a problema social envers un model obert de sexualitat." En O. Guash (coord.) *Sociologia de la sexualitat. Una aproximació a la diversitat sexual*. Barcelona: Biblioteca Universitaria [Els juliols]
- Guasch, O. (2006). *Héroes, científicos, heterosexuales y gays. Los varones en perspectiva de género*. Barcelona: Edicions Bellaterra.

- Guasch, O. (coord.) (2002) Sociología de la sexualitat. Una aproximació a la diversitat sexual. Biblioteca Universitària, Barcelona.
- Isaiah Green, A. (2007). Queer theory and sociology: Locating the subject and the self in sexuality studies. *Sociological Theory*, 25(1), 26-45.
- Kaufman, Michael. (1997). Las experiencias contradictorias del poder entre los hombres. In: T. Valdés y J. Olavarría (eds.) *Masculinidad/es*. Santiago: FLACSO/ISIS Internacional, Ediciones de las Mujeres, pp. 31-48.
- Kaufman, Michel. (1987). The construction of masculinity and the triad of men's violence. In: M. Kaufman. *Beyond patriarchy. Essays by men on pleasure, power, and change*. Toronto, New York: Oxford University Press.
- Kelleher, I; Harley, M.; Lynch, F; Arseneault, L.; Fitzpatrick, C.; Cannon, M. (2008) Associations between childhood trauma, bullying and psychotic symptoms among a school-based adolescent sample. *The British Journal of Psychiatry* 193, 378–382
- Kimmel, Michael S. (1997). Homofobia, temor, vergüenza y silencio en la identidad masculina. In: T.Valdés & J. Olavarría (eds.). *Masculinidades*. Santiago: Isis Internacional;
- Llamas, R. (1995). *Construyendo identidades. Estudios desde el corazón de una pandemia*. Siglo XXI, Madrid.
- Llamas, R.; Vidarte, F.J. (2000). *Homografías*. Espasa, Madrid.
- Longhi, Márcia. (2001). *Ser homem, pobre e pai*. Tesis de Maestría en Antropología no publicada. Universidad Federal de Pernambuco, Recife, Brasil.

- Machado, L. Z. (1998). Matar e morrer no feminino e no masculino. In: D. Oliveira; E. Gereldes & R. B. Lima (Eds), Primavera já partiu. Retratos dos homicídios femininos no Brasil. Petrópolis: Vozes, pp. 96-121.
- Mead, M. (1999). *Sexo e temperamento*. São Paulo: Perspectiva.
- Minayo, Maria Cecília S. O desafio do conhecimento: pesquisa qualitativa em saúde. 6ª ed. São Paulo: Hucitec, Rio de Janeiro: Abrasco, 1999.
- Montenegro, M. (2008) El “boom” cooperativo: Debates en torno a las políticas públicas y las cooperativas en Venezuela. Cayapa. Revista Venezolana de Economía Social. Vol. 8 # 16: 187 - 216
- Montesinos, Rafael. (2002). Las Rutas de la Masculinidad. Ensayos sobre el cambio cultural y el mundo moderno. Barcelona: Gedisa Editorial.
- Motion, J., & Leitch, S. (2007). A toolbox for public relations: The oeuvre of michel foucault. *Public Relations Review*, 33(3)
- Nieto, J.A. (2002) “L’aspecte no natural del sexe amb tota naturalitat”. En O. Guash (coord.) Sociologia de la sexualitat. Una aproximació a la diversitat sexual. Barcelona: Biblioteca Universitaria [Els juliols]
- Núñez, E. (2002) “Identitats de gènere i diversitat. Significació de la diferència social i funcions socials del gènere.” En O. Guash (coord.) Sociologia de la sexualitat. Una aproximació a la diversitat sexual. Barcelona: Biblioteca Universitaria [Els juliols]
- Núñez, E. (2002) “Transexualismo, transgenerisme i sistemas de gènere”. En O. Guash (coord.) Sociologia de la sexualitat. Una aproximació a la diversitat sexual. Barcelona: Biblioteca Universitaria [Els juliols]

- Olavarría, José (2001). Y todos querían ser (buenos) padres. Varones de Santiago de Chile en conflicto. Santiago: FLACSO.
- Oliveira, Pedro Paulo de Oliveira. (1998). Discursos sobre masculinidad. *Revista de Estudos Feministas*, Rio de Janeiro, 6, (1): 91-112.
- Orlandi, R., Beiras, A., Toneli, M. J. F. (2009) ¡Ya soy papá! Los sentidos dados a la paternidad y a las prácticas de cuidados de los hijos por adolescentes padres y sus implicaciones en la construcción de la masculinidad. In: Juan Carlos Ramírez Rodríguez & Griselda Uribe Vázquez (Org.). *Masculinidades. El juego de género de los hombres en el que participan las mujeres*. Madrid: Plaza y Valdés, pp. 217-230.
- Ortiz-Castro, Mercedes. Aplicación del paradigma experimental IAT a la mediación del prejuicio racial: un análisis metodológico. (Tesis Doctorado en Psicología Social). Universidad de Málaga, 2003
- Paniagua, Humberto Abarca. (2000). Discontinuidades en el modelo hegemónico de masculinidad. In: M. Gogna (Ed.). *Feminidades y Masculinidades. Estudios sobre salud reproductiva y sexualidad en Argentina, Chile y Colombia*. Buenos Aires/Argentina: CEDES, pp. 193-244.
- Philips, D.A. (2005). Reproducing normative and marginalized masculinities: Adolescent male popularity and the outcast. *Nursing Inquiry* 12 (3): 219–230.
- Preciado, B. (2005). Devenir bollo-lobo o cómo hacerse un cuerpo queer a partir de El pensamiento heterosexual. En D. Córdoba; J. Sáez y P. Vidarte (Editores). *Teoría queer: Políticas bolleras, maricas, trans, mestizas*. Madrid: Editorial Egales.
- Ramírez Rodríguez, J. & Uribe Vázquez, G. (2009). *El género de los hombres*:

un subcampo de estudios en expansión (nota introductoria). In: Juan C. Ramirez Rodríguez & Griselsa Uribe Vázquez. Masculinidades. El juego de género de los hombres en el que participan las mujeres. Madrid: Plaza y Valdés.

Ramírez, J. C. (2005). Madejas entreveradas. Violencia, masculinidad y poder. Varones que ejercen violencia contra sus parejas. México: Universidad de Guadalajara, Plaza y Valdés.

Roberts, T.; Auinger, P.; Klein, J. (2005). Intimate partner abuse and the reproductive health of sexually active female adolescents. *Journal of Adolescent Health* 36 (2005) 380–385

Romanelli, Geraldo. A Entrevista Antropológica: Troca e Alteridade. In: OMANELLI, G. et al. (Orgs.) Diálogos Metodológicos sobre Prática de Pesquisa. Riberão Preto: Legis Summa, 1998. p. 119-133.

Sáez, J. (2004). Teoría Queer y psicoanálisis. Madrid, Síntesis. Disponible en línea (14/05/08) <http://www.sintesis.com/secciones/catalogo/PDFs/9756-182-1.pdf>

Sáez, J. (2004). Teoría Queer y psicoanálisis. Madrid, Síntesis. Disponible en línea (14/05/08) <http://www.sintesis.com/secciones/catalogo/PDFs/9756-182-1.pdf>

Sáez, J. (2005) El contexto sociopolítico de surgimiento de la teoría queer. De la crisis del sida a Foucault. En D. Córdoba; J. Sáez y P. Vidarte (Editores). Teoría queer: Políticas bolleras, maricas, trans, mestizas. Madrid: Editorial Egales.

Sáez, J. (2005) El contexto sociopolítico de surgimiento de la teoría queer. De la crisis del sida a Foucault. En D. Córdoba; J. Sáez y P. Vidarte (Editores). Teoría queer: Políticas bolleras, maricas, trans, mestizas.

Madrid: Editorial Egales.

Seidler, Victor. (2009). La violencia: ¿ El juego del hombre? In: Juan Carlos Ramírez Rodríguez & Griselda Uribe Vázquez (Org.). Masculinidades. El juego de género de los hombres en el que participan las mujeres. Madrid: Plaza y Valdés, pp. 113-129.

Toneli, M. J. F, Galvão-Adrião, K., Peruchi, J., Beiras, A, Tagliamento, G. (2006). Paternidad y Juventud: Investigando el Universo de Estratos Populares en el Sur de Brasil. Revista de Estudios de Género La Ventana. 23 (3): 213-236.

Toneli, Maria Juracy F.; GALVÃO, Karla Adrião, BEIRAS, A. (2009). Reflexiones sobre Corporeidad y Constitución de Subjetividades en Jóvenes de una Ciudad del Sur de Brasil. Revista de Estudios de Género La Ventana (en prensa).

Toupin, L. (1997) Les courants de pensée féministe. Version revue du texte Qu'est-ce que le féminisme? Trousse d'information sur le féminisme québécois des 25 dernières années, 1997. Disponible en línea (05/06/2008):
<http://netfemmes.cdeacf.ca/documents/courants0.html#haut3>

Toupin, L. (1997) Les courants de pensée féministe. Version revue du texte Qu'est-ce que le féminisme? Trousse d'information sur le féminisme québécois des 25 dernières années, 1997. Disponible en línea (05/06/2008):
<http://netfemmes.cdeacf.ca/documents/courants0.html#haut3>

Trujillo, Carlos D. Carillo & FAJARDO, Jorge A Revilla. (2006) Masculinidad entre padres (madre y padre) e hijos. Revista de Estudios de Género La Ventana. 23 (3): 95-126.

Vaillancourt, T. de Catanzaro, D.; Duku, E.; and Muir, C. (2009). Androgen Dynamics in the Context of Children's Peer Relations: An Examination of the Links Between Testosterone and Peer Victimization. *Aggressive Behavior* 35, 103–113

VV.AA. (2007) La construcción de la subjetividad y la teoría queer. *Multitudes queer. Notas para una política de los "anormales"*. *Revista multitudes*, # 12.

Welzer-lang, D. (2001) A construção do masculino: dominação das mulheres e homofobia. *Estudos Feministas*. 9 (2). 460-482.